E. Laszowski

Grad Ozalj

i njegova okolina

Mjestopisne i povjesne crtice

ZAGREB
1929.

Josip Karl

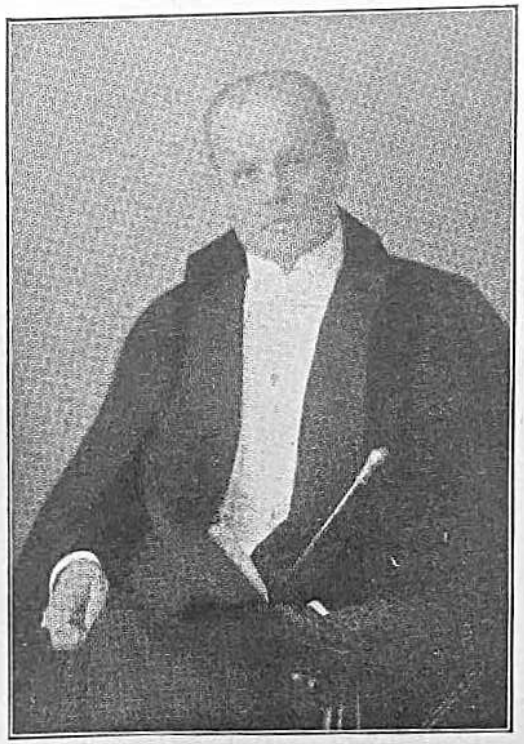

Albert Marija Lamoral knez Tburn i Taxis

BRAĆA HRVATSKOGA ZMAJA
XLIII.

E. LASZOWSKI

GRAD OZALJ
I NJEGOVA OKOLINA

MJESTOPISNE I POVJESNE
CRTICE

ZAGREB 1929.

TISAK TISKARE STJEPAN BLAŽANIN

Predgovor.

Medju mnogim historičkim hrvatskim gradovima zaprema grad Ozalj najodličnije mjesto, ne samo s pogledom na starinu, veličinu, romantičan položaj i prirodne krasote, koje ga okružuju, već nam je on prirastao srcu i s toga, što je bio sijelom slavnih porodica Frankopana i Zrinskih. Mio nam je i s toga, što je uza nj vezan znatan dio naše hrvatske narodne prošlosti a poštovanjem o njemu govorimo, kad se sjetimo, da su tamo stolovali naši narodni mučenici Petar Zrinski, njegova umna drugarica života, odlučna Ana Katarina Zrinska i njihova djeca — žrtve čežnje za slobodom hrvatskoga naroda.

I doista Hrvati obilno posjećuju grad Ozalj, a naročito ovo nekoliko zadnjih godina, odkako su »Braća hrvatskoga Zmaja« izabrala Ozalj žarištem kulta Zrinsko-Frankopanskoga. Na tisuće ljudi dolazi na dan spomenslave Zrinskih i Frankopana u Ozalj, pak i društva i korporacije pod svojim zastavama. Održava se u grádskoj kapelici spomen-služba božja, drže se komemoracije, predavanja itd., dok valjane gostione dobro skrbe za opskrbu, koja potpunoma zadovoljava.

Osim na taj dan, dolaze mnogi i inače u Ozalj, osobito nedjelom izletnici sa sviju strana, domaći i strani. Da se ovim svim posjetnicima osvjetla i protumači prošlost grada, njegove zanimljivosti i okolina njegova, da ih se potsjeti na mjesta, koja je vrijedno u ozaljskoj okolini posjetiti, svrha je ove knjige.

O Ozlju pisao je prvi naš historičar Ivan Kukuljević i to u svom djelu »Neke gradine i gradove u kraljevini Hrvatskoj« — Zagreb 1869., pak u Ivana Ad. Standl-a: »Fotografske slike iz Dalmacije, Hrvatske i Slavonije« I. Zagreb 1870. Ovomu opisu dodana je i slika snimljena po Ivanu Ad. Standl-u, fotografu u Zagrebu.

Poslije je o Ozlju pisao Radoslav Lopašić, što sam popunio u Lopašićevom djelu: »Oko Kupe i Korane«. Izdanje Matice Hrvatske 1895.

Sitnijih bilježaka o Ozlju (ponajviše izvatci iz gornjih radnja), bilo je po raznim novinama i časopisima.

Od Karlovca do Ozlja.

Iz Karlovca se može doći u Ozalj ili željeznicom — pruga Karlovac—Ljubljana, koju su otpočeli graditi g. 1912., a predana je prometu nešto prije svjetskoga rata, ili opet dobrom kotarskom cestom (17.8 kilometara). Željezničke su veze vrlo povoljne, koli prema Zagrebu, Rijeci i Topuskom—Capragu, koli prema Metliki i Ljubljani, tako, da je Ozalj za Zagreb, Karlovac, Ogulin itd. izletište za jedan dan. Nije drukčije ni za Ljubljanu, Novomjesto i Metliku.

Kad sjednemo u vlak na karlovačkoj stanici, opazit ćemo s lijeva na suprot kolodvoru staru gradinu D u b o v a c, nekoč svojinu Frankopana i Zrinskih. Taj grad se spominje već u prvoj polovini XV. stoljeća. Držala ga tad porodica Zudar. Poslije ga držaše Blagaji, Frankopani i konačno Zrinski, dok ne dodje u ruke kralja za karlovačku vojsku. Zemljište naime, na kojem je g. 1579. nadvojvoda Karlo sagradio karlovačku tvrdjavu, bilo je vlasništvo Zrinskih, a spadalo pod Dubovac. Za ovo nijesu Zrinski nikad dobili otštete, makar su se pogodili s kraljem za iznos od 14.000 for. God. 1837. preuze grad maršal grof Laval Nugent. U novije ga vrijeme kupi karlovačka gradska općnia, koja tu gradinu (razvalinu) čuva.

Kad vlak kreće, opazit ćemo doskora s desna selo H r n e t i ć i sa župnom crkvom i župnim dvorom, školom i zgodnim seoskim kućama. Ovo se selo nekoć zvalo Brodari, te se tamo već g. 1334. spominje župa sa crkvom sv. Martina. Po strani stoji dvorac K a š t e l, oko kojega se je nekoć sve do ceste sterao krasan perivoj. Taj su dvor držali u XVII. stoljeću plemići Oršići, vazali Zrinskih. Poslije su ga držali baruni Patačići i drugi, dok ga u prvoj polovini XIX. stoljeća ne kupi maršal grof Laval Nugent. Iza njega držao ga sin njegov Artur, poslije porodica Leon, a danas je tamo tvornica kemikalija »Kaštel D. D.«.

Ostavivši postaju P o k u p j e, zagledamo na lijevoj strani na šumom obraslom brijegu kapelicu sv. Margarete. I

cva je iz XVII. stoljeća. U kapelici se čuvaju teške željezne verige, koje je neki turski zarobljenik, oslobodivši se ropstva na uspomenu ostavio toj kapelici. Za Karlovčane je sv. Margareta t. zv. bablji kut; sprema li se tamo oblačina, bit će za cijelo nevremena.

Skoro smo na postaji Mahično. Mjesto se ovo već u XIII. stoljeću spominje pod imenom Mačićan. Mahićanska crkva sv. Marije spominje se već g. 1334. kao sv. Marija u Ješkovu. Moguće da je crkva tad stajala na desnoj obali Kupe, pak je poslije ovamo premještena. U XVI. stoljeću su se kod ove crkve »u klupah« sakupljali u zborove općina mahićanska i šipačka. Sve do u XVII. stoljeće bili su tu svećenici glagolaši. Crkva ima još nešto starina, dok su krasni drveni relijefi s nekoga oltara izbačeni i nalaze se u župnikovoj kuhinji.

I u Mahićnu stoji na brijegu stari plemićki dvorac. Imanje mahićansko založio je g. 1641. grof Petar Zrinski svomu službeniku Matiji Franculiću za 500 for., ovaj izruči to imanje svomu sinu Jurju, a ovaj 1654. svojoj ženi Barbari Dautović i pastorku svome Stjepanu Meduniću, takodjer službeniku Zrinskih. Poslije su to imanje držali Krizmanići, ka kojima se zakloniše stari hrvatski plemići od plemena Gušića Krbavskih, baruni Gušići, ostavivši svoj grad Gradec u Kranjskoj kod Metlike. U novije vrijeme prijedje to imanje opet u razne ruke.

Nedaleko Mahićnu vodi željezni most preko Kupe (cesta Ozalj—Karlovac), sagradjen g. 1892., a tu se na desnoj obali Kupe bijeli dvorac Pokupje, koji se nekoć zvao Teletinov brod. G. 1617. založi ga grof Nikola Zrinski Gašparu i Nikoli Vojnoviću, što potvrdi poslije ban Nikola Zrinski 1639. i 1641. Poslije su to imanje držali plemići Zmajlovići. U novije vrijeme prijedje kupom u ruke Franje pl. Turka, koji poruši staru kuriju, i sagradi moderni dvorac okružen krasnim perivojem.

Ostavivši postaju u Mahićnom, opazit ćemo s lijeve strane brijegove, koji sa zapadne strane zaokružuju dosta prostranu ravnicu. Na nešto šiljastom brdu vidimo u zelenilu crkvu i oko nje selo, to je sv. Križ Završje, sijelo katol. župe. Dalje vidimo dvorac Grdun koji se već u XV. stoljeću spominje kao pristajalište grada Ozlja. U XVII. stoljeću držali su to imanje plemići Vojnovići, od kojih zadnji muški odvjetak barun Janoš Vojnović umrije tamo koncem XVIII. stoljeća.

Poslije držahu to njegovi nasljednici, dok ne dodje u ruke fiškala Petra Tomića, zatim Raiznera, Wache, konačno je rasparcelirano.

Podalje nam oko zapne na kapelici sv. Ivana i na dvorcu Hrašću, takodjer nekoć pripadnost grada Ozlja. Nad ulazom u dvorište uklesana je g. 1764. God. 1547. dobi to imanje od Nikole Zrinskoga Juraj Grabuc, 1562. Stjepan Orlovčić, 1571. porodica Zebića. 1620. zapisa grof Nikola Zrinski imanje Hrašće banovcu Krsti Mrnjavčiću od Brezovice. Poslije to iskupi Petar Zrinski od Gašpara Jankovića. G. 1682. dobije to u zapis za 6000 for. kapetan Stjepan Sili. Poslije su Hrašće držali Medunići, bar. Vraniczany od kojih to imanje kupi pokojni karlovački veletržac Franjo pl. Türk. 1922. kupi dvor i nešto zemlje seljak Ivan Mlačak.

Na podnožju ovih brijegova osovio se je lijepi dvorac Jaškovo, okružen perivojem. Spominje se već g. 1433. kao pripadnost grada Ozlja. G. 1486. darova to imanje knez Bernardin Frankopan Andriji Arbanasiću, sinu Balše od Bosiljeva, što obnovi g. 1489. knez Ivan Frankopan, a potvrdio kralj Matija Korvin. Zadnji Arbanasić Ivan imao je kćeri Anu i Katu, od kojih to otkupi Katarina Zrinska, sestra Stjepana Frankopana Ozaljskoga. Otad osta Jaškovo u rukama grofova Zrinskih. Poslije Zrinskih držali su to Jurašići i razne druge porodice, napokon pl. Bunjevci i nasljednici ovih baruni Vogt- von Hunolstein. Niže dvora uz cestu stoji stara kapela sv. Petra, uz koju je grobnica porodice pl. Bunjevac.

Konačno nam oko zapne na većem gradjevnom objektu, na nekadašnjem pavlinskom samostanu zvanom Svetice.

Na jugozapad Ozlju na brdu izmedju zelenih šuma i vinograda diže se taj nekadašnji pavlinski samostan Svetice s crkvom B. D. M. Naokolo je selo. Do Svetica lijepa je šetnja iz Ozlja mimo župne crkve, pa preko šumica, njiva i vinograda. Bez napora se može za sat laka hoda onamo stići. Povratak preporuča se preko Erjavca. Jedan dio samostana zaprema župni stan, dok je ostalo, gdje je bila škola zajedno sa četverouglatom kulom na ćošku pogorjelo g. 1921. Crkva, gradjevina XVI.—XVII. stoljeća, je dosta dugačka ali uska; svetište je u gotskom slogu s lijepim baroknim oltarom, dok su u njem s lijeva i desna krasna stara u renesansnom slogu izvedena klecala. Oltari u crkvi su zadužbina groba Krste Delišimunovića, grofa Ivana Šubića Peranskoga i drugih hrvatskih plemića. Nekoć su u tornju bila zvona, od kojih je jedno po-

klonio slavni ban Toma Erdödy, a jedno su g. 1661. salili sami Pavlini svetički. Ovo je nehajem župnika za vrijeme svjetskoga rata razbijeno i otpremljeno u ratne svrhe. Još su dobro sačuvane grobnice, u svetištu fratarska, a u kapelama raznih plemića. Tu je pokopan Stjepan Frankopan, zadnji od loze ozaljskih Frankopana, koji umrije g. 1577., Ivan Peranski, Barbara Sidonija Peranska-Delišimunović, Sily i dr.

Od stare samostanske zgrade malo nas već sjeća na samostansko uredjenje, jer puste doljnje prostorije ne naliče više refektoriju i inim samostanskim prostorijama. Zanimljiv je napis nad vratima sakristije, koji je nekoć stajao nad glavnim crkvenim vratima. I grobni spomenik Frankopanov, danas je stepenica pred crkvenim vratima.

Brijeg, gdje danas stoji svetička crkva zvao se je nekoč Smolči vrh, i tu je bila kapela D. B. M. na istom mjestu, gdje danas stoji crkva, onda kapela sv. Margarete sučelice groblju, gdje je kip sv. Josipa i kapela sv. Katarine ispod brijega. Sve se to zvalo Svetice. Na Sveticama su u XVI. stoljeću bili popovi glagoljaši, koje su osobito pomagali ozaljski Frankopani. Bilo ih je i po dvanaest. Pod konac XVI. stoljeća opustiše Svetice, možda prognani od kneza Jurja Zrinskoga, pristaše protestantizma. Pa ako je i koji glagoljaš tamo ostao, morao je uzmaći, kad je tutor knezova Petra i Nikole Zrinskoga, Petar Domitrović, biskup zagrebački na Sveticama osnovao samostan redovnika sv. Pavla prvoga pustinjaka, i ovi bili g. 1627. tamo uvedeni. Prvi prior samostana bio je naš slavni leksikograf Ivan Orlović Belostanec. Grof Petar Zrinski potvrdi g. 1640. osnutak samostana i pomagaše ga u svakom pogledu, ma da se je brat njegov Nikola tomu protivio, i bio bi fratre rastjerao, da se ne dogodi čudo, koje ga pomiri s njima.

God. 1660. dovršena je gradnja crkve i samostana na dva sprata, a 1664. su postavljene orgulje. Na 2. februara 1689. gotovo da ne razori strašni potres samostan i crkvu, te se fratri sklonuše u kamenski samostan. Obnovu samostana pomogoše okolišni plemići, a naročito gospodarica grada Brloga grofica Barbara Sidonija Peranska-Delišimunović, koja osobito nadari veliki oltar, oltar sv. Ivana Nepomuka i sv. Antuna. God. 1786. ukine car Josip II. svetički samostan. Za turskoga rata 1788.—9. služio je svetički samostan zatvorom za turske zarobljenike, od kojih je tamo mnogo pomrlo. G. 1789. osnovana je na Sveticama lokalna kapelanija a poslije i župa. Prvi župnik bio je Jakov Korotaj (1809.).

Imanje samostansko pripalo je vjerozakonskoj zakladi. Ova proda to imanje sa sjeveroistočnim dijelom samostana karlovačkom veletrgovcu Franji pl. Türku. Ovaj rasparcelira imanje, dok dio samostanske zgrade kupi mještanin Žganjar. Uspomena na svetičke fratre bila je dugo živa u narodu, koji je o njima pričao, da su to bila ponosna gospoda, koja su pod redovničkom odorom nosili crvene hlače i rado primali goste.[1]

Nekadašnji pavlinski samostan Svetice.

Posjetnik Svetica neka svakako ne propusti popet se na brdo Vodenicu (538 m), koje stoji na sjeverozapad Sveticama, od kuda se pruža upravo veličanstven pogled na sve strane.

*

Vlak nas nosi dalje, i skoro vidimo s desne strane na brdašcu preko Kupe dvorac Zorkovac, takodjer nekoć

[1] Lopašić-Laszowski: Oko Kupe i Korane.

pripadnost grada Ozlja, poslije raznih gospodara, pak porodice Pavleković, poslije baruna Appela, vojnoga zapovjednika u Bosni, a danas trgovca Grünwalda.

Kad se vlak približuje postaji Zorkovac, opaža se s desna medju drvećem dvorac Trešćerovac. Za nj je postaja Zorkovac-Polje, dok se iz Ozlja može do nj stići preko Trga za sat ugodne šetnje. Dvorac je moderna zgrada na kat, okružen lijepim perivojem uz koji sa sjeverne strane struji Kupa. Tamo je i skela. S istočne strane dvorcu dozidana je zgrada na polukat, u kojoj su smještene nuzgredne prostorije.

Trešćerovac kao posjed spominje se već g. 1437. u kotarnom listu za Tržane pod imenom Drišćerovci. Posjed je vazda spadao pod grad Ozalj. Istom g. 1682. dodje u posjed grofa Ivana Šubića Peranskoga, kojemu je kralj Leopold I. darovao Trešćeno, Brlog i Slapno. Poslije njegove smrti držao je Trešćerovac sin njegov Franjo Peranski, koji ga 1690. za 3240 for. proda Ani Kati Lichtenberg, udovi baruna Stjepana Vojnovića de Zenta, pukovnika i kapetana ogulinskoga, i njezinoj djeci. Nasljedstvom predje Trešćerovac i Trešćeno na Adama Oreškoga, koji dobi g. 1730. na ona imanja palatinalnu donaciju. Po smrti ovog držali su to imanje njegova kći Julijana žena Franje Kuševića i Baltazar Bušić s djecom svojom od kćeri Oreškoga. Raznim načinima dodje ovo imanje u posjed porodice Sakač, onda karlovačkoga odvjetnika dra. Ante Jordana, kojega udova proda to imanje dru. Nikoli pl. Tomašiću, potonjemu hrvatskomu banu. Taj je mnogo unapredio gospodarstvo i uredio perivoj te proširio dvor. Njegova baštinica, sestra mu gdja Ema Partaš, proda to opet industrijalcu Josipu Prpiću, koji drži još dvor s nešto zemlje, dok je ostalo parcelirao, a veliku šumu preko Kupe iskrčio.[2]

Istodobno kad zagledamo s vlaka Trešćerovac opazit ćemo desno ovomu brijeg, obrastao šumom koji se ruši u Kupu. To je:

Smičelj zarašten hrastovom šumom, nadarbina crkve ozaljske. Taj brijeg bio je u predhistoričko doba neko pogansko žrtvište. Još se gore raspoznaju neki zidovi i okolo graba, sve u vrlo uskim dimenzijama. Tu se je našlo raznih predhistoričkih predmeta, koje je pisac ovih redaka predao arheološkom muzeju u Zagrebu.

[2] Lopašić-Urbari I. 214. — Arhiv grada Ozlja fasc. 34. No. 1, 9, 14.

Vrijedno je spomenuti, da se o tom Smičelju priča u narodu, da je tu bio grad neke Gavanke, a od onuda vodio uski most preko Kupe u Polje. Baš na tom polju izmedju stanice i Trešćerovca kopao je prof. Ljubić g. 1885. i našao mnogo predhistoričkih posuda (žara) sa paljevinom i nešto bronsanih priloga. Bilo je tu predhistoričko groblje.[3]

Ostavivši postaju Zorkovac-Polje juri vlak prostranom rodnom ravnicom, i za čas ugledat ćemo s desna bijeli toranj crkvice, okružene seoskim kućama. To je selo:

Trg. Sjeverni kut ravnice, što se stere izmedju kotarske ceste iz Karlovca u Ozalj i ogranaka Gorjanaca, spuštajući se prema Draganićima, optače rijeka Kupa, čineći dosta velik poluotok t. zv. Ključ. Na priječbi toga poluotoka, koji stara pisma zvahu »Otokom Svih Svetih« rasprostranilo se dosta veliko selo Trg, koje se nekoć nazivaše i Ključ, a latinski »Forum«, što odgovara današnjemu nazivu toga sela. Na kraju sela stoji crkva Svih Svetih, ogradjena kamenitim zidom, a do nje lipa, zasadjena g. 1825. Niska crkva nema nikakovih osobitih gradjevnih oblika; jedino mala vrata, što su okrenuta prema selu, imadu kamenite vratnice, koje potječu iz starijeg vremena. Oltari su iz XVII. stoljeća, kor je zidan, a na njemu se nalaze male sasma pokvarene orguljice. Zvona, kojih je bilo tri, nijesu bila osobito stara. Osim ove crkve bijaše u Trgu još i kapelica sv. Katarine, koja je stajala u srijed sela na humku tik Kupe kod zdenca Katarinšćaka; uz nju bilo je i groblje.

Lijevo kod ulaza u crkvenu ogradu nalaze se ruševine nekadašnjega župnoga dvora, od kojega stoji samo nešto vanjskih zidova. Škola na kat nešto je bliže selu, a polaze ju djeca iz Trga, Polja, Trešćerovca, Zorkovca i Mirkopolja. Ovo se potonje selo spominje već g. 1316. kao pripadnost grada Ozlja.

Kuće sela su gotovo sve prizemne i pokrivene slamom, tek nekoliko novijih pokriveno je crijepom. Unutra su kuće prilično čiste. Žitelji trški svi su pošteni i radini hrvatski seljaci, a nose se svi slično susjednim Draganićima. Žene i djevojke nose se bijelo, a žene imadu na glavi spletke poput rogova, čime se razlikuju od djevojaka. One su vrlo spretne za ručni rad; same tku, šiju odijela za cijelu kuću, koja umiju vrlo lijepo i ukusno išiti, stvarajući si same uzorke. Takove

[3] Vjesnik hrvat. arheol. druš. VII. 65. i dalje.

nakite, djelo ručnog rada njihova, vidimo na košuljama, pregačama i suknjama njihovim te košuljama i gaćama muškaraca.

U Trgu nalazi se i jedna plemićka porodica Ožetići ili kako se negda pisahu Obšetići. Ista porodica živjela je u Trgu već g. 1589., kad se spominje Grga Obšetić, ali tada još ne bijaše plemićka. G. 1642. spominje se u ozaljskom urbaru Mihalj Obšetić, čiji sin bijaše za cijelo Ivan Obšetić, koji je zajedno sa svojim ujakom Ivanom Kuševićem, inače Kramarić zvanom, g. 1682. dobio plemstvo i grb proglašen na hrvatskom saboru iste godine. Ivan Obšetić bio je g. 1690. »rihtar« (sudac) trški.

Tržani bave se lih poljodjelstvom. Lijep je običaj kod okapanja kukuruza. Tu se gotovo sav kukuruz, što je zasijan na »Ključu«, besplatno uzajamno obradjuje. Nekoć bavili su se u veliko gojenjem krmaka. Ta grana gospodarstva nosila im je znatnu korist. Danas je gojitba krmaka radi raznih pošasti i slabijih imovinskih prilika nazadovala.

Zemlje trške su lijepe i plodne, ali su mjestimice izvrgnute povodnji. Najviše se sije kukuruz, pa raž, ječam, pšenica, konoplja, lan; sadi se krumpir, tikva, zelje itd. Lan i konoplju priredjuju žene za povjesmo, iz kojega opet priugotavljaju platno.

Već kroz stoljeća strada Trg mnogo od poplava Kupe, a tomu je najviše kriv otok »kanal«, što je u Kupi ispred škole i crkve. Taj otok zovu i otokom »Sviju Svetih«. Kroz zadnjih 60 godina jasno se je opažalo, koliko obale odnaša Kupa; sve po malo nestaje školskoga dvorišta i vrta, a ne bude li pomoći, prijeti pogibelj, da će za kojih 50—100 godina i crkvu i školu podrovati. Taj otok za cijelo je vrlo pogibeljan. Tržani hoće, da se na njemu u noći roče vještice, koje se onuda u kočijama voze!

*

Već u XIII. vijeku pribralo se je ispod grada Ozlja seoce, koje se je razvilo do »slobodnoga sela« (libera villa), koje stajaše pod jurisdikcijom ozaljskih gospodara i kaštelana. Za ono burno doba pod izmak XIII. i početkom XIV. stoljeća mnogo je to selo stradalo od neprijatelja kraljevstva, a naročito od Nijemaca (Theotonici), koji su se često sve do pod zidine ozaljske zalijetali, te nemilice plijenili i palili. Čini se, da je selo pod Ozljem imalo slabu obranu od svojih gospodara ozaljske vlastele knezova Babonića. Kad su se ovi po-

bunili protiv kralja Karla Roberta, oduze im on oko g. 1325. sve njihove gradove, a medju ovima i Ozalj, koji dodje pod upravu bana Mikca Prodavića. Ozalj bijaše tada kraljevski grad, a selo pod njim kraljevsko slobodno selo.

Ban Mikac vidio je, da je položaj žitelja slobodnoga sela pod Ozljem vrlo nesiguran. S toga preseli g. 1329. cijelo selo na otok Ključ (otok Svih Svetih), što no stoji dolje u polju, i što ga s tri strane opkače rijeka Kupa, a to je zametak dana-

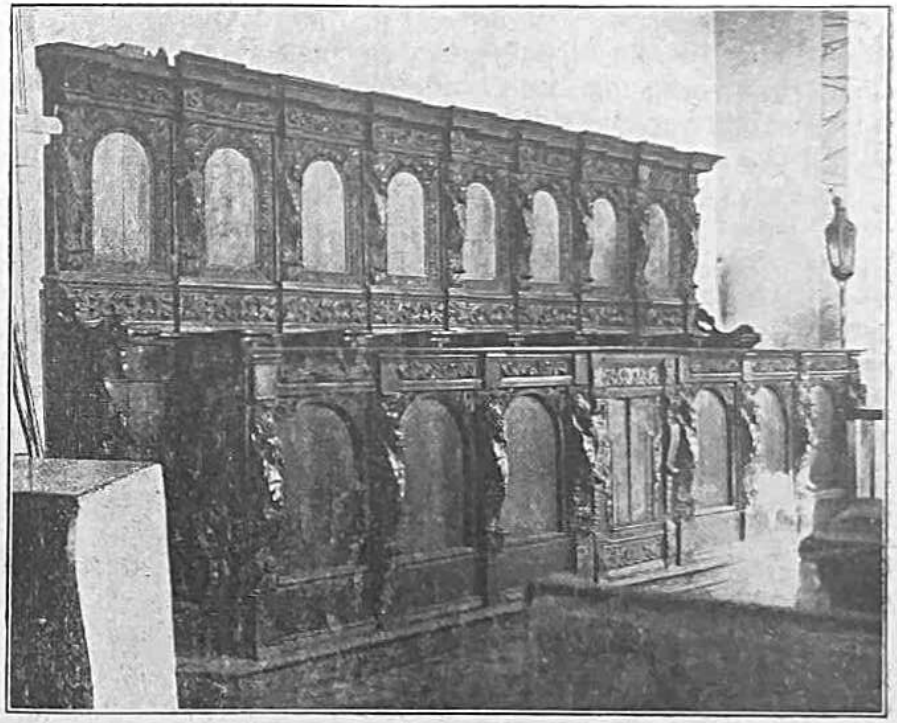

Klupe u svetičkoj crkvi.

šnjega Trga. Za cijelo je već tada ondje stajala crkva Svih Svetih, koja se g. 1334. spominje kao župna crkva u arcidjakonatu goričkom.[4] Preselivši ban Mikac žitelje ispod Ozlja u današnji Trg, podijeli im poveljom, izdanom na Savi kod Zagreba 17. juna 1329., znamenite slobode i to: Izuzeti su od sudbenosti i suda ozaljskih kaštelana. Koji god se s pod grada Ozlja doseli na otok (Trg), ne će 3 godine plaćati banu bir (collectam). Svi skupa imaju godimice davati 50 vjedrica

[4] Tkalčić: Monum. episc. Zagr. II.

(ydria) vina. Nakon tri godine plaćat će svaka kuća (porta seu curia) 50 denara na godinu. Ako se koji iz stranoga mjesta doseli onamo, slobodan je četiri godine od svakoga podavanja. Uz dozvolu može svatko ovamo doći i odanle otići. Ako tko nema djece, može svoj imetak ostaviti komu bude htio. Banu ili ozaljskom kaštelanu dužni su na godinu dati tri dara i to na Božić, Trojake i na dan Svetih Svetih Taj dar ima sastojat od opašenoga maršeta (pecus pascuale), jedne ovce, 10 kokoši i 200 kruhova. Dohodak od mesarije (macellum), koji se ubire, ostaje sucu (villico) i cijeloj općini. Prijevoz (portus) na Kupi kod njihove varoši (civitas) ostaje općini. Popa, kojega god hoće, može si općina sama birati. Suca si mogu izmedju sebe po volji birati svake godine. Sudac će za svoje godine rješavati sve parnice njihove osim kradje, ubojstva, paleža i nasilja. Ove će parnice suditi sudac zajedno s cijelom općinom. Dva dijela od globa (iudicii) dobivat će ban, a treći dio ostaje općini. Ako koji od njih ubije čovjeka, ima platiti samo 2 marke globe (iudicii), a s protivnikom ima se pogoditi kako može. U kradji ulovljen ima se po uvjerenju suca i općine kazniti. Od starine opstojeće sajmovanje (forum) podvrgnuto je slijedećim daćama: a) od stranih kola, izim onih natovarenih suknom (pannum), ima se plaćati 8 denara; b) od kola podanika banovih 4 denara; c) od konja, kad nosi sukno, 8 denara; d) nosi li konj što drugoga, 2 denara; e) od vola 1 denar; f) od sukna, što ga jedan čovjek bude nosio, 4 denara; g) od krmka do Martinja pol denara, a od Martinja 1 denar; h) od svake šivene kabanice (tunica sarcita) ili plašta (clamis), koja se proda ondje na trgu, 1 denar; i) od ostalih malenkosti, koje se ne nabrajaju, ima se plaćati što se običaje.

Sve ove daće od sajma i trgovine ubirat će banov poreznik (tributarius).[5]

Po smrti bana Mikca (1343.), posta banom Nikola Banić Lendavski. Tek što je osvanuo u Hrvatskoj, eto dodjoše pred njega Kirin sudac (villicus) i općina (universi hospites) slobodnoga kraljevskoga mjesta (villa) ispod Ozlja, te ga zamoliše, da gore spomenuti Mikčev privilegij potvrdi. On to učini u Zagrebu 12. juna, na samo Tijelovo g. 1343.,[6] dok im je herceg slavonski Stjepan, brat kralja Ludovika, 7. aprila g.

[5] Izvornik na pergameni kod imovne općine u Trgu. Pečat i vrpca manjka.

[6] Izvorna listina na istom mjestu.

1350. u Budimu izdao latinsku povelju i upravio ju na »svoje vjerne suca, priseznike i svekolike žitelje (hospites) ključke blizu grada Ozlja«, kojom obećaju čuvati slobode, podijeljene im po banu Mikcu i Nikoli, te im odredi, da si imadu prema svojim silama sagraditi utvrde (municiones et fortalicia) u svrhu obrane svojih osoba i imetka svoga.[7]

Općina ključka uživala je zajedno s podanicima ozaljskim zemlje i vode, šume i livade Breznik, ali pod konac sedamdesetih godina XIV. vijeka počeše ovi Ključanima braniti taj užitak. S toga su se Ključani potužili kralju Ludoviku, koji 25. maja 1380. u Zagrebu naloži banu Petru Zudaru i njegovom ozaljskom kaštelanu, da u smislu privilegija bana Mikca brani stanovnike (hospites) ključke od toga nasilja, i da opet u miru uživaju te gradske ozaljske zemlje. U tom nalogu pozivlje se kralj Ludovik na neku svoju povelju, izdanu pod tajnim pečatom, iz koje se razabire ovo pravo purgara ključkih.[8] Kako i što je učinio ban Zudar ne znamo, ali po kasnijim poveljama zaključujemo, da su Ključani i nadalje uživali neke zemlje grada Ozlja zajedno s ozaljskim podanicima.

Poslije smrti bana Nikole Frankopana zamoliše purgari i podložnici ozaljski njegove sinove, da im potvrdi povelju kralja Ludovika od g. 1380. U svom gradu Jelovici, na samo Markovo, prepisahu i potvrdiše tu povelju Ivan, Mihajlo, Stjepan i braća njihova Frankopani, knezovi krčki, modruški i senjski te gubernatori kraljevina Dalmacije i Hrvatske.[9]

Općina ključka ili, kako se od XV. stoljeća zove, trška, doskora je osjećala potrebu šuma, a naročito u svrhu žirovine. Za cijelo već su tada Tržani mnogo gojili krmad, kad su im njihove šume bile nedostatne. Kad je g. 1437. knez Bartol Frankopan boravio u Ozlju, dodjoše k njemu osobno »plemeniti purgari slobodnoga trga« njegovoga, te ga zamoliše, da im dade »s onu stran broda žirovno ispašišće«, koje spadaše knezu i njegovim kmetovima u Mirkopolju. Knez uvaži njihovu molbu poveljom pisanom u Ozlju 3. maja, pa izasla svoga ozaljskoga »graćaka« Petra Budislavića, koji je točno omedjio šumu onkraj Kupe, u kojoj im je dozvolio žirovno ispašišće.[10]

[7] Na istom mjestu.

[8] Izvorni prijepis po braći Frankopanima od g. 1433. kod iste općine.

[9] Izvornik na pergameni kod iste općine.

[10] Prijepis na istom mjestu. — Lopašić-Urbari 213.

Istoga dana izda knez Bartol u Ozlju povelju, kojom je, kako veli, na molbu »plemenitih purgarov slobodnoga trga našega« ustanovio medjaše trških posjeda i zemalja. Medje, koje opisuje taj kotarni list, tačno su označene. Medja tekla je »od glave vrat ozaljskih«, te uz potok, iz potoka u Kupu na penu vode, iz pene vode na potok Martinac, a tu bilo je »purgarsko« t. j. trško na desno, a podbreško na lijevo. Od martinečkoga potoka išla medja na Mlečni rtić, na Skaljev brodac, na Bobotac, na zdenac Curak, gdje bijaše »purgarsko« na desno, a krašićko na lijevo. Dalje išla medja »klancem putem kranjskim« na Žervejene jame, na Rakitov grm na veliki cer, na Srednju dragu, na Vlošne i Kupu, dalje na Krivočin brodac, na jasen, na Krnički zdenec, na gotu, gdje bijaše »purgarsko« s desna, a drišćerovačko i levikuško na lijevo. Od Levkušev išla dalje medja na dugu Šašinu, na Bukovo, na Prekopu, na Topolnicu, na Hrvatićevo »malinišće« i putem do velike ceste pod Golubnicu u dragu, zatim na Kačerevski zdenac u dragu do ceste, otuda u Jelenčak, putem na veliki kostanj, gdje bijaše »purgarsko« s desna, a rjavečko i brezničko na lijevo. Od Breznika išla medja dalje kroz dragu Valakov vrh, u potok oštrovrški, gdje bijaše »purgarsko« s desna, a oštrovrško s lijeva. Od potoka oštrovrškoga išla medja putem do »popovih njiva«, do Prekrižja u potok Baničnik, gdje je bilo »purgarsko« s desna, a »popovo« s lijeva; dalje tekla medja u drugi potok, a od ovoga u Kupu »polag našega Ozlja slobodnoga grada«.[11]

G. 1459. trebali su Tržani prijepis povelje Mikčeve od g. 1329., te su s toga poslali Tomu Jakmana i Puhka »rihtare« (suce) ka kaptolu zagrebačkom s izvornom poveljom Mikčevom, koji ga moliše, da načini prijepis. Kaptol to učini u oči **Duhova 1549.**[12]

Pošto je općina trška uslijed svojih privilegija imala vrlo povoljan položaj, nije čudo, da su se ispod grada Ozlja onamo selili. Radi toga je bila naravna posljedica, da je selo pod gradom Ozljem opustjelo. Da se to selo opet podigne, izda knez Bernardin Frankopan u Ozlju 1. maja 1479. glagolsku ispravu, kojom dopusti »svim purgarom ozalskim i ladancem i svakomu našem človiku« kad bi koji hotio učiniti kuću u drazi pod Ozljem, to mu je slobodno tu kuću i sve u njoj malo i

[11] Prijepis od g. 1706. kod iste općine.
[12] Izvornik kod iste općine.

veliko uživati, prodati i založiti, za dušu dati i činiti što mu bude drago. Ujedno naloži ozaljskim graščacima i službenicima, da imadu naseljenike u tom održati.[13]

Odnošaj trške općine prema gradu ozaljskom bijaše na temelju privilegija bana Mikca vrlo povoljan, nu kruti feudalizam znatno je stegnuo slobode Tržana i nametnuo im teže dužnosti, nego li bijahu one prvotne. Nema dvojbe, da su se slobode Tržana počele gubiti naročito od tada, kada su knezovi Zrinski g. 1544. zavladali gradom Ozljem. Od toga vremena trpe i ostale slobodne općine u području grada Ozlja. U koliko i kako su trpile trške slobode, i što im je sve nova

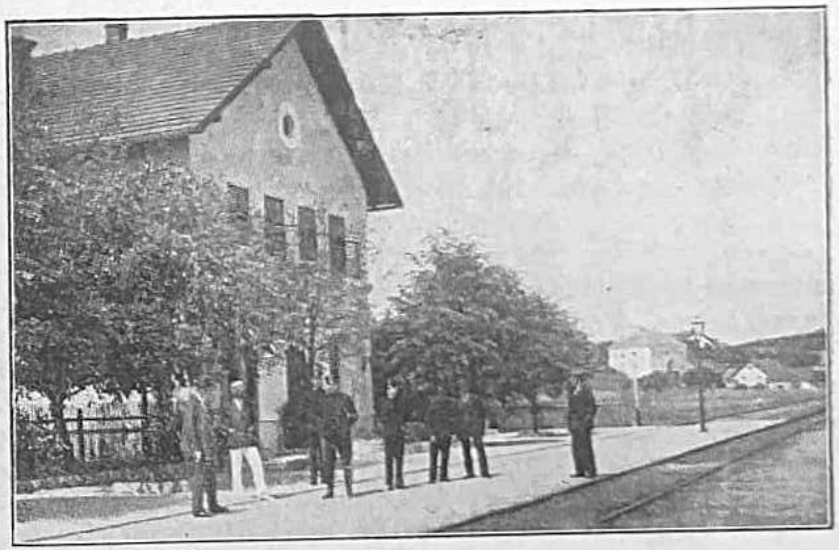

Željeznička stanica u Ozlju.

do pod konac prve polovine XVII. stoljeća nametnuto bilo, jasno nam prikazuje urbar grada Ozlja od g. 1642.

U sučiji trškoj bila su tada 42 selišta, od kojih su držali kmetovi popa trškoga 1 selište, crkva 1, grad sam 3, a ostalo držahu purgari trški. Sučija dijelila se je na purgariju Trg i kmetove popa trškoga. Kmetovi popa bili su Ivan, Grgur i Mihalj Duš, koji su podavali u grad 2 četvrtinke (kvarat) žita, 2 voza sijena, 3 kuplenika zobi i vinsku desetinu. Purgari pako bili su dužni podavati od svakoga cijeloga selišta »Jurjevšćinu« i »Martinšćinu« t. j. o Jurjevom i Martinju 2 libre, a od

[13] Izvornik kod iste općine. — Šurmin: Acta Croat. 288.

svake kuće »straževinu« u iznosu od jedne libre. Polag potonjega urbara od g. 1702. plaćali su Tržani u ime Jurjevšćine i Martinšćine po 24 nč., ukupno 15 for. 12 nč. Daću straževinu podavali su ne samo izravni podanici grada, nego i podanici gradskih vazala, župnika i manastira, baš tako kako bijahu obvezani pomagati kod popravka i utvrdjivanja grada. Cijela sučija plaćala je u ime »sulišća« (za pašu) 3 vola. Nekoć podavali su u to ime 6 volova t. j. 2 za šumu, koja im je kasnije oduzeta »pri lugu«, 3 za pašu, dočim su jednoga od starine dužni bili davati (u smislu povelje od 1329.). Dužni su bili podavati 12 ozaljskih četvrtinaka zobi, što imadu plaćati, davati svakoga desetoga »krnjaka« (prase), a gdje ih nema deset, od svakoga 4 soldina; davati desetinu od pšenice, raži i žita, sve u snoplju. Desetinu dužni su bili voziti na dvor Krč (kasniji majur ozaljski). Podvoze bijahu dužni dati do Karlovca, Ribnika, do Kupčine ili dalje, kuda bude već trebalo. Dužni bijahu okolo dvora Krča orati zemlju za pšenicu, žito i ostali žitak, kositi sjenokošu Siču pod Krčem, i sijeno u stog složiti. Dužni bijahu podavati desetinu pčelaca, a gdje nema deset, ima se računati od ljeta do ljeta, te davati gornicu i desetinu; uzdržavati brod na Kupi i ladju na Skvarinom brodu; davati, izrezati i dopeljati daske u grad Ozalj, potrebne za obli toranj, koji bijaše najjača utvrda grada, a stoji još i danas. Najneugodnija dužnost bila je, što su morali graditi vješala, osudjenoga sprovoditi do vješala, čuvati ga i držati kod vješala (kod eksekucije). Osim toga morali su držati »bigu« i konop prigodom mučenja zločinaca. Obvezani bijahu nadalje polaziti na vojnu »s gospodinom« (vlastelinom ozaljskim), te njegovu prtljagu i brašno voziti. Kod grada Ozlja imali su plesti plotove i pomagati, kad se što u gradu radi. Za lagve gradske imali su izradjivati obruče, nabiti ih i lagve namještati u podrumu. Kada su gospoda u gradu, imali su tamo držati »pećare«, koji će ložiti peći i kuhinju. O Božiću imali su dati od svakoga selišta po jednoga kopuna, a osim toga dužni su bili pomagati kuhinju gospodina guskama, purama, praščićima i zecevima, koliko god bude trebalo. Dužni bijahu svake godine svoga »rihtara« (suca) promijeniti ili staroga potvrditi i u grad na potvrdu »oficialu« (gospoštijskom činovniku) dovesti. Ako je bio izabrani ili potvrdjeni »rihtar« po volji gospoštiji, potvrdili ga, ako li nije bio po volji, mogli su oficijali drugoga »hasnovitijega« postaviti. Rihtar opet imao je pravo izabrati si »biriće«. Rihtar i birići (pomoćnici, pristavi suca) bijahu

slobodni od svake tlake i daće. Rihtar i birići imali su utjerivati sve dohotke gospoštijske u svojoj sučiji, vinsku desetinu i gornicu, zaostatke i predati ih »ručnomu diaku« (posebni činovnik vlastelinski, koji je vodio račune). Goršćaki (montanistae), kojih bijaše devet kuća, a stanovahu u selu Goršćakima nad Podgrajem i oko Svetica, a koji su spadali u sučiju tršku, nijesu bili dužni ložiti gradske peći, nego su samo nosili listove do Ribnika, Karlovca, Prilišća, nosili metle u grad i popravljali putove u klancima svetičkim, pleli koševe za kragulje, brali za grad kostanje, uglevlje palili i vozili, a od svake kuće davali jednu libru u ime straževine. Svi trški purgari morali su po svojoj »sučiji« graditi mostove, gate i brvi. Daća od trgovine »trgovina«, dijelila se je medju općinom i gospoštijom, koju je daću trgovac morao pod prisegom davati.[14] Kako je ovaj urbar odredjivao, tako je ostalo sve do uvedenja novog urbara pod vladom kraljice Marije Terezije.

Makar da je urbar točno odredjivao, da se desetina od žita ubire u snoplju, to su već godine 1646. počeli ozaljski činovnici tražiti od Tržana, da tu desetinu daju u zrnju. Tržani dodjoše g. 1647. u grad Ozalj pred kneza Petra Zrinskoga, te ga zamoliše, da ostane podavanje žitne desetine kako bijaše običajno, i to on i odredi, »da daju v snopu pravu desetinu, taki kako požanju žito«, što se ima javiti gradskomu činovniku, da desetinu odbroji. Tko ne bi to činio ili bi prije žito odvezao kući, trpiti će kaznu »na glavu i na blago«. Ujedno naloži svim svojim sadanjim i budućim činovnicima, da se imadu točno držati ove odredbe. O tom izda im Zrinski 20. januara 1647. u Ozlju hrvatsko pismo.[15]

Kad je za vladanja kraljice Marije Terezije provedena urbarska regulacija, zaveden je novi urbar i u Trgu. Nu tomu se Tržani suprotiviše, jer je ovim novim urbarom nestalo i ono malo sloboda, što su ih uživali na temelju urbara od g. 1642. Tržani protjeraše g. 1780. povjerenike, koji su u urbarskom poslu posjetili općinu tršku, ali vojnički brahij od 300 Slunjana pokori u mjesecu junu 1780. slobodnu općinu. Mnogo muškaraca i žena čamilo je radi te bune u tamnicama severinske županije u Karlovcu radi »pohotenja za slobodom«, koja im je tijekom stoljeća oduzimana. Neki su opet pretrpili užasne batine. Vojnici, koji su u Trg došli, učiniše silnu štetu: poga-

[14] Lopašić: Urbari I. 221.—219.
[15] Izvornik kod općine trške. — Lopašić: Urbari I. 216.

zili su polja, uništili plotove, pojeli i popili sve što nadjoše, tako da nije bilo kuće u selima Trgu, Polju i Muhvićima, koja ne bi bila teško osjetila tu strašnu kaznu. Kada je brahij otišao, dali su Tržani popisati i procijeniti sve štete,[16] ali nitko im ih nije nadoknadio. Ta u to vrijeme bijaše gospodarom grada Ozlja tudjinac grof Batthyany, koji je malo mario za uboge svoje kmetove. Ovako je općina trška došla sa svijem u podanički odnošaj prema ozaljskoj gospoštiji, iz kojega ju izbavi g. 1848.

Od novijih dogadjaja vrijedno je zabilježiti još slijedeće: G. 1806. radili su kod Trga od 26. aprila kroz puna dva mjeseca vojnici Alvinicijeve pukovnije, krčeći otok Kanal uz plaću od 20 novč. i jednog polića vina na dan. Ovi bijahu strašna muka za Tržane, jer su im mnogo kvara činili. Godina 1809. bila je takodjer teška po Tržane. Dodjoše Francuzi u Hrvatsku, a u Trgu bude ukonačen kapetan Rafael Dessena, rodjen Parižanin, sa svojim odjelom vojnika. On stanovaše u župnom dvoru, te je župniku Koraču učinio mnogo štete sa svojim vojnim drugovima. Francuzi boravili su u Trgu od 20. maja do 21. oktobra, kadno odoše, a da se više ne povrate. I elementarne nepogode snadjoše iste godine tršku općinu. Od silne kiše, koja uze lijevati 26. septembra, nabujala je Kupa tako, da je 16. oktobra poplavila cijeli Trg. Šteta, nastala usljed ove poplave, bila je daleko veća nego li za poplave g. 1792. Ovakovo kišovito vrijeme potrajalo je sve do 27. februara 1810., kadno se raspršiše magle i oblaci. Kroz cijelih 5 mjeseci nije bilo u Trgu 10 lijepih dana. I kasnije bilo je u Trgu velikih poplava i to g. 1815. i 1816. 22. oktobra (kao 1809.); 1824. bila je voda čak i u župni dvor prodrla. I u novije doba poplavila je voda Trg čineći sad više sad manje kvara.

G. 1856. 29. augusta položi župnik trški Josip Hederić temeljni kamen školi, koja još i danas opstoji. G. 1862. dovršena je gradnja škole, nu u nju nije došla škola, nego se useli župnik, a škola je g. 1863. u starom i trošnom, gotovo ruševitom župnom dvoru otvorena. U nju dolazila su djeca iz sela današnjega školovida trškoga i iz Ozlja, gdje još nije bilo škole. Učitelj dobivaše od ljudi preko 40 vagana žitka. Prvi učitelj bijaše u Trgu Stjepan Kovačina (do godine 1871.). Do konca god. 1873., podučavaše djecu mjesni kapelan Ivan Stišćak; g. 1874. dodje učitelj Marko Kovačević,

[16] Popis kod iste općine.

g. 1875. Josip Živković, koji g. 1878. podje učiteljevati u Ozalj. G. 1878. imenovan je učiteljem Josip Debeljak, koji je ali do konca maja učiteljevao u Ozlju, a kad se je župnik Marković preselio u novi župni stan u Ozlju, preseli se i učitelj Debeljak u Trg.

*

Župa trška. Kako smo jur spomenuli, opstajaše već g. 1334. župa u Trgu (»de Foro«), a tada bijaše župnikom kod crkve Svih Svetih u Trgu pop Leonardo. Župnici trški bili su sve do XVII. vijeka glagoljaši. Sačuvalo nam se je nekoliko imena ovih hrvatskih svećenika. G. 1456. bijaše trškim župnikom pop Ivan, a žakan bijaše Luka. G. 1501.—1516. bijaše župnikom pop Benko Jakovčić. G. 1501. bijaše uz popa Benka ondje i kapelan Ivan i Mihalj gracijan.[17] Pop Benko umro je g. 1516., a pokopan bi u crkvi trškoj, gdje mu grob pokriva kamenploča, na kojoj bijaše isklesan kalež s pliticom. Naokolo je nosila glagolski napis, od kojega se danas već gotovo ništa ne vidi. Napis je glasio: »V ime božje ... leži gospodin ... let ... Benko Jakovčić plebanuš vsih svetih«. Toliko se je dalo prije kojih 50—60 godina pročitati.[18] Od daljnjih trških župnika spominju se g. 1580.—1596. pop Matija Maričić, g. 1632.—1642. Petar Togunac,[19] g. 1638. Viško Plešić, 1649. Josip Togunac. Svi ovi bijahu glagoljaši. G. 1650.—1668. spominje se župnikom trškim Ivan Culibrka, g. 1674.—1690. Ivan Mužinić, g. 1692.—1706. Petar Iršić i kapelan Ivan Fumić (1706.), g. 1730. Franjo Hrnčević, g. 1759. Franjo Hobeker, g. 1783.—1788. Marko Hegedić. Još god. 1668. bila su u Trgu 3 glagolska i jedan latinski misal, nu već god. 1683. bila su tamo samo dva glagolska misala. Iz vizite kanoničke, koju je g. 1668. obavio kanonik i arcidjakon gorički, Ludovik Vukoslavić, poznato nam je koješta zanimljiva. Župna crkva bila je zidana. Glavni oltar bijaše Svih Svetih, a uz ovaj bila su još B. D. M. navještenja, Spasitelja i novi oltar sv. Fabijana i Sebastijana. Crkva bijaše dosta prostrana, sakristija i svetište bilo je svodjeno, a ostali dio crkve imadjaše drveni strop. Zvonik bijaše drven, a u njem su bila dva zvona. Župa nije imala matica. Župna kuća bijaše sasvijem nova. Župnik imao je 7 rali zemlje u

[17] Starine IV. Popis župa.

[18] Kukuljević: Nadpisi.

[19] U jednoj listini od godine 1636. spominje pop Petar Togunac plebanuš trški, svog pastorka Petra Horvata. Po tom je morao Togunac biti oženjen prije nego bijaše zareden.

Ključu, 2 rala u Podbrežju, 2 preko Kupe, koje je dao knez Petar Zrinski za one zemlje, što ih je uzeo crkvi. Župnik imao je 5 kmetova po imenu Duš. Župnikom trškim bijaše tada mladi i vrli svećenik Ivan Culibrka, koji je ujedno administrovao župu ozaljsku. Školnika nije bilo. U Trgu bila je još i novosagradjena zidana kapelica sv. Katarine, u kojoj postavi oltar Katarina Mihalić, udova Baltasara Babonošića. Kapelica sv. Katarine imala je 100 for. imetka, što ih je dobila iz ostavštine nekoga vojnika, ubijena u ratu, koji je pravo raspoložbe ostavio kneginji Katarini Zrinskoj, koja je onda njegov imetak dala istoj kapelici.[20]

Patronatsko pravo nad tom župom vršilo je tada vlastelinstvo ozaljsko, koje si je već vrlo rano to pravo prisvojilo, ma da privilegij bana Mikca od g. 1329. to pravo podijeljuje općini trškoj. U Trgu žive predaja, da su nekoć Tržani imali pravo izmedju 12 svećenika birati jednoga za svoga župnika. Točno ne možemo reći, kada si je ozaljska gospoštija to pravo prisvojila, nu može se naslućivati, da se je to dogodilo vrlo rano, za cijelo već u XIV. vijeku, kada ima nebrojeno slučajeva otimanja sloboda slobodnim plemenskim općinama po silnoj feudalnoj gospodi.

Spomenuti Ivan Culibrka bijaše prvi župnik trški, koji je počeo upravljati i ozaljskom župom. Sve do njegova vremena imala je ozaljska župa svoga posebnoga župnika.

Sto godina iza Culibrka bila je trška crkva u vrlo lošem stanju. Kada je onamo g. 1783. došao župnik Marko Hegedić, našao je crkvu gotovo zapuštenu, zidovi bijahu slabi, krov je curio, drveni kor je bio trošan. Na svakoj strani crkve bio je mali drveni tornjić, a u oba 2 zvona. Glavni oltar imao je sliku Svih Svetih i sprijeda kip B. D. M. žalosne; mali oltari bili su posvećeni sv. Nikoli i B. D. M. (Blagovjest). Svjetiljka u crkvi bila je limena. Kaleža bijahu tri, dva srebrena i jedan bakreni; monstrance nije našao, nu doskora dobi crkva na dar jednu monstrancu od grofice Nothburge Petazzi, rodjene grofice Lichtenberg.

Hegedić učinio je mnogo za svoju župu i crkvu. Nabavio je mnogo toga, a svojim vlastitim troškom i mukom zaveo je u Trgu i Ozlju trivijalnu školu. To je dakle prvi trag školi u Trgu. Kako se vidi, Hegedić je svim silama prionuo na rad za dobrobit svoje župe i bio bi za cijelo mnogo toga još izveo,

[20] Kanoničke vizite u dieces. arkivu biskupije zagrebačke.

da ga g. 1788. ne pokosi smrt. Njega naslijedi 1. marta Pavao Korač. On popravi župni stan i crkvu, g. 1791. kupi za 40 for. orgulje, a g. 1792. presvodjena je crkva. Za popravke crkve doprinesoše mnogo Disma Jelačić, Ljudevit Bušić i Stjepan Peharnik, kanonik zagrebački. G. 1795. počeše graditi novi toranj, koji bude dovršen g. 1799. U nj su postavljena dva zvona, a za treće učinjeno je mjesto. Slijedeće godine 1800. postavljena je na toranj jabuka i križ.

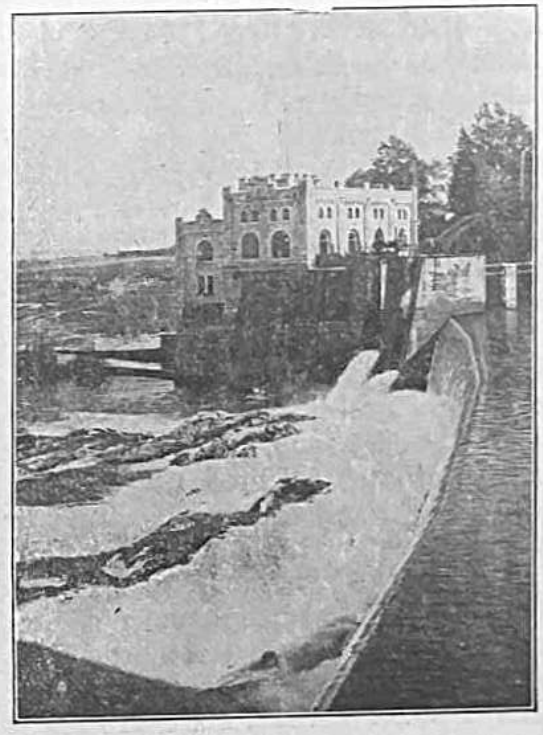

Električna centrala u Ozlju.

G. 1859. 14. augusta u ½10 prije podne udario je grom u župnu kuću, ali nije učinio nikakove veće štete. Samo srećom ostade župnik, koji se je nalazio u kući, neozlijedjen. Župnik Hegedić, koji je župnikovao u Trgu od 4. oktobra 1823., predade župu tršku g. 1850. 2. novembra Mihalju Markoviću, koji se g. 1878. preseli u novi župni dvor u Ozalj, koji je upravo na izričnu molbu Markovićevu gradjen u Ozlju a ne u Trgu. Od tada zapušten je stari župni dvor u Trgu, jer je

škola došla u današnju zgradu, a i stara župa trška uze se doskora i službeno nazivati ozaljskom.

*

Slobode i uredjenje općine trške temeljile su se u staro doba na privilegiju, što ga je općini trško-ključkoj podijelio ban Mikac Prodavić g. 1329., a koji su kasnije potvrdili neki banovi i herceg Stjepan. Što je od tih sloboda preostalo do polovine XVII. stoljeća, vidili smo kod urbarskih prilika, nu sam urbar ne spominje u potanko uredbe općine trške. Na čelu općine stajaše uvijeke »rihtar moye brathye plemenytyh purgarow Therskyh«, a njemu o bok bijahu starješine i birići. Starješine bijahu dva, jedan u Trgu, a drugi u Polju; svaki od njih čuvao je ključ od imovne blagajne i općinskoga hisa, u kojem je bilo svake godine po 15 vjedara vina. To vino pilo se je kod obnove glavara i kod svakoga općinskoga rada, tako da se nije od njega ništa prodalo niti je što preostalo. Sudac, starješine i birići zvahu se glavari, a bijahu domaći ljudi, koji su se birali svake godine o novom ljetu. Taj dan sabrali bi se Tržani u jednu kuću i tamo bi se obavljao izbor glavara. Najprije bi stari glavari položili svoju čast, a navadno bi se stari glavari ponovno izabrali. Kod ovih izbora sudjelovahu u velikom broju i žene, a navadno bijaše sve na njihovo! K izboru imali su trški brodari donijeti 12 funta mesa, dva velika hljeba i dva velika barila vina. Uz to popilo se je još jedno vjedro općinskoga vina. Sastanak taj, na kojem se je obavljao izbor glavara, zvao se je »božja večera«. Uz glavare izbirali su se svaki godine i općinski brodari i lugari.

Sudac sa starješinama i birićima ubirao je porez, a uplate bilježio je na rovaš, pošto nije nijedan umio čitati ili pisati.

Općina trška imala je već u staro vrijeme svoj »općinski pečat«, »pečat bratinsku«, »pečat purgarsku plemenitu«, koji je čuvao rihtar i stavljao na pisma, koja su sadržavala kakov pravni posao, sklopljen u općini trškoj. Pisma pisana isključivo hrvatski, koja o tom rade izdavaše sudac sam, ili stranke u svoje ime, a pečat na njima bijaše u »svrhu vjerodostojnosti i potvrde pravnoga posla» pod pečat našu plemenitu i tvrdnost«. Svaki takav pravni posao, koji se je ticao naročito nekretnina, koje kupiti ili primiti u zalog bijahu ovlašteni najprije općinari trški, sklapao se »u klupah naših plemenitih v Trgu po našem zakonu plemenitom«, »po zakonu purgarskom v klupah naših purgarskih v Trgu«. Dakako svaki ovakov

čin morao se zbiti odobrenjem općine »prez vsakoga prigovora«. Pisci ovakovih općinskih pisama bili su općinski »dijaki« (pisari) ili pak župnici trški. Tako čitamo u jednoj listini trškoj od g. 1580. »y ja pop Mathe Maričić ki to pisah pod pečat bratinsku«, g. 1587. »i Myklous djak Perych lyzth napisza«, g. 1602. »i ja Andras diak Myhanouich ky tha lizt napyszah«, g. 1664. »Ivan Culiberka plebanuš ki ta list napisah na prominu jedne i druge strane«.

Najstarije nama poznato pismo, koje je nosilo pečat,[21] općine trške potječe iz g. 1580., makar da nema dvojbe, da se je općina jur i od prije služila svojim posebnim pečatom i to onim, koji nam se je sačuvao na jednoj hrvatskoj ispravi od g. 1587. Osim ovoga poznata su nam još tri novija različita pečata općine trške. Jedan na ispravi od g. 1602. i ovome sličan nu manji od g. 1604.[22] Pečat od g. 1602. ima istu figuru u polju i isti napis kao onaj od g. 1604. nu samo manjka naznaka godine, koja se na onom od g. 1604. nalazi. Pečat pako od g. 1587. koji je za cijelo najstariji, nosi štit, a u njemu ključ. Napis mu je slabo čitljiv, razabrati se može samo + . S..... TERGH..... Taj pečat je nešto manji od onoga od g. 1604. U XVIII. stoljeću rabila je općina trška još jedan manji pečat.[23] Tako bijaše nekoć.

Trg čini danas posebnu imovnu općinu, u koju spadaju sela Trg, Polje i Lukšić selo. Na čelu joj je na tri godine biran imovni odbor s predsjednikom, koji gospodari s imetkom imovne općine. Imetak imovne općine sastoji od nešto preko 800 rali šume, 16 rali sjenokoša i 150 rali paševine. Šume stoje pod upravom kotarskoga šumara, a imovinski odbor vodi samo prodaju trave iz sjenokoša, paševine i žira.

Tržani s ponosom, ali i žalobno spominju, da je i šuma Lug, što se je pružala u ravnici izmedju Kupe i kotarske ceste, bila nekoć njihovo vlasništvo, koje da im oteo grof Batthyany, gospodar Ozlja. Pripovijeda se, da su ljudi Lug haračili, a s toga predaše ga glavari grofu Batthyany-u, da ga čuva. Kad je za nekoliko godina Lug ponarasao, a izabrani bili novi glavari, otputiše se ovi do grofa, da mu zahvale na čuvanju, i da primu natrag Lug, kojim bi sami gospodarili. Kad je

[21] Prijepis općine trške.

[22] Priopćen u Vjesniku hrv. arheol. društva. Nova ser. I. str. 133.

[23] Na istom mjestu.

grof dočuo njihovu želju, reče im, da je Lug njegovo vlasništvo. Tako se priča, nu u istinu moglo bi drukčije biti, jer već prije god. 1642. uzeše im Zrinski šumu »pri Lugu«,[24] koja je za cijelo istovjetna s Lugom, što ga Tržanima tobož ote grof Batthyany.

*

Ozalj.

Ostavivši s desna selo Trg skoro smo na ozaljskoj stanici. Već od Trga zagledamo na čas grad Ozalj. Kad smo ostavili vlak polazimo putem prema ozaljskomu mjestu. S desna vidimo rijeku Kupu, a na njoj s ove strane impozantnu zgradu električne centrale. Ova je sagradjena u romanskom slogu, i nosi napisnu spomenplaču: »Ovu munjaru osnovao je i izgradio domaći sin karlovački gradjanin inžinjer Valerijan Riszner u god. 1907.—1908.« Prije je na tom mjestu stajao gradski mlin »na Sopotu« zvan, a pogodovao mu je naravni slap od pećina s nešto gradjenoga slapa. Već onda je tu bio krasan vodopad, a tek s druge strane do obale bio uski naravni kanal za otok vode. Danas je preko cijele rijeke sazidan betonski slap. Centrala je najmodernije uredjena i ima tri turbine, te potpunoma i na pretek zadovoljava rasvjetnim i industrijalnim potrebama grada Karlovca.

Iznad slapa vodi betonski most preko Kupe, koji u mnogo olakšava promet s Vrhovcima, Krašićem, Žumberkom itd. Iznad centrale je lijepa zgrada na kat za činovnike centrale, a bliže cesti je zgrada svratišta »gradu Ozlju«, koju je s električkim motornim mlinom takodjer gradila karlovačka gradska općina, a poslije prodala Stjepanu Kovačiću, koji je do nje uredio krasan vrt, i podigao razne gospodarske zgrade. U tom svratištu ima udobnih soba za strance.

Na tom mjestu je nekoć stajao gradski majur Kurilovac. Nedaleko ovoga je prizemna udobna gostiona Adama Glöcknera takodjer sa električkim motornim mlinom.

Nasuprot na brijegu nižu se kuće sela Podgraja.

Od gostione vodi cesta lijevo prema Karlovcu (do ovoga od grada 17.8 km). Uz ovu se redaju sela, od kojih spominjemo: Slapno i Soldatići, gdje su nekoć stajali mali plemićki dvorovi Zrinskih vazala. Desno skreće cesta prema gradu Ozlju. Ima od prilike oko 1 kilometar do grada.

[24] Lopašić: Urbari I. 216.

Ova vodi uz obalu Kupe i uz prugu, koja kod gostione Kovačićeve prolazi kratki tunel (Ozaljski prodor).

Pred nama na pećini koči se ozaljski grad sa svojim istočnim dvokatnim krilom, opasan jakim zidinama i polukružnim kulama. Cijela je pećina obrasla drvećem i grmljem, što pruža osobito ugodan dojam, voljku i romantičnu sliku.

Odmah do ceste s lijeva je u pećini sazidana presvodjena prostorija, u kojoj izvire hladno vrelo »Curak«. Vele, da je to vrelo bilo nekoć podzemnim hodnikom spojeno s gradom, a tko se iz njega napije, ne zaboravlja nikad Ozlja. Vrelo ovo ne presahne nikada, ali izvire vrlo slabo, te treba dosta vremena, dok se nacrpe koja mjerica vode. Za to ga neki okrstiše vrelom »hrvatske ustrpljivosti«.

Stupajući dalje cestom od vrela pokraj žuborećega gorskoga potočića obilazimo grad s južne strane. Goleme pećine čine podnožje grada, obrasle drvećem i grmljem i pokrivene zimzelenom i mašinom. Ispred grada diže se jaki gradski zid sa svojim rondelima — polukulama. Ovamo bliže potoku i cesti vide se tragovi drugoga vanjskoga, svakako vrlo staroga zida, mjestimice još dosta visokoga (iznutra). Gradja zida toga je omašno lomljeno kamenje, medju koje se utisnulo korenje drveća i grmlja. Zid je preko metar debeo, mjestimice i deblji. Taj zid se može slijediti od strmih klisura pod gradom pa sve do gradskoga mosta. Izmedju ovoga i nutarnjega zida su grabe i nasipi, po kojima rastu voćke i razno grmlje.

Most i kula ispod njega. S ceste skrenemo kamenitim putem, dosta razrovanim do gradskoga drvenoga mosta, koji stoji na dva zidana stupa i jednoj maloj kuli osobitoga gradjevnoga oblika, iznad koje je nekoć na mostu stajao mali drveni paviljon. Ova mala kula — danas stup mosta je najzanimljiviji dio grada. U svom je donjem dijelu gradjen na osnovi trokuta, a u gornjem je četverokut: na jakim konzolama postavili su mu na dvije strane zidove. U gornjem dijelu je mala četverouglata izba, koja je prema ulaznoj kuli bila otvorena (danas je zazidana), dok je na ostale tri strane bila po jedna strijelnica. Sve je to gradjeno od tesanoga kamena vrlo pomno, gotovo prkosno. Očito je, da je ova kula gradjevina vrlo stara, daleko prije vremena kad je gradjena ulazna kula i tamo udešen ulaz u grad. Bila je to stražarnica, koja je možda nekako u vezi sa samim gradom bila branik prema Kupi i jarku. Svakako je ova kula bila nekoć viša i nadkrita krovom.

Zavirimo li pod most vidimo tik pred gradskim vratima zidani stup naslonjen na ulaznu kulu. I ovo je novija gradjevina, jer do god. 1821. bio je tu diživi most, koji je sezao gotovo do opisane male kule.

Prije nego li prekoračimo prag starodrevnoga historičkoga grada Ozlja, obuzima nas neko izvanredno čuvstvo strahopočitanja, ponosa i radosti, ali i opet nam zazebe srce, kad se sjetimo i tužnih dana toga nama miloga grada.

Čujmo što je osjećao naš slavni hrvatski pjesnik August Šenoa, kad je prvi put posjetio ovaj grad g. 1872. Evo izljeva njegove tople pjesničke duše:

Na Ozlju gradu.

Pred tvojim pragom pomolih se eto,
Od svih hrvatskih prvi ti moj grade,
Davnine naše kameni ti jade;
Dà, duša veli: tu je mjesto sveto!
Hrvatskih misli koljevke gle prave,
Mogile eto hrvatske nam slave.

Na strmu vrhu stojiš krut, ponosit,
Ko smjela duša davnih ti vladara,
Nebeskim zvjezdam pripravan prkosit,
Ponosit pitaš: »Gdje mi ima para,
Pohvalit koja može li se strana,
Ko ja što mogu, — kuća Zrinskih bana?!

Kamenit oklop prsi moje krije,
Kamenita i Zrinska prsa bila,
Sveg istoka salijetala ih sila,
Al Zrinsko srce uzdrhtalo nije.
Visoko ko što strše kule moje,
Junački rod uspinjo glave svoje.

A Zrinska volja kao stijena kruta,
U koju Kupa pjeneć se zabada,
Trajaše tvrda, dušmaninu ljuta;
A Zrinska drevnost cvala uvjek mlada;
A Zrinski rod ko hrast u mojoj gori
Stajaše stavan: živ ga neobori.

Sa njegvih djela sustala bje slava:
Po svemu svijetu dično ime leti,
I mnoga carska pokloni se glava,
Sa imena tog drhće Stambul kleti;
A polubozi, svietu svem poznati,
Tuj bjahu krotki ljudi, tuj Hrvati«.

I podjoh dalje u dvorane puste,
U čudno carstvo starodavnih sjena,
Čuj? Kakvi zuje tajni glasi? Čuste?
Neslaže l' strune »jadranska Sirena?«
A ona gospa do prozora eno?
Hrvatice oj prva ti — Jeleno!

Dà, tu vam zipka, stol i odar bili,
Tu nicale vam suze, smijeh i pjesme,
Tu hladio vas svježi trak taj mili,
Iz ove gorske krepljaste se česme.
Čuj i zvonce sa brežuljka malo
Na molitvu to zvonce vas je zvalo.

A sada? — Sada? Pitaj hrast taj stari,
Nad svodom pitaj kamenoga lava.
Oj gdje su vaši davni gospodari,
I ta hrvatska njima gdje je slava ?
Dà pitaj, pitaj! — Kamen ti ne zbori.
Gdje? pitaj! — »Gdje« ti jeka odgovori!

I mislih, tvrdi grad će pasti na me,
Uzjario se u mom srcu plamen,
Iz grada bjegoh — ko iz grobne jame,
Goruće čelo na gol stisnuh kamen.
»A sada?« jeknuh — »pjesme, priče, bajke!«
I plakah gorko, ko na grobu majke.

Ulazna kula je četverouglata zgrada na dva sprata. U njoj su namještena velika gradska vrata obložena masivnim kamenitim gore zaoblenim vratnicama; nad ovima stoje kao ures s desna i lijeva po jedna debela kamenita kruglja. Još su u vratnicima koluti, kojima je prolazio lanac za dizanje mosta pred vratima. Svaki sprat ima spreda po jedan prozor, dok su u prvom spratu još dvije puškarnice, desno i lijevo prozoru po jedna. Prvi sprat potiče iz Zrinskih vremena, dok je drugi

sprat nadogradio grof Perlas. Ako predjemo preko ograde s desna, vidjet ćemo sa strane kule na uglu kamen s napisom, koji glasi:

SPECTABILIS AC MAGNIFICVS GEORGIVS
COMES PERPETVVS A ZRYN TAVE
RNICORVM REGALIVM IN HVNGARIA
MAGISTER SACRAE ROMANORVM
CESAREAE REGIAEQVE MAIESTATIS CONSILIARIVS
AC COMITATVS ZALLADIENSIS
LAD COMES ET CETERA FIERI ME FE-
CIT ANNO DOMINI 1599.*

(Poglaviti i velemožni gospodin Gjuro grof od Zrina, meštar kraljevskih tarnika u Ugarskoj, posvećenoga rimskoga cesarskoga i kraljevskoga veličanstva savjetnik i županije zaladske (LAD je greška) župan itd. dade me učiniti godine gospodnje 1599.).

Ovaj je napis nekoć za cijelo stajao negdje drugdje; možda se ne ćemo prevariti, ako velimo, da je stajao na pročelju ulazne kule, koja je sazidana po tom g. 1599..

Ova se kula s desna naslanja na drugu užu okruglu, nu i daleko stariju kulu, u kojoj su sačuvane još dvije prostorije, jedna nad drugom. Sva je prilika, da je ova kula prije ove ulazne kule činila jugozapadni ćošak samoga grada.

Stupimo li pod »boltu« ulazne kule vidimo stara gradska vrata okovana gvoždjem. Nekoć su se vrata zatvarala brvnom, za koje se u zidu vide i danas još udubine. S desna vidimo mali otvor. Tu su nekoć bila jaka vrata, koja su zatvarala tamnicu u najnižem dijelu rečene okrugle kule. Ovaj današnji otvor, djelo je novijega vremena. Bolta ulazne kule je obična (Tonnengewölbe) gradjena od samih kamenih škrilja. Prodjemo li boltu opazit ćemo s desna neki shod, koji vodi u prvi sprat ulazne kule. Tamo do ulaza je prizidana mala prostorija, — kuhinjica — prigradnja novijega vremena. U prostoriji prvoga sprata nema više stropa, taj se je prije kojih 8 godina porušio, kad je kula ostala bez krova, tako se preko prostorije drugoga sprata vidi do krova. Iz ove gornje prostorije vode vrate na gradsku terasu.

U toj donjoj prostoriji vidimo s lijeva kamenite vratnice vratiju, koje vode u gornju tamnicu rečene okrugle kule. Predaja je, da je u toj tamnici čamio zarobljenik bana Petra Zrinskoga Ali paša Čengić, što ga je zarobio kod Jurjevih stijena g. 1663.

* Kratice su ovdje razriješene.

Stara stražarnica. Ogledamo li se iznutra pred ulaznom kulom na lijevo opazit ćemo ruševnu i bez krova

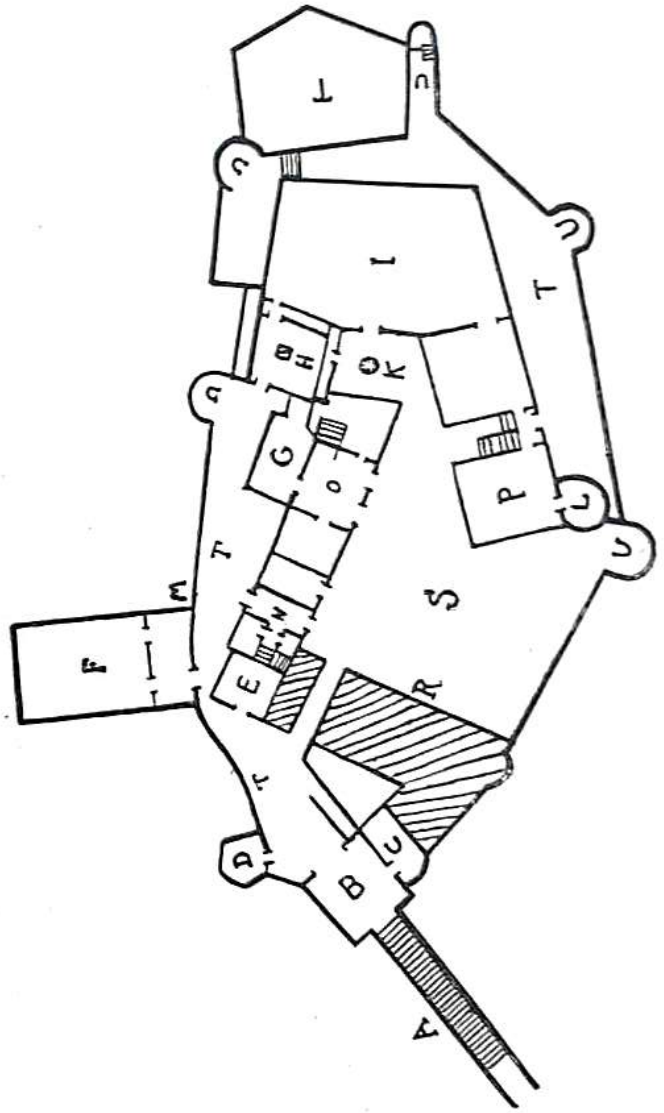

Tlocrt grada Ozlja.
A. most. B. ulazna kula. C. podzemne tamnice u polukuli. D. ruševna oružana. E. glavna kula. F. stari „Zrinski grad". G. kapelica. H. svodjeni podrum. I. Istočno krilo grada. K. cisterna. L. obla kula. M. stara ulazna vrata na „Zrinskom gradu". N. prolaz. O. predvorje. P. Istočno krilo grada., R. //// porušene prigradnje. S. Dvorište. T. prostor izmedju grada i gradskih zidova. U. kule na gradskom zidu.

zgradu — neku malu kulu više zaokruženih forma. Dolje ima zazidana vrata s kamenim vratnicama, gore zaoblenim (XV. stoljeće), a nad ovima druga takodjer zazidana gotovo do lijevoga ugla. K ovim vratima dolazilo se nekoć trijemom iz

ulazne kule. Za cijelo je ova zgrada bila nekoć stražarnica za gradska vrata ili oružana.

Glavna kula. S desna prati nas stari zid, ostaci nekadašnjih unutrašnjih zgrada, a sučelice ulaznim vratima osovila se je na pećini visoka četverouglata kula — nekoć najjači branič grada. Visoka je dva sprata. Prizemno je svodjena prostorija, u kojoj se u zidu nalazi kamenitim okvirom obložena udubina. To je za cijelo bilo nekoć spremište za dragocjenosti. Vrata, što ih vidimo namještena su negdje u XVIII. stoljeću, kad je onamo spremljen gradski arhiv. Taj je poslije prenesen u jednu gradsku odaju, a najstariji dio njegov izručen je u pohranu zem. arhivu u Zagrebu. Nešto toga arhiva još leži u drugom spratu okrugle kule. U rečenu prostoriju ulazilo se nekoć s nutrašnje strane ispod stuba, koje danas vode do odaja, što ih drži općinsko poglavarstvo. Prvi i drugi sprat kule ima samo drveni strop, a s najvišega sprata pruža se velebni pogled na Kupu i prema zapadu na Sv. Geru i Lović.

Ova je kula nekoć bila nešto viša nego je danas, što se opaža pod krovištem. I uglovi su joj gradjeni od tesanoga kamena. Po svom obliku i gradji mogla bi ova kula imati svoj zametak u XIII. stoljeću.

Stara gradska unutrašnja vrata. Lijevo kuli vidimo najstariji dio grada — kako ga zovu »Zrinski stari grad«. Desno vodi put u gradsko dvorište. Nu tu moramo stati!

Ovdje izmedju zidova i pećine stajala su nekoć do o. g. 1875. stara unutrašnja gradska vrata. To je bio omašan presvodjeni prolaz i tu s lijeva u zidu stajao veliki kameniti grb Frankopana: Dva lava kako lome kruh. Svakako potječe taj iz prve polovine XV. stoljeća kad je knez Nikola Frankopan počeo rabiti grb rimskih Frangipana (1430.).

Iznad ovih vratiju i podzemnih kazemata, koje su se sterale prema južnom vanjskom gradskom zidu, nadozidao je iza g. 1770. grof Teodor Batthyany zgradu, koja je na ključ skretala uz gradski zid prema ulaznoj kuli. Ova zgrada zajedno sa unutrašnjim vratima porušena je o. g. 1875., kazemate su zasute, a od materijala sagradjen je župni dvor i zgrada, u kojoj je danas trgovina g. Isidora Leitnera. Tamo su naime nekoć stajale štale i gospoštijska krčma. Stari frankopanski grb bude bačen u stari Zrinski grad, dok ne bude otpremljen u zagrebački arheološki muzej.

Ova unutarnja gradska vrata vide se koli na slici grada Ozlja iz g. 1770., toli i na onoj iz g. 1831.

Prodjemo li ovaj uski prolaz evo nas na gradskom dvorištu. Na desno je terasa prema gradskom zidu. Tu ima nešto zelenila a visoki jaseni pružaju ugodnu hladovinu. Na desno vidimo okruglu gradsku kulu na dva sprata visoku; to je onaj »obli turen«, što su ga nekoć imali uzdržavati Tržani. Svakako je ova kula nekoć služila lih u obrambene svrhe, te je stajala kao jaki branik na gradskom zidu. Spreda ima u njoj jedna prostorija, a dalje je u svakom katu po jedna. Na ovu je kulu u XVIII. stoljeću prizidano južno gradsko krilo, dok je po svoj prilici dotad bila s ostalim dijelovima staroga grada ozaljskoga spojena zidom i obrambenim trijemom.

Ravno pred nama je nutarnje gradsko dvorište, koje zatvaraju s triju strana gradska krila. U tom dvorištu je cisterna, gradjena u vrijeme Nikole Frankopana; dosta je duboka i prostrana i sadržaje vrlo hladnu vodu. Gotovo je izdubena u pećini. Nekoć je oko otvora bila kamenita ograda (vijenac), kojega dijelovi leže oko nje na podu. Na jednom od ovih kamena ograde uklesana je godina 1450.

Svratimo li od cisterne pogled gore na lijevo, opazit ćemo hodnik sa četiri zdepasta kamenita stupa, koji nose oble kamene svodove. Izvan svake je sumnje, da su ovi stupovi i svodovi ostatak staroga Ozlja (XV.—XVI. stoljeće). Na istočnom zidu dvorišta razabiremo u prvom i drugom spratu zazidane prozore i pećne škulje, uz ove su prije prolazili drveni hodnici, koji su spajali sjeverno i južno krilo.

U sjevernom krilu grada nalazi se prolaz u vanjsko sjeverno dvorište. Taj prolaz je na ulazu i izlazu obložen kamenitim gore oblim vratnicama, od ovoga se s vanjske strane stere prastari zid, na koji je postavljen noviji. Tu imamo dakle za cijelo neka stara gradska vrata. Kad prodjemo ovaj prolaz eto pred nama stoji najstariji dio grada: »Zrinski grad«, ispod kojega vodi željeznica i tunel pod »stari grad«, a par koraka dalje struji Kupa. Preko Kupe na brijegu raskrililo se je selo Požun-varoš. Bila je predaja, da je grof Nikola Zrinski ovamo naselio neke Hrvate iz Požuna.

Najstariji i do danas sačuvani dio grada jest onaj, koji se je osovio tik nad Kupom i ispod kojega prolazi željeznički tunel. Taj dio grada je zastrt sjevernim gradskim krilom. Pisma ga zovu »Zrinski grad«. Kako je taj dio bio nekoć u vezi s ostalim gradom, teško je ustanoviti. Raspoznaju se

doista tragovi da je bio spojen s ostalim dijelom grada drvenim trijemom. Sagradjen je na osnovi pačetvorine, te mu je pročelje nešto prema unutra zaokruženo. Na tom pročelju u visini polukata nalaze se vrata s kasnogotskim vratnicima, na kojima je odozgo uklesano:

NICO. CO. ZR.

1556.

(Nico[laus] co[mes] Zr[iniensis] 1556. = Nikola grof Zrinski 1556.) Bit će svakako, da ova vrata nijesu tamo od iskona, već su od druguda ovamo postavljena, što nam svjedoči i nepravilno sastavljanje dijelova vratnica.

U stari ovaj dio ozaljskoga grada vode kamenitim oblim vratnicama obložena vrata u prizemlje, koje je silno zapušteno. Spoda je oveći prostor iz kojega su nekoć u kutu (istočna strana) vodila velika kasnogotska vrata van. Sva je prilika da su to bila nekoć gradska vrata, do kojih je po litici iznad Kupe vodio put. Iz spomenute prostorije ulazilo se je u dvije odaje. Ona desno imala je gotske prozore sa kamenitim križem, dok ona na lijevo ima dva mala kamenom obložena prozora. Ispod prve odaje bila je pivnica s uskim malim prozorčićima. Danas nema tu stropa. U ovoj pivnici vidi se u poprečnom zidu neki otvor. Dali su to bila vrata u neku drugu još prostoriju, ne znamo. Ova je prostorija iza ovoga otvora a ispod spomenute lijeve odaje zasuta zemljom i raznim drugim materijalom.

Drvenim trošnim stubama uspinje se u gornji sprat, gdje je predvorje, iz kojega se ulazi u veliku odaju danas bez stropa — nekoć glavnu dvoranu gradsku. Po dva su prozora prema zapadu i istoku, a jedan prema sjeveru. Svi ovi prozori takodjer su obloženi kamenitim prozornicama, te su odozgor obli. Svagdje su u udubini prozora s desna i lijeva kamenita sjedala, dašto vrlo oštećena. U sredini zapadnoga zida bio je nekoć kamin, kojega se obli dimnjak izvana raspoznaje. Svojedobno se je u Ozlju pronašala priča, da se je s prozora ove dvorane u zdvojnosti strmoglavila u Kupu banica Ana Katarina Zrinska, žena bana grofa Petra Zrinskoga, koja je svoga muža navela na bunu. Tako da je okajala svoj grijeh, što ga je počinila na mužu i bratu. Druga je opet verzija, da je groficu bacio u Kupu vjerni sluga Zrinskoga, jer mu je to naložio gospodar. Čini se, da je ta bajka za vrijeme grofova Batthyany-a odnekuda donesena u Ozalj. Nu više je nego sigurno, da su u toj dvorani svadbovali Nikola Zrinski, sigetski junak i slavni mu praunuk ban Petar Zrinski.

Ova za cijelo sjajna prostorija služila je iza slavnih vremena Zrinskih žitnicom pa je tako zapuštena. Istaknuti nam je, da se izvana na sjeveroistočnom uglu, u visini prozora prvoga sprata nalazi izgladjeni kamen s uklesanim gotskim križem. Iz spomenute dvorane pruža se divan pogled prema Trgu i na Kupu.

Prije kojih 60 godina, prigodom nekoga rušenja u toj zgradi naišlo se na jedan zazidani kostur, koji je pokopan na župnom groblju. Tako je pričala gdja bar. Bodman, koje je muž bio tamo gospoštijski činovnik.

Do god. 1834. bio je taj stari Zrinski grad spojen sa sjevernim gradskim krilom (sa stanom »rentmajstora« u I. katu) uskim drvenim hodnikom. Ujedno su tad dogradjene drvene natkrite stube iz dvorišta u stan rentmajstora.

Obidjemo li zgradu gradske kapelice polazeći uz vanjski gradski zid i jedan mali rondel (polukružna kula) dolazimo do kamenitim vratnicama obloženih velikih vratiju, koja vode u gradsku pivnicu. Pred nama je velika prostorija, koje svodovi počivaju na kamenitom četverouglatom masivnom stupu. Iz ove prostorije može se proći drugim podrumima istočnoga i južnoga krila, koji nemaju svodove, već u većim razmacima samo zidane lukove od tesanoga kamena, koji pojačavaju grede stropova, dok u istočnom krilu drže stropove goleme grede usadjene u zemlju. Ako bolje pogledamo ove podrume u istočnom i južnom krilu, opažamo do dva-tri metra visoke stare temeljne zidove, na kojima se dižu noviji iz polovine XVIII. stoljeća. Na zapadnom zidu istočnoga krila su namještena novija vrata prema dvorištu (kod cisterne), nad kojima je uklesana godina 1821. Za cijelo su tad probijena. Tamo s lijeva vidimo zazidani neki otvor, za cijelo je to bila strjelnica.

Vrijedno je spomenuti još, da se izmedju dvorišta i podruma sjevernoga krila nalazi (do cisterne) neka uska prilično dugačka prostorija, nad kojom je hodnik, gdje su spomenuti kameniti stupovi i svodovi. Tu ćemo niže dolje vidjeti zazidanu puškarnicu, pak i u tom vidimo ostatak staroga nekoć Ozlja. Dašto sve to je danas prazno i pusto i do nedavna puno smeta.

Vratimo li se natrag na dvorište, pa promatramo sjeverno krilo grada to ćemo zamijetiti izmedju luka prije spomenutoga prolaza i lukova predvorja kapelice zazidane lukove sa kamenitim na uglovima oklesanim stupovima. Ovi lukovi redali su se nekoć na cijelom zidu, dok su ovi god. 1743. prošireni pred kapeličinim predvorjem, iz kojega vode stube u gornje spratove. Ovdje izvana postaviše god. 1926. (2. maja) Braća hrvatskoga Zmaja mramornu spomenploču s napisom:

USPOMENI
ZRINSKIH i FRANKOPANA
I
O. KLEMENTA JANČETIĆA OZALJČANA
HRV. KNJIŽEVNIKA XVII. STOLJ.
O 1000-GODIŠNJICI HRVATSKOGA KRALJEVSTVA
POSTAVIŠE BRAĆA HRVATSKOGA ZMAJA.

Nasuprot kapeličinom predvorju je opet svodjeni ulaz k stubama, koje vode u gornje spratove južnoga gradskoga krila, te dolje lijevo u podrum, a desno u svodjenu prostoriju u kojoj je nekoć bila kuhinja. Tu se još vidi trag, gdje je stajao komin i sačuvan je još isklesani kamen, koji je služio za izlijevanje vode. Iz ove prostorije vode vrata u podzemni dio okrugle kule, koji je takodjer presvodjen.

Do okrugle kule je takodjer polukružna kula na gradskom zidu, koji se stere prema ulaznoj kuli i dalje oko grada s južne, istočne i sjeverne strane prema »starom Zrinskom gradu«. Izmedju ove okrugle kule pa okolo do ispod ćoška sjevernoga krila zaprema prostor malen vrtić. I na ovom dijelu vanjskoga gradskoga zida su tri polukružne rondele na zidu, od kojih se osobito visinom ističe onaj u sredini sučelice cesti, te onaj na sjeveroistočnom ćošku. Na ovom prostoru opažamo na zemlji temelje nekih starih gradskih zgrada. Ne možemo si za pravo stvoriti sliku, kakove su ove bile, dok je tu još stajao onaj prastari Ozalj. Tako isto opažamo na jugoistočnom ćošku istočnoga krila neki prastari zid, na kojem se diže novija zgrada grada.

*

Sad da si pogledamo g r a d s k u k a p e l i c u.

Gotovo u svakom starom gradu nalazimo gradsku kapelicu, t. zv. »sacellum« ili »oratorium«, »capella« kako se

je nazivala prema veličini i uredjenju. U mnogim su sačuvanim gradovima kapelice napuštene i obraćene u druge svrhe, dok opet u nekima su ove sačuvane. Ima ih prizemno ili u spratu sad veće, sad manje. Neke takove kapelice sačinjavaju zasebni dio gradjevine grada, neke su opet uzidane ili prizidane masivu gradskom.

Van svake je dvojbe, da se već u najstarije doba, odkako postoji grad Ozalj bila u njemu dvorska kapelica, koja je služila pobožnosti njegovih gospodara. Za starije vrijeme nemamo o toj kapelici nigdje spomena. God. 1501. spominje se gradski kapelan Šimun, a potom mora da je tamo bila i kapelica.[25] God. 1667. bio je kapelan gradski Andrija Dujmušić. Oblik kakav ima danas kapelica dobila je pregradnjom i obnovom g. 1743.—1753., koju je proveo grof Perlas, a poslije njega ukrasio grof Batthyany. Tek god. 1686., u jednom gradskom inventaru spomnije se gradska kapelica, i to onom zgodom, kad je bar. Franjo Rigoni preuzeo u zakup grad Ozalj od komore.

U tom inventaru čitamo, da je u Ozlju gradu bila kapelica, i to u donjem spratu do velike neke sobe sa 6 prozora. Ta je kapelica bila ruševna, ali s novim vratima. Imala je drveni strop, vrata s ključanicom i ključem, u njoj dugo klecalo, 4 drvene stolice i 4 nova kristalna prozora.[26]

To je od prilike sve, što znamo o staroj ozaljskoj gradskoj kapelici, koja je nekoć služila Zrinskima. Ogledajmo, kakovo je lice današnje gradske kapelice. Iz predvorja ulazi se u kapelicu na šiljata gotska vrata s lijepo profiliranim vratnicama.

Kapelica je gradjena na osnovi četverokuta sa zaobljenim dijelom u svetištu, dok je ovo izvana sa sjeverne strane izvedeno na uglove, tako, da bi, kad bi istočni i južni zid kapelice bio slobodan, ovo bilo dio oktogona. Iza oltara je sakristija, niža za polovicu i presvodjena oblim svodom. Ova je tankim zidom djelomice odijeljena od svetišta, i u nju vode 1.05 m. široka niska vrata. Sakristija ima jedan uski gotski prozor, a desno do vratiju u zidu malu četverouglastu kamenu udubinu. U sakristiji nalazi se sada jedan prazan dvokrili ormar za crkveno ruho, i drugi poput mense s malim orma-

[25] Starine II. 218. 219. — Lopašić-Laszowski: Oko Kupe i Korane 193.
[26] U arhivu B. H. Z.

rićem na ovomu za pohranu kaleža. Kapelica mjeri sa svetištem u dužini 9.4 m., a široka je 5.45. U uglovima ispod kora stoji po jedan, a na postranim zidovima po dva četverouglata pilastra, koji nose stjecišta kružnoga svoda, izvedena u baroknom slogu sa ornamentom u štuku. Baze su im od kamena, kapiteli zidani i od štuka. Na sjevernom zidu kapelice su dva, a u zaoblenom dijelu svetišta na istoj strani je jedan uski gotski prozor (ukupno tri), dok je nad korom, koji je sagradjen od drva, a stoji na kamenitim trostrukim gredicama, jedan veliki četverouglasti gore zaobleni prozor. Gore na južnom zidu nalazi se mali prozor, maloga kora, koji danas služi za pismohranu općine ozaljske.

U svetištu stoji drveni oltar sazidan sasvim u obliku sarkofaga, spreda je na drvu naslikan antipendij sa slikom navještenja B. D. M., koji je manje ukusan od samog lijepo izvedenog oltara. Desno i lijevo oltara su obli ornamentirani prolazi, do kojih prema unutra stoji po jedan kerubin. U sredini je tabernakul, lijevo i desno po 3 drvena stara pozlaćena svijećnjaka. Nad tabernakulom stoji velika uljena, no vrlo vlagom oštećena slika sv. obitelji. Podobe sv. Josipa i Majke božje, kako stara predaja veli, portreti su grofa Teodora Batthyany-a i žene mu Filipine grofice Esterhazy. Tko je ovu sliku slikao zasad ne znamo. Slika je u starom okviru, a na ovom je odozgo mali barokni oval sa slikom: »Bijeg u Egipat«.

Prije su iznad svakoga prolaza desno i lijevo oltaru stajali rezbani i naslikani grbovi Batthyany-a i Batthyany-Esterhazy sa rezbanim krunama i naokolo sa baroknim ornamentom. To su grbovi kako vidimo grofa Teodora Batthyany-a i žene mu Filipine grofice Esterhazy.

Po ovim grbovima je jasno, da je oltar postavljen iza god. 1766. t. j. iza kako je grof Teodor Batthyany kupio grad Ozalj. On je živio 1729.—1813. Ovi se grbovi danas nalaze u muzeju Zrinsko-Frankopanskom B. H. Z. kamo su predani god. 1924. nakon, što su već par puta bili na putu drugamo — ukradeni.

Isto tako je onamo predan ulomak turske zastave, koju je navodno Petar Zrinski oteo Turcima kod Jurjevih stijena u Lici. Ova je zastava čuvana u gradskoj ozaljskoj kapelici, ali je od posjetnika bila mnogo oštećivana. Svaki si je otrgao krpicu s nje, tako je nestalo i gvozdenog šiljka, pak i donjega dijela motke. Sad na prednjem dijelu motke visi za dlan crvene tkanine.

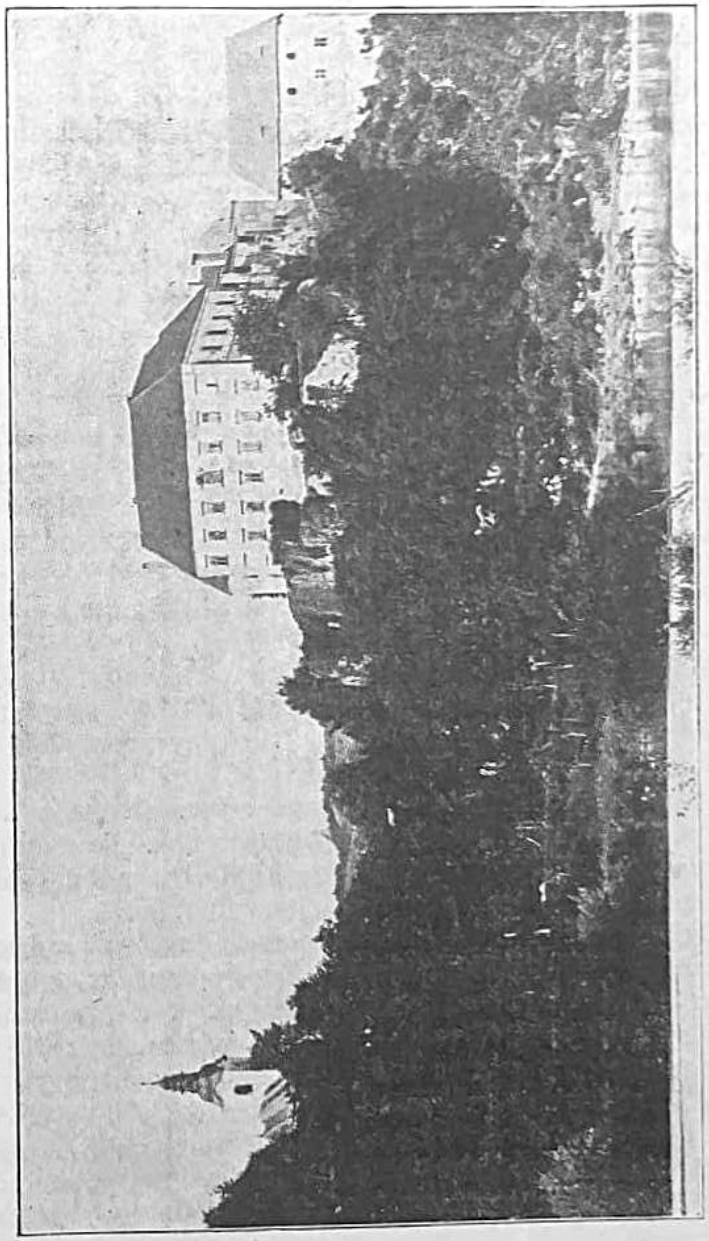

Grad Ozalj s istočne strane, lijevo župna crkva.

Po inventaru od god. 1813. nalazili su se u gradskoj kapelici ovi predmeti:

Stara alba, pojas, stari humeral, 2 dalmatike s manipulama, 7 misnih ruha, rupčić za kalež, 2 korporalija sa čipkama, 2 jastučića od crvenoga damasta, 2 ručna rupčića, ormar za misno ruho, 6 drvenih vješila za crkveno ruho, klecalo od tvrda drva, dvokrilni ormar, ormarić za kalež s ključanicom, srebreni kalež s bordurom, 2 misala, 2 misala za pokojne, slika sv. Ivana, 2 staklene ampulice, tanjur od kositra. 4 drvena posrebrena svijećnjaka, križ od sadefa, 2 slike pod staklom, stara standarta,* potrti zvončić, klecalo, portatile.[27]

God. 1820. nabavljeno je za ovu kapelicu: Pokrivalo za oltar, veliko s obrubom 10 for., 3 purifikatorija od finoga platna 1 for., korporale 2 for., isto za pokrivalo 1.30. for., svjetiljka s vrpcom 5 for., srebrena kruna za B. D. M. 6 for., 8 drvenih posrebrenih svijećnjaka 20 for., 6 svijećnjaka od slitine, 8 velikih kita cvijeća s vazama 24 for., 5 malih takovih, 1.40 for., 18 raznih ružica 10 for., 2 fina mala cvijeta 1.40 for., tri pozlaćene staklene table za oltar sa štampanim tekstom 14 for., veliko drveno raspelo pozlaćeno i posrebreno 5 for., 20 funti voštanih svijeća 28 for., 2 grilande s cvijećem za angjele 1 for. (ukupno izdano 143.10 forinti.[28]

Imamo vijesti, da je i grof Batthyany držao u gradu posebnoga dvorskoga kapelana. Tako se g. 1773. spominje O. Leonhard Nemanić, koji je medju inom nagradom dobivao i vino i zob.

Danas u kapelici nema nikakova crkvena ruha ni kaleža ni inih stvari potrebnih za misu. Sve je to u zadnje godine nestalo, valjda je dano župnoj crkvi. Koliko se pisac ovih redaka sjeća, bilo je tu vrlo lijepih misnih ruha.

Ogledamo li sad kapelicu izvana. Zidovi su gradjeni od kamena na čvrstom kamenitom podnošku do 2 i pol metra visokom, gore obrubljenom zaglavkom od tesanoga kamena. Uglovi su gradjeni od tesanih komada kamena sve do vrha. Na zapadnom zidu vidimo izvana iznad podnoška dvije zazidane pušakrnice na ključ. Nije isključeno, da je doista i sama kapelica mogla služiti u obrambenu svrhu.

Ako pobliže promotrimo ovu gradjevinu vidimo, da je do oko 1 i pol metra iznad prozora gradjena od kamena, a

* Spomenuta turska zastava.

[27] U arhivu B. H. Z.

[28] Na istom mjestu.

dalje od cigle i kamena. Evo to nas vodi do zaključka, da do te visnie imamo pred sobom staru ozaljsku kapelicu. Pak i broj prozora u opisu od godine 1686. odgovara današnjemu stanju. Dakle vidimo, da je stara kapelica bila niža, nije imala svoda već drveni strop, a tako je današnja sakristija sačinjavala svetište stare kapelice (pregrade nije bilo), što nam potvrdjuje i udubina desno u zidu, koja je oltaru služila za zvonce.

Današnja sakristija, odnosno nekadašnje svetište kapelice, prizidana je kapelici poput shoda, koji je stajao na trim kamenitim gredama, koje su se sastojale svaka od tri komada, poput onih, koje drže kor kapelice. Danas je samo srednja greda potpuna, dok su od vanjske uzete van donje dvije, da su se mogla namjestiti vratašca. Unutarnje grede su valjda zazidane. Danas toga shoda, koji je imao nekoć i svoj posebni krović nije izvana vidjeti, jer je zakrit zidom, koji je ondje podignut uprilićenjem jednoga zahoda. Nekoć je, kako držimo, ova kapelica sa svojim svetištem (shodom) činila zaključni dio grada prema istoku, jer dok je ova kapelica imala svoj prvotni oblik, nije stajalo kapelici na istok prislonjeno gradsko krilo.

Ovaj dio iznad sakristije (gdje su danas školski zahodi i smočnice) bio je do iza godine 1831. nezagradjen, te je stajao shod sakristije slobodan. To razabiremo po tom, jer se unutar smočnica u I. katu još vide crveni pasci kao nastavci pasaca na vanjskom licu grada, gdje su i uglovi crveno oličeni kao uglovno kamenje. Ovo bojadisanje učinjeno je g. 1831. kako je to zabilježeno ispod prozora općinske sobe.

*

Kad smo se orijentirali u prizemlju grada, uspnimo se kamenitim stepenicama u prvi sprat. Tu na lijevo je škola i stan učitelja, ukupno 5 prostorija, dalje u istočnom krilu su četiri zapuštene odaje. Sve je to u vezi sa odajama u južnom krilu, kojih ima četiri do okrugle kule odnosno drugoga stubišta.

Podjemo li višje nalazi se kao u polukatu dvokrila vrata, koja vode na hodnik, s kojega se prolazi u tri prostorije općinskoga poglavarstva. K ovima vode i posebne stube iz prolaza medju dvorištima. Tamo su i vrata na kor kapelice.

U drugom spratu su iste prostorije kao i u prvom katu sa velikom dvoranom u sredini istočnoga krila, od kuda se pruža divan pogleda prema Trgu, centrali i Šipku. U tom

drugom spratu nalaze se dvostruke stube, koje vode u drugi sprat dijela sjevernoga krila. Taj se je dio grada zvao nekoć »Kloštar«. Tu je s desna najprije jedna velika dvorana — zapuštena — s dva prozora i krasnim pogledom na Kupu, pak ulaz u prostorije drugoga sprata istoga krila, koje svršavaju prostorijom u četverouglatoj kuli sučelice ulaznoj kuli. Iz ove se pruža takodjer divan pogled prema zapadu i provalu, kojom teče Kupa. Tu ima ukupno sedam odaja. Zanimljivo je, da su prezidi soba u I. i II. spratu vrlo lako gradjeni, neki su pače od pletera. To je protumačivo, jer nema odozdo svodova.

Sve su prostorije — u koliko ih ne zaprema općina i škola vrlo zapuštene i puste. Nema baš ni česa u njima, što bi nas podsjećavalo na nekadašnji sjaj. Jedino je zanimljiva soba na ćošku (sjeveroistočnom) drugoga sprata, gdje vidimo na zidu u fresku prikazane dvije slike grada Ozlja iz g. 1831. Te je naime godine grof Batthyany dao oslikati sve sobe i vanjštinu grada. Slikar je pod prozorom općine (s južne strane u dvorištu) crvenom bojom zabilježio: H. M. Ozaill Im... Pinxit Julij 1831.« (H. M. Ozalj slikao jula 1831.).

Još nam je spomenuti, da je prije rata postavljen novi drveni krov na »stari Zrinski grad« a od eternita na sjeverno i istočno krilo. Južno krilo dobilo je novi krov od cigle, a tako i ulazna kula. Tom je zgodom okrugla kula dobila niži krov. Ovoj kuli je bila prizidana polukružna kulica kao zahod, nu ta je u novije doba demolirana.

*

Vrijedno je spomenuti nekadašnju kapelicu sv. Antuna Padovanskoga, koja spada u niz onih mnogih zadužbina slavnih hrvatskih porodica, koje je vrijeme, a još više nemar ljudi poništio.

Slavni gospodar grada Ozlja, grof Petar Zrinski i njegova umna supruga Katarina Frankopanka, bili su uz druge vrline svoje, takodjer i dobri i pobožni kršćani. Svakako su bili osobiti štovatelji sv. Antuna Padovanskoga, kad su i svome jedinome sinu Ivanu dali drugo ime Antuna. To štovanje padovanskoga sveca potaklo je Petra i Katarinu, da sagrade crkvicu ili kapelicu na čast Antuna Padovanskoga, a moguće je ta nakana nikla iz srca njihova kao zavjet za jedinca im sina.

Kapelicu ovu sagradiše supruzi Zrinski izvan zidina grada Ozlja, na mjestu gdje danas stoji transformator električnoga

voda iznad ceste. Točno ne znamo godinu, kad je kapelica sagradjena, no držimo, da ne ćemo pogriješiti, ako sagradjenje njezino stavimo iza god. 1654., t. j. iza rodjenja Ivana Antuna Zrinskoga. Sagradjena je pak prije god. 1664., kad je, po bilješki Ivana Kukuljevića papa Aleksandar VII. (1655.—1667.) kanonički sjedinio župu Sviju Svetih u Trgu sa župom sv. Vida u Ozlju pod naslovom župe sv. Antuna u Ozlju. Bula o tom izdana je 18. decembra 1664. za vrijeme trškoga župnika Ivana Culiberka. To sjedinjenje spominje i župnik ozaljski Ivan Hederić prigodom izručenja župe svomu nasljedniku Mihalju Markoviću 2. novembra 1859.[29]

Slika ove kapelice nije nam poznata. God. 1925. otkopaše Braća hrv. Zmaja temelje ove kapelice. Ova je bila široka 7.20 a duga 13.40 m. Svetište je imalo oblu apsidu.

Kanonička vizita od g. 1668., koju je obavio arhidjakon gorički Ljudevit Vukoslavić, veli, da je kapelica sv. Antuna pred gradom Ozljem sagradjena po Petru Zrinskom, uredna, lijepo sagradjena i uredjena, zidana. Zvonik imade sazidan od tesanoga kamena, a u njemu dva zvona. Sva tri oltara u njoj bila su lijepo napravljena.

Kanonička vizita od god. 1683. piše, da je »Kapela sv. Antuna od Padove pred gradom Ozljem, koja je krasno sazidana i lijepo uredjena po pokojnoj grofici Katarini Frankopanki. U njoj su tri oltara, veći sv. Antuna Padovanskoga sačinjen od krasne radnje i oslikan, urešen raznim relikvijama, u sredini kojega je novi tabernakul oslikan; drugi oltar sa sjeverne strane B. D. M. Lauretanske, s kipom (statua), urešenim raznim draguljima, biserima, ogrlicama i krasnom krunom. Treći je oltar sv. Roka i Sebastijana, krasan i pozlaćen. Ovi oltari imadu dovoljno mapa, krasne svilene antipendije, lijepe svilene kazule 4, dvije albe, dva pojasa, dva humerala, dva srebrna pozlaćena kaleža sa svojim patenama, 2 rimska misala, za nje 2 vanjkušca od venecijanske kože, mnogo nakita, kazula i ostaloga, koje se u gradu čuva i donosi na svečanosti kapele. Ova kapela ima bratovštinu pod naslovom sv. Antuna, u koju je dosad upisano više od tisuću osoba obojega spola; zapisane su u knjigu (albo) bratovštine. Prema ustanovama obdržavaju se slave na ove dane: na blagdan sv. Antuna Padovanskoga, na blagdan Navještenja i Uzeća B. D. M., na blagdan sv. Roka i Sebastijana. Ova

[29] Spomenknjiga župe ozaljske u arhivu B. H. Z.

kapela nema nikakovog šekutora (aeditui), već se gradski kaštelan za nju brine i ključ se čuva u gradu«.

Za nju se dakle brinuo gradski ozaljski kaštelan, koji je gradom upravljao u ime kr. fiska i grofa Adama Zrinskoga, kojemu je bila dopitana polovina Zrinskih imanja. Kad je god. 1686. dan Ozalj u zakup barunu Franji Rigoniju, učinjen je inventar kako slijedi:

»Inventar kapele sv. Antuna, koja se nalazi izvan grada.

Kazula sa stolom većom i manjom sačinjena od zlatnih niti s ružama po sredini. Preko toga crna svila dragocjeno zlatom i srebrom izvezena. Druga kazula od crvenoga atlasa sa stolom i manikom, kazula od crvenoga tafeta sa stolom, trošna, kazula od crne svile »vontaranske« sa stolom i manikom, kazula od »tubin subemerica« po sredini urešena vontarinom; antipedij od damaska i »tubina« sa srebrenim okrajcima, 4 druga trošna antipedija, antipedij od kože s ružama, 3 albe sa svojim humeralima i pojasima, 2 pokrivala za oltar vezena, 3 pokrivala od običnog platna, 4 pokrivala od gruba platna, 3 okrajka vezena u bojama, 2 pokrivala za oltar (craticae), 2 jastuka od kože, 2 jastuka svilena, 8 običnih svjećnjaka za oltare, 2 kaleža srebrna s patenama, pozlaćena, 2 pokrivala, 2 pokrivala za kalež, 3 pokrivala (plastića) za kalež, kanon mise u okviru, veliko raspelo, 2 podugačka rupčića za oltar, 2 zvončića, bakrena kadionica, bakrena posuda za sv. vodu, 13 jaganjaca božjih, relikvije svetaca u kristalu, kip B. D. M. srebren, malen. Nad kipom B. D. M. lančasti lovor iz mletačkoga stakla, prekrasno izradjen, 2 krune s draguljima i biserjem, 2 potpune ružice sa draguljima poredanim u vijenčiće u srebrenom obrubu, 2 ruha za kip od srebrom protkane tkanine (jedno za B. D. M., drugo za Isusa), 3 dosta velika oltara, 2 obične slike, 2 velika zvona u tornjiću, 2 ormara s ključanicom i ključem. Pred kapelom: 2 kamenita oltara, na jednom slika sv. Kate, kamen za sv. vodu«.

Još je u kapeli g. 1686. bilo slijedeće: veliko raspelo i tri kipa: B. D. M., sv. Marije Magdalene i sv. Ivana, što je stajalo pred svetištem, raspelo od ubjela, kazula sa stolom neopredijeljene boje, mjedena kadionica, ormar za kaleže i kazule sa ključanicom, 2 portatila, jedan kamenit, drugi drven, 2 dobra misala, knjiga bratovštine zajedno sa inventarom, sastavljenim u Ozlju 24. juna 1686. Taj inventar potpisao je sa

strane komorske uprave Gjuro Kukuljević, a preuzeo te stvari Ivan Paztačić, činovnik baruna Franje Rigonija.[30]

Kanoničke vizite g. 1684 i 1687. ne spominju ove kapelu,

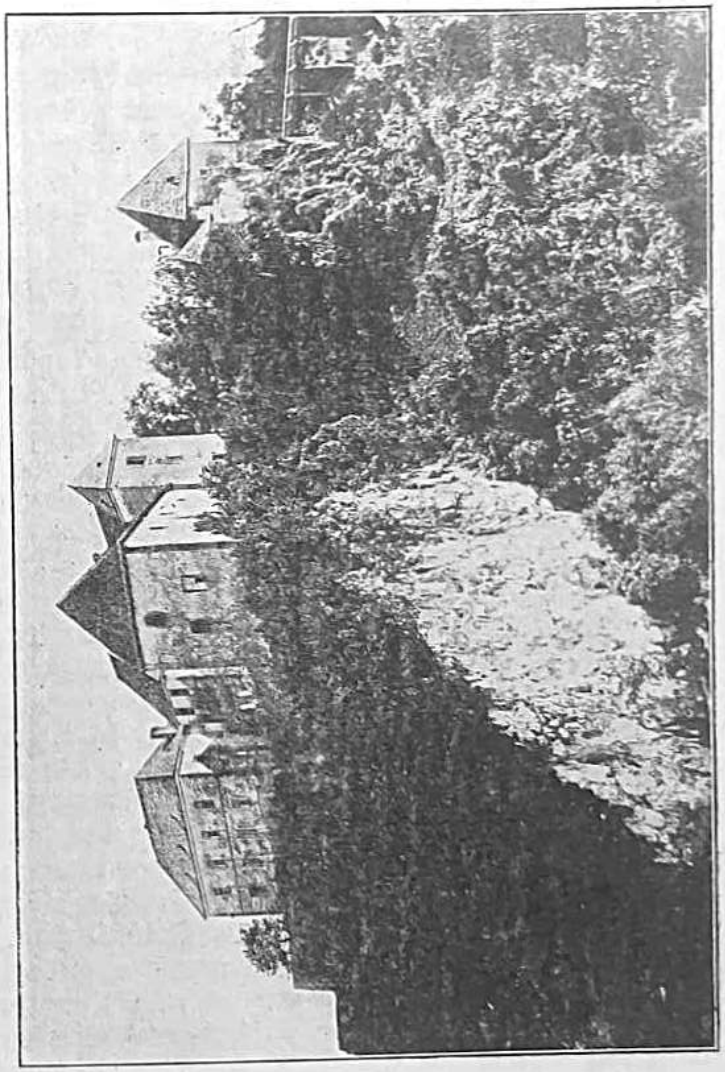

Grad Ozalj sa sjeverne strane.

dok ona g. 1688. o njoj govori slijedeće: »Kapela sv. Antuna Padovanskoga stoji pred gradom Ozljem, nema šekutora, ali za vrijeme pokojne gospodje grofice Zrinske imao je gradski

[30] Latinski original u arhivu B. H. Z.

kaštelan ključ i bio je nadzornik iste kapele, koja nije posvećena, ima tri oltara, sa strane epistole oltar sv. Sebastijana i Roka, sa strane pako evangjelja oltar B. D. M., na kojem je oltaru čudotvorni kip iste B. D. M., kod koje otpočeše se dogadjati čudesa. Rečena kapela ima svoje potrepštine, toli pogledom na portatilia, toli i kaleže i ruha za služenje sv. mise. Te zbog toga, otkad se tamo počeše dešavati čudesa, trebalo bi, da se postavi neki pobožan kršćanin župljan, koji bi ju nadzirao. Pošto sad nema takovoga kaštelana u istom gradu, imao bi se za kapelu brinuti domaći župnik, kako je pravo, a ne koji privatni svećenik, pošto takodjer ista kapela ima svoju izvjesnu kongregaciju ili bratovštinu sv. Antuna, potvrdjenu od vrhovnih papa i biskupa ove dieceze«.

Vizita kanonička od g. 1690. govori ovo: »Kapela sv. Antuna Pad. je pred gradom Ozljem, za koju se brine »gospodin« fiskus pogledom na uzdržavanje krova i uredjaja. U istoj kapeli je izvjesna bratovština istoga sv. Antuna odobrena po vrhovnim papama i diecezanskim biskupima, kako se to vidi iz bula njihovih, u kojoj kapeli se obdržavaju kroz godinu stanovite slave i potpuni oprosti, na koje se skupljaju vjernici sa svojim župnicima, kojoj se gospodi župnicima davaše uvijek objed u gradu sa strane pokojnoga grofa Petra Zrinskoga, poslije smrti kojega je njegov dio preuzeo fiskus, koji je nekoliko godina davao rečene objede. Napokon je došao neki povjerenik u poslovima Nj. Veličanstva, koji je dao izvjesnu odredbu, da, ako se u buduće ne bi mogli davati u gradu rečeni objedi, tad je fiskalni činovnik rečenoga grada dužan dati župniku 4 funte govedine, kopuna, kokoš, pol funta špeka, 4 funte janjetine, 8 hljebova bijeloga kruha, 8 crnoga, 8 mazana vina, o čemu, kad rečeni mjesni župnik to od njega prime, neka mu dade potvrdu. Ova pak odredba izdana je g. 1673., dana 12. jula po istom povjereniku plem. gosp. Georgu Pavešiću; ista je odredba potvrdjena od drugoga povjerenika Nj. V. gosp. Simona de Thomasis god. 1686., dana 12. juna, kako se to vidi iz izvornoga pisma, koje je on dao. Kuratori rečene bratovštine jesu: Ivan Kramarić i Gjuro Brajković, koji imadu od pobožne elemužine 20 mazana vina, novca 16 ranjčki 20 denara, kod nekih ljudi 2 junca i 2 junice, 2 janjca, kozlića i odojka«.

Kanonička vizita g. 1696. ne spominje ove kapelu. Kad je g. 1703. februara arcidjakon Franjo Novačić obavljao kanoničku vizitu u Ozlju, nije uvid u kapelu sv. Antuna dozvolio gradski ozaljski činovnik. Kazano mu je, da je ona kapela privilegirana.

Vizita od g. 1732. (14. februara) govori o kapelici sv. Antuna: »Ona je zidana te ima mali tornjić s dva mala zvona. Ne opaža se cintor. Svetište ima zidano sa svodom, ostalo je pod tabulatom. Dobra su jedino vrata s tečajima i zaporom. Predvorje je drveno i prostrano. Ima tri oltara, u svetištu veliki oltar sv. Antuna, na kojem je u sredini njegov kip. Menza je zidana kao i kod ostala dva oltara. Ostali je nakit od drva prema razmjeru mjesta kapele. Drugi oltar s desna B. D. M. izvan svetišta, treći s lijeva sv. Roka i Sebastijana. Sakristije nema, već mali ormar blizu oltara, koji služi za spremanje ruha. Ostalo je u kapelici u dobrom redu. Stvari, osim onih, što sam ih vidio, ne znam, koje još ima. Zavjetne stvari, koje su dali vjernici uslijed dobivenih milosti, vide se na oltaru i po zidovima. U viziti od g. 1683. piše, da je imala znatno blago, o kojem ako Bog dade, nastojat ću dobrim načinom saznati na budućoj viziti«. Vizita g. 1735. ne spominje ovu kapelicu.

Kad je umro rektor bratovštine sv. Antuna, Nikola pl. Sily, ostala je bratovština zapuštena. Kad je arcidjakon gorički, opat Stjepan Puc obavljao kanoničku vizitu na Šipku, izabran je 25. juna rektorom ove bratovštine Daniel Jurašić, a pošto je ovaj bio star i slab, izabran mu je zamjenikom vicešekutor Franjo Peharnik, a ašešorima rečeni Stj. Puc, Mirko Škrgatić, Gavro Škrlec, zapovjednik jasenovački, Franjo Peharnik, Ivan Budetić, Adam Zdenčaj, sudac, Petar Tompa, Ivan Starešinić, Adam Križanić, vojvoda glinski, Ivan Peharnik i Mato Domladovac, te župnici vrhovački i krašički, dok je tajnikom izabran Petar Gojmerac, sindikom Gjuro Hobiker, prefekt grada Ozlja, kojemu je dodijeljen tadanji gospodarski činovnik grada Ozlja. Hobiker ostao je sindikom sve do svoje smrti g. 1769., poslije je vodio upravu gradski kaštelan Ivan Janiš, uz tajnika župnika trškoga. O njegovim računima bratovštine provedena je g. 1771. likvidacija.[31] God. 1792. dignut je tarac kapelice sv. Antuna, koja je napuštena (cassata), i upotrebljen za tarac crkve Sviju Svetih u Trgu.[32] Kapelica je otad bila zapuštena, te je neko vrijeme bila u njoj uredjena

[31] Arhiv grada Ozlja fasc. IX. u drž. arhivu u Zagrebu.
[32] Spomenica župna crkva kod B. H. Z.

gradska kovačnica, dok nije prije kojih 40 godina porušena, a da joj se ni temelji ne raspoznavaju. Kamen je kupio trgovac Leitner za 1 for. Tako je evo nestalo zadužbine slavnoga bana Petra Zrinskoga.

Crkveno ruho uzeto je u gradsku kapelicu, a onda za župnu crkvu sv. Vida. Onamo je dospjeo i pozlaćeni kip sv. Antuna, koji je do obnove župne crkve (1925.) stajao na desnom pobočnom oltaru, a sad stoji šareno oličen na zidu do pokrajnih crkvenih vratiju. Iz ove kapelice potječu i kipovi sv. Roka i sv. Sebastijana, koji su do spomenute obnove stajali na lijevom pobočnom oltaru, (takodjer iz kapele sv. Antuna), a sad rese izvana ulaz crkvenoga cintora, a medju ovima i stari kip sv. Vida, koji je morao na glavnom oltaru ustupiti mjesto vrlo slaboj novoj uljenoj slici sv. Vida.

Kipić pak srebreni B. D. M., koji kanoničke vizite zovu čudotvornim, smješten je na tabernakulu župne crkve, no danas je bez svoga »mletačkoga kristalnoga« nakita. Kako čitamo u bilješkama ozaljske župe, dao je g. 1783. župnik Antun Hederić ovaj kipić popraviti i pozlatiti (!).

*

Ozaljsko mjesto ako i nije bilo veliko, ipak je već polovinom XVII. stoljeća (1642.) bilo »varoš«. Žitelji ovoga nijesu bili kmetovi, već su bili dužni u potrebi i oružjem čuvati gradska vrata, nositi pisma do Ribnika, Karlovca i Metlike, pomagati Zriskima u lovu, presti kudelju, strići gospodsku vunu i otkupiti, i od svake kuće plaćati na godinu dva »rajnčka«.[33] Kako na drugom mjestu spominjemo, podignuto je g. 1668. na trgovište — ali uslijed nastalih prilika iza smrti bana grofa Petra Zrinskoga — nije to realizovano — jer se htjelo Ozaljčane imati kmetovima, a ne gradjanima.

Današnje ozaljsko selo nije veliko, tek ima uz cestu nekoliko zidanih (i na kat visokih) kuća, pak tako s obje strane na brijegu sve do vlastelinske šumarije i kuće bilježnika g. Fr. Juratića. Iznad ove na brijegu stoji do ceste kapela sv. Florijana, nedavno obnovljena, a do ove ozaljske groblje.

Od ovih kuća spomenuti nam je župni dvor, kuće trgovaca Leitnera i Hochsingera.

*

[33] Lopašić: Urbari 295.

Župna crkva posvećena sv. Vidu stoji na skrajnjem kraju brijega, koji se diže iznad ceste i potoka, koji protiče ozaljskim mjestom. Oko nje ima nekoliko seoskih kućica, medju kojima na zaravanku spreda stoji nekadašnji župni dvor u najbijednijem stanju. Dalje sve do kipa poredale se ostale seoske kućice. Crkva je ogradjena cintorom, koji ima obli portal, na kojem stoje drveni kipovi iz XVII. stoljeća sv. Roka, Sebastijana i Vida. Ovi su izbačeni sa svojih oltara u župnoj crkvi, a na njihovo su mjesto došle uljene slike bez vrijednosti. Spomenuta potonja dva kipa potječu iz spomenute jur porušene kapele sv. Antuna, koju je sagradio groi Petar Zrinski. Unutra do zemlje desno portalu uzidan je u portal odlomak kamena, koji nosi napis: ... EST MD IXX A ..., dakle napis iz g. 1519. Možda je to bio napis, koji je nekoć stajao na staroj ozaljskoj crkvi. Na što se odnosi, teško je ustanoviti. Nekoć je u crkvi bio napis:

IOAN. BUDETICH FF.[34]

Desno u cintoru nalazi se grobnica hrvatskoga bana dr. Nikole pl. Tomašića s latinskim napisom na ogromnoj crnoj granitnoj ploči:

HIC
REQUIESCIT
DR. NICOLAUS TOMAŠIĆ
DE KORANA BELAI ET GORICA
REGNI CROATIAE BANUS
NATUS 13. I. 1864. MORTUUS 29. V. 1918.

Cintor je pred nekoliko godina o svom trošku obnovila sestra bana Tomašića, gdja Ema Partaš, udova banskog savjetnika.

Župna crkva je gradjevina XVIII. stoljeća. Na pokrajnim vratima uklesana je na kamenitoj vratnici godina 1752., dok je na svetištu izvana u medaljonu bojom napisana godina 1755. (savremeno). Toranj joj je na pročelju prizidan, te ispod njega vode obla vrata u crkvu. Crkva ima jednu ladju sa kapelom B. D. M. Lurdske sa sjeverne strane. Veliki je žrtvenik posvećen sv. Vidu. Još su dva mala žrtvenika, koji su nekoć bili u Zrinskoj kapelici sv. Antuna. Kip sv. Antuna stoji sada desno na zidu na konsoli te je svoju krasnu pozlatu zamijenio

[34] Kukuljević: Napisi 170.

šarenim ruhom. Kor počiva na dvjem kamenitim okruglim stupovima. Zvona su nova, stara odoše za svjetskoga rata u tvornice municije. Crkvu je g. 1925. oslikao Slovenac Petar Rutar. Nekoć je tu bilo jedno zvono, koje je onamo doneseno s Modruša; imalo je napis:

I. H. S. † MARIA † MAGISTER † MATEAS
† DE † LABACO † ME FECIT.[35]

Kakova je bila ona prastara crkva ne znamo. Nu kako kanonička vizita od g. 1683. pripovijeda bila je crkva zidana, sa presvodjenom sakristijom, u crkvi bio je drveni strop, uz glavni oltar sv. Vida bila su još dva mala svi od drva nedavno načinjena. Toranj je bio s istočne strane drven s tri lijepa zvona. U crkvi je bilo dosta dragocjenoga crkvenoga sudja i ruha, medju kojim se isticala srebrena pozlaćena monstranca, koja se još i danas tamo nalazi; ona je u gotskom slogu izradjena. Sve te dragocjenosti donjeo je knez Nikola Frankopan iz Modruša, kad se je tamošnji kaptol g. 1493. uslijed turskih provala rastepao.

Župa i crkva ozaljska sv. Vida spominje se već g. 1334., a tad je kod nje bio župnik Ivan, 1450 pop Franko. God. 1501. bio je tu župnik Gjuro i kapelani Matko i Petar.[36] 1559. Stipan Stipanić, 1647. Matko Rajković, 1653. Juraj Kutić, glagolaši, 1664. i 1668. župnik Ivan Culibrka. God. 1664. 18. decembra sjedinio je papa Aleksandar VI. župu tršku i ozaljsku u jednu župu pod naslovom sv. Antuna (kapela do grada).[37]

Na 19. II. 1892. u ½9 na večer udario je grom u crkveni toranj, koji pogori, a zvona se rastopiše.

*

Podjimo ozaljskim mjestom pokraj župnoga dvora i gore na brdo do kuće gospoštijske šumarije i skrenimo na desno novom cestom, koja vodi u Metliku. Preko šumice spustimo se u jarak. Tu se s desna pruža mala livadica, te prošavši ovu popreko evo nas pred pećinom, na kojoj zijeva uski otvor špilje. To je o z a l j s k a š p i l j a. Teren se špilje unutra spušta, spočetka je niža, nu dalje se raširuje u širinu i visinu. Po srijedi je širja dvorana u promjeru od 7 m.

[35] Kukuljević: Napisi 169.

[36] Tkalčić: Monum. eccl. Zagreb, II. — Starine IV. 218. 219. — Lopašić-Laszowski: Oko Kupe i Korane 193.

[37] Vidi poglavlje o kapeli sv. Antuna.

Poslije se hodnik špilje razdvaja, u desnom traku je duboka provala, te je gotovo nemoguće strmom stijenom dalje prolaziti. U toj špilji našao je g. 1888. ozaljski učitelj Ivan Muha zub špilskoga medvjeda (Ursus spelaeus). Nadjeni su i neznatni predhistorički predmeti.

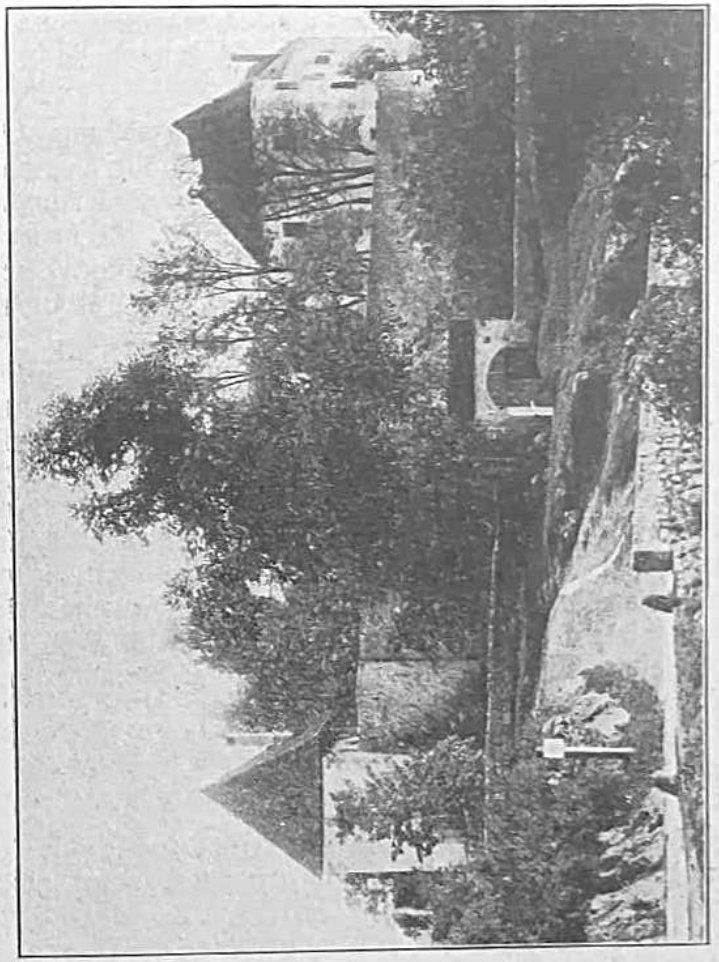

Grad Ozalj sa jugozapadne strane.

Poviše ove špilje otkrivena je g. 1887. na zemljištu, što ga je tad držao gradski nadšumar I. pl. Jalić, velika grobna gomila s mnogo predhistoričkih zemljanih i broncanih predmeta.[38]

*

[38] Vjesnik hrvat. arheol. druš. VII. 72. IX. 29.

Ugodna je takodjer šetnja iz Ozlja na Vrhovce, župno selo onkraj Kupe. Put vodi preko betonskoga mosta iznad električne centrale uz kapelu sv. Roka, koju i iz Ozlja vidimo. Predaja je, da je tu kapelicu sagradio neki čovjek, koji se je zagovorom sv. Roka spasio iz »Sopota« — vira pod gradom Ozljem. Od ove vidimo stari dvorac nekoć Kamenara, danas g. Stepinca iz Krašića. Spustimo se u jarak i opet se uspinjemo cestom te za sat lagana hoda prispijet ćemo u Vrhovce.

Župna crkva posvećena je sv. Kuzmi i Damjanu. Ova se spominje već god. 1334. u »Ješko«, dok se g. 1501. već nazivlje u »Vrhovcu«. Još god. 1683. bio je na Vrhovcima župnik glagolaš. Ovo se je mjesto nekoć zvalo Ješko. Na brijegu iza crkve je škola, koja je smještena u starom nekoć Zrinskom dvorcu vrhovečkom. U XVI. stoljeću držao je taj dvor plemić Dianković, a 1547. darovaše ga knez Nikola Zrinski i Stjepan Frankopan plemiću Jurju Grabusu od Hotuče u Lici, koji opet u ime priznanja dade Zrinskomu osedlana konja, više lisičih i kuninih koža i tri zasužnjena Vlaha. 1554. dobi to imanje od Frankopana Juraj Zebić, što su i braća Zrinski Juraj, Krsto i Nikola 1569. potvrdili. Zebići postaviše na dvor i svoj obiteljski grb, koji tamo još i danas stoji. Zebići su držali još i imanje u Kobiliću i na Šipku. U XVII. stoljeću držali su na Vrhovcima imanje i plemići Mogorići. U zadnje vrijeme držao je vrhovačko imanje Aleksandar pl. Fodroczy, koji dvor darova za školu, a posjed proda Grünwaldu, a ovaj Stepincu, koji ga još i danas drži.

Povijest Ozlja.

Kad smo onako zavirili na sve strane po gradu i upoznali se tom drevnom gradjevinom i neposrednom njezinom okolinom, hajde da se smirimo na čas, i da čujemo, što se znade o Ozlju, koje i kakove je proživio dane, da se upoznamo njegovom prošlošću i s njegovim gospodarima.

Ni stare kronike ni listine ne spominju kad je zasnovan grad Ozalj. Bilo je starih pisaca, koji htjedoše u Ozlju otkriti staru rimsku Azeliju, koja se je još u VIII. stoljeću poslije I. spominjala. Za istovjetnost Azelije s Ozljem, ali nemaju nikakova drugoga dokaza izim sličnosti imena. Nu ako i nije Ozalj zasnovan na ruševinama stare Azelije, ipak je zato veoma stari grad. Nema ali sumnje, da je Ozlju položen temelj

negdje u XII. stoljeću. Prostor naime od Kupe prema Gvozdu zapremala je stara hrvatska županija gorička, koje središte bijaše grad Gorica, što se kasnije prozva Budačkim gradom, ili grad Steničnjak. Gospodari te županije bili su silni knezovi Babonići, najmožnija tada vlastela u Hrvatskoj.

Sva je prilika, da su Ozalj sagradili knezovi Babonići kao branik od provala njemačkih knezova, koji tad gospodovahu Kranjskom, Koruškom i Štajerskom. Prve ali autentične vijesti o gradu Ozlju imamo iz XIII. stoljeća.

U prvoj polovini XIII. vijeka svojatao je Ozalj kralj Bela III. (IV.). Tom zgodom dodje do krvavoga rata izmedju kralja i Stjepana Babonića. U toj borbi stekoše si plemići Pribići iz stare hrvatske podgorske županije (grad Podgorje stajaše ondje, gdje danas stoje ruševine »Turnja« kod Sv. Jane) velike zasluge po kralja. Upravo njihovoj hrabrosti i prolivenoj njihovoj krvi pod Ozljem imao je kralj da zahvali zauzeće toga grada. Za to je kralj Pribiće god. 1244. nagradio plemstvom i oslobodio ih od svakog podaništva prema podgorskom gradu.[39]

Makar, da je knez Stjepan Babonić ovako izgubio grad Ozalj, ipak je to bilo jamačno za kratko vrijeme, jer već god. 1278. nalazimo Ozalj u posjedu knezova Babonića. Kad su se ono god. 1278. 20. aprila u Dubici mirili knezovi Babonići, Stjepan i Radoslav sinovi Stjepanovi, te Nikola sin Babonegov i drugi neki velikaši hrvatski sa meštrom Ivanom, Nikolom banom Slavonije i Henrikom od roda Gusingovaca, naročito se naglasuje grad Ozalj kao svojina Babonića. Glede Ozlja obvezaše se Gusingovci, da će Baboniće u posjedu istoga grada štititi, i da će ustati na obranu prava Babonića na grad Ozalj, ako bi im tko hotio oteti taj grad.[40].

God. 1280. 30. oktobra sastaše se pod Ozljem otmena gospoda. Bili su to Ivan župan od Vrbasa i Sane, Nikola (Gusingovac) ban Slavonije i Petar, biskup vesprimski te knezovi Babonići, ban Stjepan, Radoslav, Nikola i Stjepan sin Babonegov, pak knezovi Krčki i Modruški Ivan i Dujam te knez Gardun (Grebenski). Na tom sastanku riješeno je ugovorom mira spor izmedju knezova Babonića i knezova Krčkih, koji je spor do tada žestoko vladao izmedju ove dvije hrvatske porodice.[41]

[39] Starine XXIV. 232.
[40] Smičiklas: Cod. dipl. VI. 240—242.
[41] Ibid. VI. 362.

God. 1293. i 1294. spominje se neki Ladislav iz Ozlja (de Ossel), koji je kao poslanik bana Radoslava Babonića polazio k napljuskom kralju.[42] God. 1313. gospodovao je gradom Ozljem ban knez Stjepan Babonić, koji tamo izda darovnicu Jurju sinu Hozeja za imanje Švarču, a na Tomaševo 21. dec. god. 1321. nalazimo u Ozlju Jurja, Dioniza i Pavla sinove pokojnog bana Stjepana Babonića, gdje izdaju pismo, kojim primaju u svoju zaštitu samostan u Kostanjevici (Landstrass).[43]

Kad su se skoro na to knezovi Babonići pobunili protiv kralja Karla Roberta, izgubiše oko god. 1325. sva svoja imanja oko Kupe i Save. Tako izgubiše i grad Ozalj, koji postade kraljevskim gradom. Upravu Ozlja rukovodio je ban Mikac od Prodavića.

Već u to doba stajaše ispod grada Ozlja slobodno kraljevsko mjesto, koje je mnogo trpilo od navala susjednih Nijemaca štajerskih i kranjskih, zakletih neprijatelja kralja Karla Roberta. Radi toga preseli ban Mikac stanovnike ozaljskoga mjesta na otok »Ključ« nazivan »otok Svih Svetih«, na mjesto, gdje danas stoji selo Trg na Kupi. To se zbude god. 1329. kad je ban Mikac ovom novom mjestu podjelio znamenite slobode i prava.*

Gradom Ozljem upravljahu banovi i kraljevski kaštelani. Tako se god. 1395. spominje ozaljskim kaštelanom Grgur. God. 1398. založi kralj Sigismund grad Ozalj za 17.000 dukata knezu Nikoli Krčkomu (Frankopanu) i njegovoj materi Ani kneginji Goričkoj (Görz), ali ga iste godine otkupi te god. 1399. založi za 24.000 dukata Katarini Carrara, udovi Stjepana kneza Krčkoga (Frankopana).[44] Ujedno obeća odštetu melijoracija grada u iznosu od 400 for. u vrijeme otkupa.

Skoro na to darova i zapisa na vječna vremena kralj Sigismund grad Ozalj spomenutom knezu Nikoli Krčkomu za 42.000 for., primivši od njega još 3.000 for. Makar bijaše knez Nikola odani pristaša kralja Sigismunda, to mu je ipak protukralj Ladislav Napuljac god. 1403. potvrdio posjed grada Ozlja, dozvolivši mu, da taj grad može zamijeniti za gradove Cetin i ličku Ostrvicu, što bijaše svojina kneza Petra Novakovića. God. 1412. uveo je kaptol zagrebački kneza Nikolu Krčkoga po nalogu kralja u posjed grada Ozlja.[45]

[42] Ibid VII. 149, 186.
[43] Ibid. IX. 38.
* Vidi spreda članak o Trgu.
[44] Thalloczy-Barabas: Codex Frangepanicus I. 127, 129.
[45] Ibidem 133, 173. 174.

Knez Nikola Krčki bio je u to vrijeme najsilniji velmoža hrvatski. Njegovi se posjedi sterahu sve do morskih obala. Radi uskrate desetine zagrebačkom kaptolu imao je knez Nikola mnogo neprilika. Podanici njegovi grada Ozlja i Ribnika ne htjedoše podavati kaptolu desetinu. Premda je sam knez Nikola god. 1411. u Ozlju pred izaslanicima kaptola pozvao svoje podanike na podavanje crkvene desetine, ipak se narod nije pokorio, pa je s tom desetinom imao posla i sam kosnički crkveni sabor god. 1416.[46]

Iste godine zapisa knez Nikola grad Ozalj na doživotno uživanje svojoj ženi Dori od roda Gorjanskih,[47] a god 1422. posvoji sa svojim ozaljskim kaštelanom imanje Pribiće, svojinu plemića Jurja Baškaja. Knez Nikola Krčki bio je prvi svoga roda, koji je poprimio grb (dva lava, koji lome kruh) i ime rimskih Frankopana (Frangepani), koji izvodiše svoju lozu od starog rimskog roda Anicija. Bio je i hrvatski ban. Umro je god. 1432. Poslije njegove smrti vladahu Ozljem njegovi sinovi.

God. 1433. spominje se u Ozlju kaštelan »graščak« Matij Dominić, koji je podijelio neke sloboštine kmetovima ozaljskim, naročito Ješkovljanima. To je knez Bartol Frankopan potvrdio u Ozlju iste god. 10. aug., želeći, da se ti kmetovi pomagaju u »gori i u vodi i da imaju živiti kud koli naš dvor na Ješkovi ili ki oni Ješkovljani«. God. 1437. opet je dozvolio purgarima ozaljskim (Tržanima) žirovno ispašišče u šumi mirkopoljskoj.[48] God. 1441. opet vidimo, da je Ozljem gospodario knez Stjepan, brat Bartolov.[49]

Do god. 1449. su nasljednici kneza Nikole zajednički gospodarili svojom djedovinom. Te godine na 14. juna podijeliše u Modrušu sinovi kneza Nikole Frankopana svoju djedovinu. Najstariji od braće Nikola, dobije Ozalj, Ribnik, Grižane i dio Senja i Krka.[50]

U isto doba držao je brat Nikolin, knez Martin Frankopan neke posjede u Slapnu, Donjem Erjavcu, Trešćenu, Hrvatinovcu, Pišćetkama, Trešćerovcu i Vrhovcima. Taj je bratu nasilno oteo grad Bakar i tako mu nanesao veliku štetu. Tek

[46] Arhiv Jugoslav. akademije.
[47] Thalloczy-Barabas o. c. 177.
[48] Šurmin: Act. Croat. I. 134, 140.
[49] Thalloczy-Barabas o. c. 334.
[50] Ibidem I. 370.

poslije smrti Nikoline, otštetio je god. 1457. Martin Frankopan sina mu Bartola, otstupivši mu rečene posjede oko Ozlja. God. 1452. dozvolio je knez Nikola u Ozlju pisanom ispravom ozaljskom popu Ivanu i žaknu Luki, da smiju podići dva mlina u »dragi« pod gradom Ozljem.[51] Bartol Frankopan vladao je Ozljem do svoje smrti god. 1474. Umro je bez odvjetka, te tako predje Ozalj na njegovoga brata Stjepana i sina ovoga Bernardina. Bernardin je zajedno s ocem vladao Ozljem. Pošto je selo pod Ozljem bilo pusto, od kako se god. 1329. žitelji preseliše u Trg, to je knez Bernardin dozvolio »ozaljskim purgarima« — Tržanima, da mogu opet napučiti selo u Dragi pod Ozljem. Ova zanimljiva povelja glasi:

»Mi knez Brnardin Frankopan, krčki, senski, modruški i pročaja, damo viditi vsim i vsakomu komu se pristoi i pred kih obrazov ta naš list pride kako mi dopustimo vsim purgarom ozalskim i ladancem i vsakomu našemu čoviku, da ki bi koli učinil i otel učiniti hiže v drazi pod gradom Ozlom dae te iste hiše i blago ko vnih malo i veliko volan uživati i prodati i zadužiti i darovati i za dušu dati i činiti od nih čamue drago i dati je komu nemu drago, i zato zapovidamo vsim graščakom i oficialom našim, ki su sada i ki naprvo budu, da ih imete vtom uzdržati i ino neučinite kako dobite našu milost i na to im dasmo ta naš list otvoren pod naš pečat navadni na ljat gospodnih 1479. dan v Ozli maja prvi dan«.[52]

Od toga se vremena počelo opet obnavljati staro ozaljsko selo, koje se prozvalo »Podgraj« t. j. selo pod gradom. Knezu Stjepanu i sinu njegovom Bernardinu potvrdio je kralj Matija god. 1481. posjed Ozlja, Ribnika, Dubovca i ostalih njegovih gradova.[53] Čini se, da je doskora na to umro stari knez Stjepan, i tako je sin njegov Bernardin zavladao prostranom državinom svoga oca. God. 1495. zamijenio je knez Bernardin sa Gjurom Fabijanićem posjede ozaljske u Tlačnim Stativima na Dobri, za njegov kašteo Ključ s posjedima Slapcima i Stubljem, a god. 1497. darovao je Valentinu Hotkoviću imanje Vukšin Šipak, u kotaru ozaljskom, kojemu je imanju god. 1498. ustanovio i medje.[54]

[51] Ibid. II. 117 i dalje. — Šurmin, o. c. 220.
[52] Šurmin, o. c. 288.
[53] Thalloczy-Barabas o. c. II. 158.
[54] Ibidem 220. — Šurmin o. c. 398, 408. — G. 1621. potvrdio je kralj Ferdinand II. ovo imanje Martinu, Jurju, Gašparu, Franji i drugomu Gašparu Hotkoviću-Peharniku. — Arhiv Jugoslav. akademije.

God. 1506. upravljao je Ozljem u ime kneza Bernardina sin njegov Matija, koji se u ispravama sam nazivlje namjesnikom oca svoga u držanju grada Ozlja. Drugi Bernardinov sin Ferdinand bio je nešto silovit čovjek te je s nekim kaštelanima gradova svoga oca, medju kojima je bio i ozaljski kaštelan Blaž Dianković, porobio god. 1520. neke jastrebarske gradjane.[55]

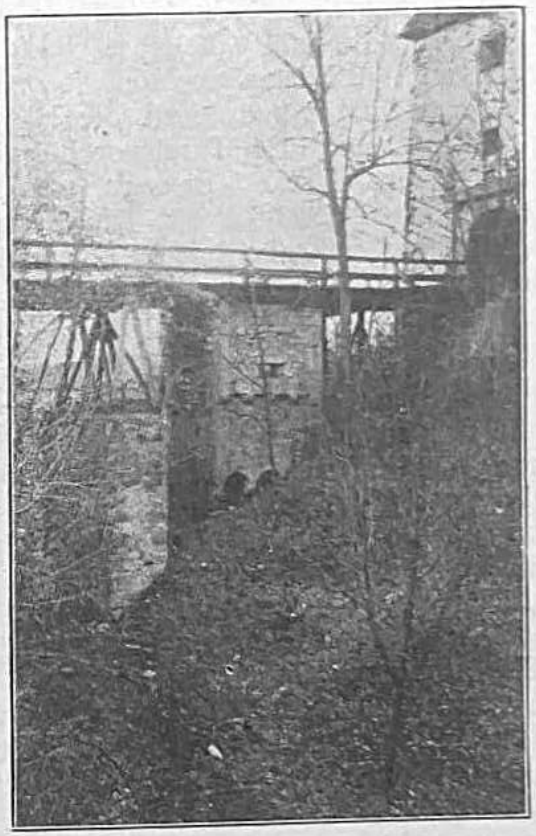

Gradski most i stara kula ispod njega.

Već god. 1511. zaredale su provale turske u ozaljske krajeve. 22. augusta provalilo je do 2000 Turaka preko modruškoga držanja, te su 23. i. m. grozno pustošili oko Ribnika paleći crkve i sela. Prešli su Kupu i harali po Kranjskoj oko Metljike pa sve do Mihova. Otuda su provalili u ozaljsku

[55] Thalloczy-Barabas o. c. II. 266. 223.

državinu. Tu se je neki plemić sakrio u neku pećinu (špilju), kamo se je sklonilo mnogo ljudi. Od jutra do mraka branili su se ti ljudi, nu Turci konačno osvojiše špilju i plemića sa ženom i djecom i do 300 drugih ljudi zarobiše.[56] Ta je špilja izvan svake dvojbe istovjetna sa špiljom Vrlovkom niže grada Brloga na Kupi. O toj špilji govorit ćemo poslije.

God. 1524. 20. januara boravio je knez Ferdinand Frankopan u Ozlju odakle je pisao o turskim provalama zapovjedniku Krajine Erazmu Braunbartu, vicedomu ljubljanskomu. U Ozlju držao je jaku posadu, u kojoj je bilo i Slovenaca. Tamo je uzdržavao i 12 konjanika. Molio je pomoć, jer nije znao časa kad će poginuti i kad će mu djedovinu poharati.[57] Kad su opet o Ivanju god. 1524. Turci porobili i popalili sela gradova Jastrebarskoga, Okića i Lipovca, oteo im je župan draganički Toma Bencetić tri konja. Nu Ferdinand Frankopan ga uhvati skupa s konjima, odvede u grad Ozalj, gdje ga baci u tamnicu, a konje si prisvoji. Zbog toga ga je nasilja gospodar rečenih gradova Petar Erdödy tužio na hrvatskom saboru u Zagrebu i. g. 31. jula, tražeći, da se Bencetić oslobodi i konji mu povrate.[58]

Bernardin Frankopan preživio je svu svoju djecu. Umro je početkom god. 1530., a imanja njegova naslijediše djeca Ferdinandova, unuci njegovi Stjepan zvan Ozaljski i Katarina. U to doba bio je kaštelanom u Ozlju Gjuro Gušić Turanjski, rodom iz Krbave, o kojem znamo malo dobra. Vele, da je bio pokvaren i zloban čovjek, što je bez sumnje vrlo zlo djelovalo na mladoga Stjepana Frankopana. On je u istinu bio njegov odgojitelj (gubernator), a kako je bio još malodoban, bio je Gušić i upravitelj Ozlja i inih imanja Stjepanovih. Čini se kao da je ipak vrhovni nadzor nad malodobnikom i njegovim imanjima vršio knez Juraj Frankopan Slunjski, koji je često dolazio u Ozalj.[59]

Kad se je Stjepan otresao svojih gubernatora i štitnika, uzeo je sam upravljati Ozljem i drugim imanjima, koja su bila vrlo zapuštena. Gušića je ipak pridržao svojim »ministrom«. God. 1538. posjetio ga je u Ozlju Petar Keglević, slavni potonji ban i junak, te se s njime dogovarao o obrani od Turaka.

[56] Thalloczy-Hodinka: Cod. dipl. part. reg. Hung. adnex. I. 24.
[57] Ibidem 273.
[58] Ibidem 372.
[59] Laszowski: Acta Habsburgica I. 317. 331.

Knez Stjepan imao je tad u Ozlju tri srednja topa (machinae), od kojih je manji obećao ustupiti Kegleviću u svrhu obrane domovine. Oskudjevao je ali na tanetima i barutu.[60]

Knez Stjepan počeo je uskraćivati desetinu zagrebačkom kaptolu, pa tako je došlo, da mu je god. 1542. kralj naložio, da plaća tu desetinu.[61]

Odlučan je bio dan po Ozalj, kad se je 17. juna 1543. u Ozlju vjenčala Katarina, sestra Stjepana Frankopana, sa junačkim Nikolom Zrinskim. Svatovima je prisustvovao Juraj Frankopan Slunjski, za cijelo kao svjedok.[62]

Već 1. februara 1544. sklopio je Stjepan Frankopan sa Nikolom Zrinskim, svojim šurjakom, zajednicu dobara, bratski savez i uzajamno pomaganje u borbi protiv Turaka, zbog

Napis na ulaznoj kuli.

česa je prosvjedovao knez Juraj Frankopan Slunjski. Tu zajednicu očituju obojica vrlo često. Tako su već god. 1546. darovali u Ozlju 13. decembra pisanom darovnicom imanje Podbrežje kod Ozlja Ambrozu Gregorijancu, a god. 1547. 27. decembra pisanom darovnicom u Rakovcu imanje Hrašće i Vrhovce kod Ozlja Jurju Grabusu. God. 1549. 15. jula u

[60] Ibidem II. 401.
[61] Ibidem III. 111. — I Nikola Zrinski je uskraćivao tu desetinu, pak je g. 1549. obećao sve platiti čim bude imao novaca (Laszowski: o. c. 334.)
[62] Barabas: Cod. Zrinianus I. 52.

Ozlju darovaše Ivanu Hojšiću iz Like kašteo Mlaku (Sv. Petar na Mrežnici) s posjedima Mlakom, Goricom, Lišinom i Borencima, što je spadalo pod grad Ozalj.[63] Ovakova zajednica trajala je sve do 20. juna 1550., kad je knez Stjepan Frankopan u Čakovcu pred dvorskim sucem Tomom Nadaždijem s gradovima Dubovcem, Grobnikom, Bakrom i Hreljinom otstupio i grad Ozalj svojoj sestri Katarini.[64] Tako je evo knez Nikola Zrinski mogao zavladati sa Ozljem, tom starom djedovinom Frankopana. God. 1555. mnogo su ozaljski kmetovi radili oko utvrdjivanja grada Siska.[65]

Diobu imanja od god. 1550. obnovio je knez Stjepan Frankopan god. 1561., namijenivši i ostala za se pridržana imanja — u slučaju umre li bez potomaka, svojim nećacima Gjuri, Nikoli i Krsti Zrinskomu. Iz ovog diobnog spisa razabiremo, da je pod Ozalj spadalo: trgovište Ozalj, sučije Gornji i Donji Vrhovci, Podbrežje, Krašići, Pribići, Kupčina, Šipak na Cesti, Vukšin Šipak, Hrnetići, Orle, Novaki, Na brodu, Zadobarje, Tomašnica, Završje Grdun, Pišćetki, Brlog, Vivodina, Korušci, Prekrižje, Trg, Zorkovci, Levkušje i Slapno.[66]

Kad je god. 1562. umrla Katarina Zrinska, obnovi knez Stjepan darovanje Ozlja i t. d. svojim nećacima. I oporukom kneza Nikole Zrinskoga od 23. aprila 1566. osiguran im je bio posjed Ozlja.[67]

Po smrti Nikole Zrinskoga, koji je poginuo slavno braneći Siget od Turaka (1566.), zavladaše Ozljem njegovi sinovi, od kojih je Krsto umro god. 1573. Ovi darovaše u ozaljskom kotaru neka imanja Karinčiću, kaštelanu novigradskom, Tomašu Mogoriću i Petru Balijardiću.[68]

God. 1572. sačini knez Stjepan Frankopan oporuku. Pak i ovom namre knezovima Zrinskim sve svoje »gospodstvo, gradove i sela i sva pristajališta mala i velika, toliko pri moru, koliko na Hrvatih«.[69]

Stjepan Frankopan umre negdje u prvoj polovini god. 1577., a pokopan je na Smolčem Vrhu u crkvi B. D. M. (Sve-

[63] Ibidem II. 152, 159, 191, 205, 223.
[64] Ibidem II. 270, 274.
[65] Ibidem 302.
[66] Ibidem II. 409.
[67] Ibidem 481. — G. 1563. bio je kaštelan u Ozlju Miško Vojnović (Lopašić: Urbari 256).
[68] Arhiv Jugoslav. akad.
[69] Kukuljević: Acta Croat. I. 266.

tice). Sad nasta prava hajka za imanjima pokojnoga kneza Stjepana. Svojatao ih kralj kao ošasna, i knezovi Frankopani Tržački, ističući se baštinicima Stjepanovim, odnosno domrle loze Frankopana Ozaljskih. To se smiri kad su Zrinski god. 1580. odstupili Frankopanima Tržačkim neke gradove, a god. 1581. i 1588. bili po kraljevom nalogu i darovnici uvedeni u posjed grada Ozlja. U to doba bio je ozaljskim kaštelanom Gašpar Barilović, koji je vrlo nečovječno postupao s kmetovima.[70]

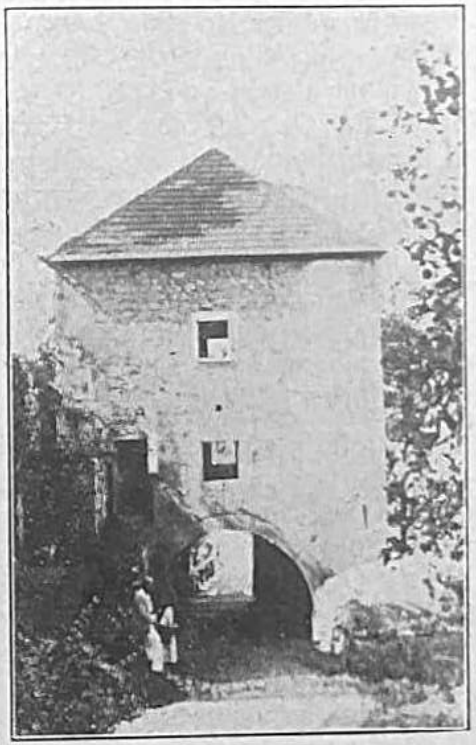

Ulazna kula s dvorišta.

Juraj Zrinski izveo je u Ozlju neke novogradnje, medju kojima je za cijelo gradio i ulaznu kulu. On je umro god. 1603., a skoro iza njega i brat njegov Nikola god. 1605. Ozljem je otad vladao najstariji Jurjev sin Nikola, a tad je u Ozlju bio kaštelan Ivan Zmajlović. Knez Nikola nije bio dobar gospodar, te je mnogo raspoklanjao, tako je imanje Pribiće založio

[70] N. R. A. u državn. arhivu u Budimpešti.

za 12.000 for. Jurju Čikulinu, svomu primorskom kapetanu. Marku Oršiću-Slavetićkom dao je god. 1617. imanje Grdun, Kosti Mrnjavčiću imanje Hrašće, Katarini Jakovićevoj imanje Lović, Tomi Mogoriću imanje Krašići, Petru Balijardiću Pribiće, a Sari Semere, udovi Ivana Jakovića imanje Završje itd. Za kneza Nikolu vele, da je bio velik veseljak i da je u raspoloženju upravo rasipavao imetkom. Ovi obdareni plemići držali su spomenuta imanja, te su njihovi potomci dobili na to i potvrde od Zrinskih poslije i od kralja. Nikola je umro god. 1625. bez potomstva, a imanja preuze skupa sa Ozljem brat njegov Juraj. Pošto je udova Nikolina Jelisava Sečijeva uništila zapis na muževim imanjima (50.000 for.), to je Juraj Zrinski, da iskaže priznanje, dao joj god. 1625. na doživotno uživanje imanje Grdun kod Ozlja, Vrhovce i Božjakovinu.[71] Uredivši knez Juraj Zrinski tako svoja imanja, umre već slijedeće godine 2. decembra 1626. u Požunu, navodno otrovan od vojskovodje Wallensteina. Ostavio je nasljednike malodobne Nikolu i Petra. Ovima odredi kralj skrbnike, medju kojima je bio i zagrebački biskup Petar Domitrović, dok je s imanjima upravljao vrijedan čovjek Nikola Milovac, kojega je još za života svoga naimenovao pokojni Juraj Zrinski upraviteljem ozaljskih, ribničkih i primorskih imanja.

U to doba god. 1627. utemeljio je biskup Petar Domitrović pavlinski samostan u Sveticama iznad Ozlja, što je poslije Petar Zrinski odobrio.[72] Veoma zanimljiva nam se je sačuvala vijest o Ozlju u pismu Ivana Ručića, u kojem javlja god. 1634., da se je u Ozlju raspuknuo neki zid i tako došlo na vidjelo tajno spremište, u kojem se nalazilo golemo Frankopansko blago, a medju ovim i dragim kamenjem urešena kraljevska kruna. Upravitelj Milovac nije hotio, da to dalje istražuje, već je pričekao dok se vratiše kući mladi grofovi Petar i Nikola Zrinski.[73] Ova nam vijest daje povoda, da razmišljamo kakova je to bila kruna.

God. 1641. doživi Ozalj veliko slavlje. Na dan 27. oktobra pozva Petar Zrinski odlične goste u Ozalj, da prisustvuju njegovomu vjenčanju s umnom i krasnom Anom Katarinom, kćerkom karlovačkoga generala kneza Vuka Frankopana Tržačkoga. Bili su tu zastupnici vladara i mletačke republike,

[71] N. R. A. fasc. 93. No. 16. u drž. arhivu u Budimpešti.
[72] Vidi članak o Sveticama.
[73] Pismo od 14. XI. otisnuto u Arhivu za jugosl. povj. I. 172.

mnogo velikaša, plemića i gradjana, pače i slobodnjaka i kmetova. Poslije objeda odvezoše se svi u Karlovac, gdje je obavljeno svečano vjenčanje mladenaca, a po tom je slijedila sjajna gostba u kući Frankopanovoj (sada sresko poglavarstvo). Pod večer 28. vratiše se svi u Ozalj, gdje je slavlje nastavljeno.

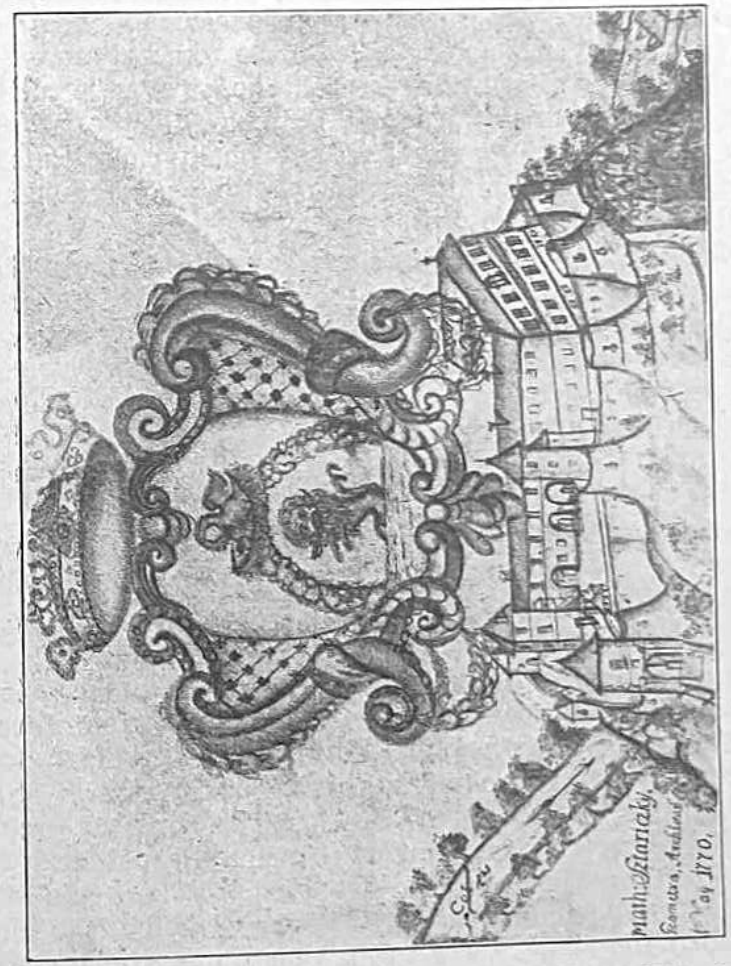

Grad Ozalj g. 1770.

God. 1649. podijeliše braća Nikola i Petar Zrinski svoju djedovinu. Petra dopade medju inim gradovima i grad Ozalj.[74]

Petar Zrinski živo je nastojao oko unapredjivanja svoga Ozlja. Pred gradom je sagradio kapelicu Sv. Antuna.[75] Nje-

[74] N. R. A. fasc. 960. No 38, fasc. 319. No 30. i fasc. 304. No 32. u drž. arhivu u Budimpešti.
[75] Vidi članak o kapeli sv. Antuna.

govim nastojanjem dozvoli papa Aleksandar VII. 1664. novu župu kod Sv. Antuna u Ozlju. Nastojao, je da se u Ozlju digne trgovina, pak zato je njegovim posredovanjem dozvolio kralj Leopold I. god. 1668. četiri godišnja sajma u Ozlju, te ga tako uzvisio opet na trgovište s godišnjim sajmovima 2. januara, 13. juna, 16. augusta i 31. oktobra.[76]

Petar Zrinski i njegova umna žena, mnogo su boravili u Ozlju čineći mnogo dobra svojim podložnicima. Često je na Ozlju bio Petrovim gostom i svak njegov knez Franjo Krsto Frankopan, a kako je Vitezović pribilježio, spjevao je tu Petar Zrinski svoju »Adrianskoga mora Sirenu«. Tu je za cijelo banica Katarina Zrinska sastavila svoj molitvenik »Putni tovaruš«, a mladi njezin brat Franjo Krsto ispjevao po koju svoju pjesmicu, koju je poslije presadio u svoj »Gartlić«.

Kad je Petar Zrinski po smrti svoga brata bana Nikole (1664.) god. 1665. primio u zakup od njegove udove Sofije bar. Löbl njegovu polovinu imanja, posta gospodarom cijele državine Zrinskih od mora do Mure. Baš grad Ozalj bio je neke ruke središtem svega Zrinskoga i Frankopanskoga djelovanja i priprema za oslobodjenje domovine od tudjinaca; ovdje je ban Petar Zrinski izdavao naloge i izašiljao svoje glasnike i poslanike na razne strane.

Kad je urota odkrivena ode ban Petar Zrinski sa svojim šurjakom Franom Krstom Frankopanom u Beč, ostavivši za uvijek svoju porodicu i domovinu. Strašnu tu tragediju poznamo ...

Na 4. aprila 1670. odredi kralj Leopold I. zapljenu Zrinsko-Frankopanskih imanja, što je imao provesti karlovački general grof Josip Herberstein. Po njegovom je nalogu pošao u Ozalj s vojskom barjaktar karlovački barun Fridrik Sauer. Tamo je našao kaštelana Andriju Bošnjaka i meštra oružane Pavla Krizmana sa suprugom mu Anom Škrlec, računovodju Nikolu Hrestaka, ključara Ivana Kraljića i provizora Stanislava Fumića. Čim je Sauer došao u grad preuzeo je gradske ključe i pregledao sve odaje. Prvo mu je bilo, da je sve dragocjenosti prenjeo u Karlovac, a iza toga je on s ostalim svojim drugovima i vojnicima dalje pljačkao.

Evo što su sve ovi pljačkaši odnijeli iz Ozlja: konjska oprema i to uzda, prsni remen te stražnji remen obložen pozlaćenim srebrom i sa 74 tirkiza, 139 malih smaragda i rubina;

[76] Original u drž. arhivu u Zagrebu.

oglavnik sa 54 tirkiza i 166 manjih rubina i smaragda; srebreni i pozlaćeni nadglavni nakit za konja (na čelu) u podobi mjeseca, urešen sa 32 razna dragulja; svileni oglavnik urešen srebrenim kvastama; svileni pojas zlatom vezeni; mač cio srebren pozlaćen; 2 srebrena pozlaćena mača, 3 kositrene zdjele sa vrčevima, 3 zdjelice od porculana, holandeska radnja s pokrovcima, 18 porculanskih zdjelica zvanih »majolika«, 30 zdjelica zemljanih holandeske radnje, 3 zdjelice slične radnje sa vrčevima, 20 funti pamuka za stijen svijeća, crno svileno pokrivalo za lijes sa zlatnim resama podstavljeno tapetom, kukuljica od žute talijanske (svile), sag za četiri stola, 8 manjih i većih sagova, 15 turskih pokrivača zvanih »paplan«, 40 dvostrukih mletačkih gunjeva, 20 pokrivača »seljačkih mletačkih« (priprostih), 20 svilenih mletačkih pokrivača, 40 pa-

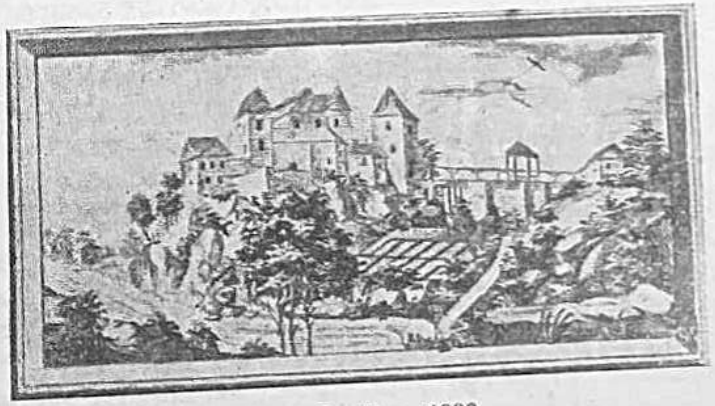

Grad Ozalj g. 1830.

mučnih hlača, 3 zlatom obložena tobolca sa strijelicama, remen za njemački mač zlatom oslikan, podkošulja »ječerma« zvana od crvenoga talijanskoga (sukna), tok za bocu obložen crvenom kožom, 5 oploštenih bočica, bočica za tamjan, 6 turskih »ćilimova«, svileni pojas, njemačko sedlo, 6 turskih i tarskih sedala, 112 pojasa, 20 uzda, 20 svilenih pojasa za sablje, 2 šatora veoma iskićena, koji su kupljeni za 3000 carskih tali-ra, 2 manja šatora, 2 gunja, 4 pokrivača od deblje tkanine, 2 ćilima (chiling), 3 pokrivala za krevet, 200 kožica od morskoga psa za mačeve (tokove), 6 bala širokoga sukna zvanoga »fiorever« (florentinsko), njemačko odijelo zvano »goličar«, 20 mjedenih svijećnjaka sa okresačima, veliki mjedeni mužar za kuhinju, 52 kositrene zdjele, 24 takova tanjura, 10 turskih lonaca,

7 turskih kotlova, njemačke čizme, malu kočiju sa 6 jastuka od zelena jaka platna i 6 od crvene kože, 6 zastora od zelenog tafeta, 2 svilena pokrivala »paplan«, 3 kožnata kovčega, torbu od juhtovine, kabanicu ili plašt, žuti vosak 1½ cente, 6 velikih staklenih svjetiljaka, 3 svjetiljke iz riblje kosti, 2 crvene velike zastave, 2 roga, trgovačku funtu, 5 matraca, neke od crvenoga talijanskoga atlasa urešene srebrenim i zlatnim resicama, 6 pokrivala za stolove od crvenoga »cimasina«, obrubljena svilenim uresom, 7 velikih topova, 8 manjih »tack« zvanih, 8 topova »porgo tarack«, 3 mjedena bubnja, 30 ključanica potrganih s vratiju i ormara, 2 mijeha sa kovačkim orudjem, 2 negve za noge, 25 za ruke, 2 velika lanca, 4 cente olova, 20 funti baruta za topove, dva turska roba, kojih je otkupnina iznosila 2300 carskih talira, trećeg roba, Vlaha, vrijednog iskupa 300 car. talira i talaštvo za nj 100 talira, četvrtog sužnja, Vlaha, još ne ucijenjena, još pet uznika, koji su zbog zločina sudjeni na 500 ranjskih forinti, 37 hrpa »lodrice«, željezni pozlaćeni krevet, svileni zastor spadajući k ovomu krevetu, 6 običnih željeznih kreveta, 5 srebrenih žlica, 2 velika zrcala, manja dva, 8 stolaca sa juhtovinom, 4 sa svilenom oblogom, 8 stolaca od orahovine, 4 kožom obložena, razni stolovi.

Još je iz Ozlja i Švarče, te drugih ozaljskih kurija odneseno: pšenice 1744 kuplenika, 128 vagana pšenična brašna, 2347 vagana zobi, 5288 žita (prosa), 25 vagana prosena brašna, 424½ vagana smjesi, 141 vagan sirka, 114 vagana pira, 30 vagana ječma, 8110 kabala vina, 181 komad marve, 337 ovaca, 136 janjaca, 120 koza, 10 volovskih koža, 101 janjića, 20 kom. slanine. Hrestak morao je Saureru dati gotovog novca 85 for. 25 kr., ključar ozaljski 2 lijepe puške zvane »tessenko«, dok je mladi Zebić morao dati nekoliko takovih pušaka i jednu karabinku urešenu krasnim uresima. Ova je karabinka bila nekoć Čengić-paše.[77]

Kako su god. 1672. pod prisegom očitovali spomenuti očevici i drugi, ugrabljeno je iz Ozlja neizmjerno blago. Pa i ovi izjaviše, da je tamo bilo obilje srebrnine, srebrom i zlatom ukrašenoga oružja, draguljima obloženoga oružja i sedala, dragocjenih sagova i slika, preko 200 knjiga, lustera, tapeta, oklopa, ruha, kabanica, stolnog i posteljnog rublja, matraca, sudja, zrcala, pokućstva i drugih stvari, pak žita, vina, masla

[77] Rački: Acta conjur 582—4.

itd. Bilo je tu i platna i svile i brokata. Trgaše i ključanice s vratiju i stakla sa prozora.[78] Posada njemačka osta u gradu.

Kad su 13. juna povjerenici kr. fiska odnosno ugar. komore Petar Prašinski i Franjo Spoljarić došli u Ozalj nadjoše gotovo prazan grad, dok se posada nije dala iz grada, živući na račun fiska, dok su Paradaiser i Sauer vršili za generala i upravu i sudbenost u Ozlju. Povjerenici su isti dan zaplijenili majure u Krču, Slapnu, Hrašću i Trešćenu, zatim u Pribićima i Podbrežu.[79]

Tako je bogati i ponosni Ozalj opustjeo... a slavni njegov gospodar ban Petar Zrinski izgubi sa svojim šurjakom Franom Krstom Frankopanom glavu u Wienerneustadtu 30. aprila 1671.

Dok je bio gotovo sav Zrinski imetak zaplijenjen, ipak je polovina Zrinskih imanja dopitana mladomu knezu Adamu Zrinskomu, nećaku Petrovu, a sinu bana Nikole Zrinskoga. Tako je i imanje ozaljsko podijeljeno: u komorski fiskalni dio i dio Adama Zrinskoga. Svaki dio imao je svoju zasebnu upravu.

1672. učinjena procjena svih Zrinsko-Frankopanskih imanja, pak baš ova nam pruža zanimljive podatke o gospodarskim i inim prilikama ozaljskoga imanja.

O fiskalnom dijelu govori ova procjena slijedeće:

Grad Ozalj je zidan i dio na lijevo ulazu spada fiskalnom dijelu, u kojemu ima deset udobnih soba. Taj dio je procijenjen na 1500—2000 for. Kmetovi kojih ima 486 kuća na 57¼ selištima podavali su na tjedan 6 težaka, a na godinu gotovine 1 for. 6 kr., 4 mjerova pšenice, 6 mjerova zobi i jednoga kopuna. Ostali kmetovi u 343 kuće na 128¼ selišta podavali su iste težake, a na godinu gotovih 1 for. 6 kr., kopuna i voz drva. Plemići spadajući u ovaj dio, držali su 163¼ selišta, dok su slobodnjaci i gornjaci sa 24 kuće na 8½ selišta služili oružjem (vojnici), i kao glasnici te teklići. Bilo je i slobodnjaka u 30 kuća sa 12½ selišta, koji nijesu služili oružjem. Bilo je tu još i purgara (oppidani) bez zemlje u 18 kućica, koji su služili samo kao listonoše. Pustih selišta bilo u ovom dijelu kmetskih 4¾, plemićkih 11¼.

[78] Conscriptio bonorum Zrin.-Frangep. 1672. — U arhivu rat. minist. u Beču. 26. april. 1672. Prijepis u arhivu B. H. Z.

[79] Rački: Acta conjur p. 574.

Majuri bili su u Krču, Pribićima, Slapnu, Trešćenu, Hrašću i Brlogu. Svagdje su bili udobni dvorci. Ribnjaka je bilo u Krču, Slapnu i Jaškovom. Vinogradi u Miranjcu, Cirkvenšaku, Zidanici, Kranča vrhu, Pušćiki, Sveticama, dok je svaki majur imao takodjer svoj vinograd. Šuma je bilo na raznim mjestima 395 jutara. Osim polovine mlina u Sopotu pod Ozljem, spadahu u ovu polovinu mlinovi u Pribićima i na potoku Radovalaču i na Kupi 3 mlina. Gornica toga dijela nosila je godišnje 1400 kabala vina, a desetina 1400. Dašto još je ovamo spadala desetina od krmaka, ovaca i pčelaca i drugo.

Cijeli taj dio procijenjen je bio na 54.373—69.815 for

U dio kneza Adama Zrinskoga spadao je dio grada ozaljskoga desno ulazu sa 6 soba i 6 komorica, pivnicom i kuhinjom procijenjen na 1000—1200 for.

Kmetovi podavali su godišnju daću 1 for. 06 kr., pšenice 4, zobi 1 mjerov, kopuna i na tjedan šest težaka od selišta. Bilo ih je 31 kuća sa 14¼ selišta. Kmetova, koji su istu tlaku podavali uz gornje daće još i voz drva bilo je 257 kuća sa 74 selišta. Plemići su držali 189 selišta, slobodnjaka i gornjaka bilo je u 19 kuća sa 72 selišta, dok je pustih selišta bilo 5¼. Purgara bilo je u 20 kućica.

Pod ovaj dio spadao je majur u Podbrežju, vinogradi u u Babičevcu, Bratovancima, Cirkveščaku i Miranjcu. Šuma je bilo 341. ral. Gornica je nosila godišnjih 1401, a desetina 1200 kabala vina. K tomu desetine kao u fiskalnom dijelu. Polovina mlina u Sopotu i mlin na Masnici.

Zajedničko je bilo: malte pod Karlovcem, u Trgu, Krašiću i Prilišću, kao i prevozi u Trešćenu i pod Ozljem.

Cijeli ovaj dio procijenjen je na 40.749—53.912 for.

Dakako svaki dio imao je svoje zasebne činovnike: računovodju, provizora, kaštelana, ključara, pekara 2, špana, 2 sluge i stražara. Osim ovih bili su još i seoski suci. Zanimljivo je, da se na račun popravljanja grada računalo godišnje 15 for.[80]

God. 1673. ponovno su popisane pokretnine u gradu Ozlju i ostalim Zrinskim gradovima, zbog evidencije dijela mladoga kneza Adama Zrinskoga. Polovinom Zrinskom upravljao je Ivan Hržić, »prefekt ozaljskih i ribničkih dobara«, a

[80] Aestimatio bonorum Zrin.-Frangep. u drž. arh. u Zagrebu.

onom fiskalnom Juraj Kukuljević, dok je prefektom bio Petar Tompa. God. 1676. bio je porkulabom ozaljskim Ivan Zdenčaj, koji je vodio upravu i račune. Ovaj popis od g. 1673. prikazuje nam uredjenje ozaljskih odaja, dašto nije to bilo onako kako za vrijeme Petra Zrinskoga, tek ovdje ili ondje bila je po koja vrijednija stvar, koju su pljačkaši iz g. 1670. morali natrag povratiti. God. 1679. bio je tamo kaštelan i ključar već spomenuti Andrija Bošnjak, a provizor Gjuro Stanković.[81]

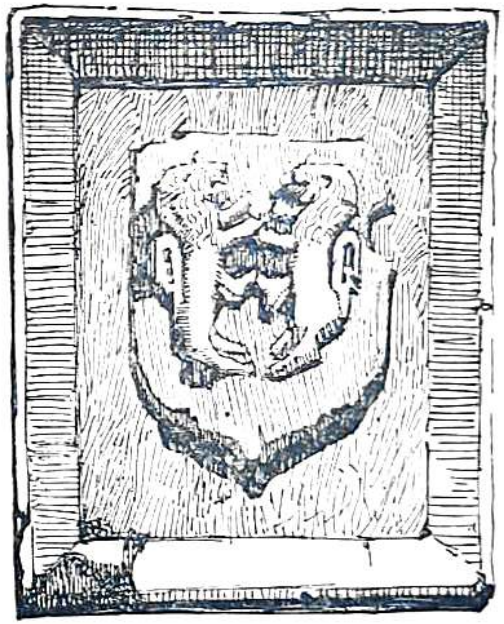

Frankopanski grb, koji je stajao na unutrašnjim gradskim vratima.

Ugar. komora je od svoga fiskalnoga dijela više toga otudjila od staroga ozaljskoga imanja. Tako je Slapno, Trešćeno i Brlog prodano grofu Ivanu Peranskomu, Hrašće Stjepanu Siliju, a Jaškovo obitelji Jurašica, dok su ostala ozaljska imanja na novo potvrdjena uživateljima. Tako se je znatno smanjila nekoć prostrana ozaljska gospoštija.

[81] Urbar et conscr. fasc. 92. No 13. nekoć u zem. arhivu u Zagrebu. — Protocoll. commiss. 1673. u drž. arh. u Zagrebu — Lopašić-Laszowski: Oko Kupe i Korane 208.

God. 1686. preuzeo je barun Franjo Rigoni grad i posjed ozaljski u zakup. Tom je zgodom sastavljen inventar cijeloga imanja. Tako su popisane stvari u svim gradskim prostorijama:

U najvišem spratu i većoj palači zajedničkoj obim strankama (komore i Zrinskoga): okrugli stol, koji se može rastvoriti u četverouglati, 2 dvostruka vrata na hodnik i u druge sobe (drveni strop).

U većoj palači: odulji okrugli stol, 3 razbijena prozora, velika visoka peć. Odulji ormar. Vrata s bravom i ključem, druga vrata bez brave (drveni strop).

U prvoj sobi (drveni strop): 2 prilična stola, dobri prozori (3). Velika peć. Nova vrata s bravom.

U komori do gornje sobe: obični stol, 2 nova kreveta, 2 vrata s bravom i ključem, izvan ove sobe je hodnik.

Iz ovih soba prelazi se u drugu. Odulji hodnik s drvenim stropom i krovom.

U drugoj sobi (drveni strop): dugi stol, krevet, obični ormar, 2 prozora popravljena, peć, vrata s bravom i ključem.

U trećoj sobi (drveni strop) starice (vetulae): obični ormar, 2 trošna kreveta, mjedeni svećnjak, 2 dobra prozora. Vrata.

U kuhinji iste s drvenim stropom: 2 police za zdjele, vrata bez brave.

U 4. sobi (drveni strop): 2 kreveta, turski sag, dugi stol, »paharni stol«, 2 dobra prozora, zelena peć, vrata s bravom i ključem.

U 5. sobi g. provizora (drveni strop): 2 turska saga za t. z. »grofovu sobu«, stolić, krevet, 2 prozora, vrata s bravom i ključem.

U komorici starice (vetulae) drveni strop: duga škrinja s bravom, 2 prozora, vrata s bravom i ključem.

U donjem spratu ispod druge veće palače (drveni strop), na polak za fiska: 6 prozora bez stakala (tri prozora imadu željezne rešetke).

Ruševna kapela s novim vratima.

U 6. sobi do gornje s drvenim stropom: jedan prozor »kristalni«, zelena peć, nova vrata.

U 7. sobi s drvenim stropom: 2 kristalna prozora, zelena peć, mala vrata s bravom.

U 8. sobi s drvenim stropom: 2 kristalna prozora, otvorena peć, mala vrata s hodnika bez brave.

U 9. sobi s drvenim stropom: odulji stol, 2 kreveta, stari ormar, 2 prozora s rešetkama, peć, vrata s bravom i ključem.

Ulaz u stari „Zrinski grad".

U zadnjoj sobi s drvenim stropom: 1 tabla (slika?), mali stolić, obična peć, 2 prozora s rešetkama i staklom, 2 stare škrinje, veliki četverouglati stol, 2 vrata s bravom i ključem.

U spremištu (taár haz): tabla, jedan prozor s rešetkam i staklom.

U kapeli donjega sprata s drvenim stropom: 2 klecala odugačka, vrata s bravom i ključem, 4 nova kristalna prozora, 4 drvene stolice.

U komori, gdje se čuva meso, drvena zgrada: 2 kamene posude za ulje, vrata s bravom i ključem.

Hodnik drveni ispod gornjega poduljega.

Zdenac, 6½ hvati dugi željezni lanac. Spada obim strankama.

U kuhinji: kotao za paljenje vina.

U sobi računovodje: odulji stol, krevet, obična peć, lanac 3 hvata dugačak, prozor obični, vrata s bravom i ključem.

U tamnici ili ti kuli, obim strankama zajedničkoj: ½ hvata dugi lanac.

U zajedničkom hambaru s drvenim stropom: 3 škrinje za žito, 3 badnja, veliki škaf (kaca), 2 drvena mjerova, 4 primorska stara, 2 vrata s bravama i ključevima.

U tornjiću izvan grada, s drvenim stropom: vrata bez brave i ključa.

U sobici pred prvim gradskim vratima: peć, obična vrata bez brave.

Slijedeće dvije kućice bez vratiju, (drvene zgrade).

Na gradskim zajedničkim vratima velika ključanica.

Od pokretnina bilježi inventar: 584 funti raznoga željeza za mlinove, željezna motka i malj, žaga, 2 karabinke, 3 velike puške, potrti lampaš, 2 turske ključanice, jedna bez ključa, 2 turske njegve, škare, mjedeni mužar (70 funti), 4½ rifa debele ploče, 240 čavalja za šindru, 50 drvenih dobrih i loših stolica, 2 velike cijevi od pušaka bradatica »brešanke« zvane, »mortarium« od crne vunene materije, pretkan zlatnim vezom (auro ligonensi), jedna tezulja s utezima.

U podrumu: s drvenim stropom, na račun fiska, 32 velika lagva, 32 posude (urnae) vina, 2 željezna obruča, 2 velika škafa, 3 traktura, 2 tezulje, stara vrata s bravom i ključem.

Dalje se opisuju majuri i zemljišta.

Na račun Rigona trebalo je popraviti:

Krov ulazne kule, dvije kućice trebale su strop i krov. Žitnicu i zid od žitnice u vrtu trebalo popraviti, jer je ruševan. Hambar trebao je novi krov od dasaka. Krov na zahodu bio je porušen.*

Grof Adam Zrinski bio je takodjer pomno odgojen, te je zbog svojih duševnih sposobnosti bio god. 1679. od kralja odlikovan zlatnim lancem prilikom jedne disputacije na bečkom sveučilištu. Poslije je učio u Bruselju i Louvenu. Posvetio se zanatu Zrinskih te je junački vojevao s Hrvatima po Slavoniji goneći Turke. Dali je kad u Ozlju bio ne znamo, moguće

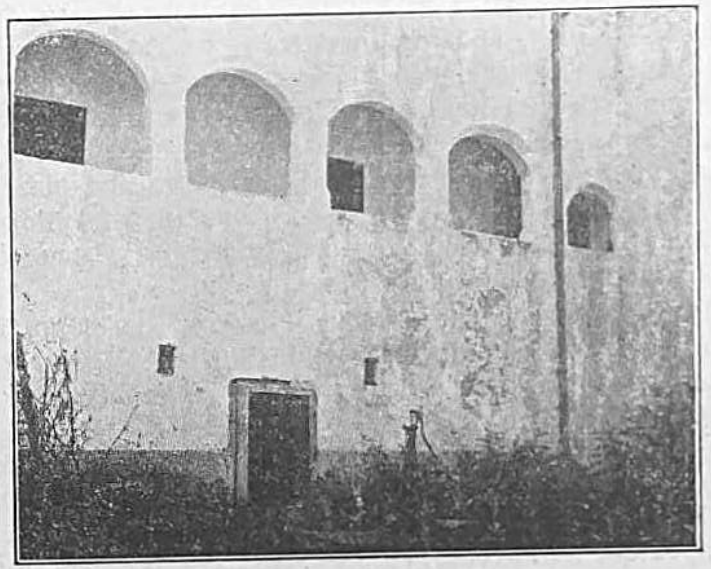

Kasno-gotska galerija u Ozlju.

je onamo došao kad je boravio u Zagrebu i u Brodu. Slijedeći napredovanje pobjedonosne vojske uljeze 19. augusta 1691. u bitku kod Slankamena kao pukovnik u Caprarinom puku. Tu ga zahvati zrno u ledja... za cijelo je i on bio komu nepoćudan... S njime leže u grob poslednji Zrinski.

Udova njegova Marija Katarina grofica Lamberg, pritisnuta sa sviju strana, odreče se g. 1692. svih svojih prava na imanja svoga pokojnoga muža u korist austrijske komore,

* Inventar od 10. VI. 1686. u drž. arhivu u Zagrebu: Acta Zrin.-Frangep. bonorum. (B. H. Z. dep.).

koja je dozvolom kraljevom od ugarske komore kupila imanja Brod, Čabar, Ozalj i Ribnik za 500.000 for.[82]

Tako je uzela Ozljem upravljati gradačka komora, koja je ondje namjestila svoga porkulaba, koji bijaše ujedno i računovodjom (dijakom).

Otkako je iza g. 1691. austrijska komora (gradačka) preuzela sasvijem upravu gospoštije ozaljske, nastali su crni dani po to slavno nekoć Zrinsko držanje. Nije bilo dovoljno, da je stradao kmet, već su stradali i nekadanji Zrinski plemići-vazali.

Sačuvao nam se je spomen na jedno upravo krvavo djelo komorskih upravitelja u Ozlju. Ovi su u ranu zoru dana 9. jula 1696., uzevši sa sobom naoružene ozaljske slobodnjake, navalili na plemićki dvor u Pribićima, što je spadao plemićima braći Ivanu, Gjuri i Katarini Delivuk. Ova je bila udata za plemića Gjuru Stankovića. Tom zgodom ubiše Ivana Delivuka u cvijetu mladosti njegove. Svukoše ga do gola, i ostaviše u dvoru ležati. Porobiše u dvoru sve što im je došlo pod ruku, sve pokretnine, žito itd., pak i obiteljska pisma. Imanje pako i kmetove pripojiše ozaljskoj gospoštiji.

Poslije je gradačka komora prodala pribićko imanje baronu Hagenu, koji je za to platio 2700 for., a osim toga se obvezao gospoštijskom ozaljskom urbaru plaćati 15 for. na godinu.[83]

Što nam nije dosad zabilježio ni koji redak ozaljske prošlosti, eto dogodilo se je u Ozlju god. 1694. pod upravom austrijske komore. „Dora Lagenka i još jedna druga žena budu optužene kao »copernice«-vještice, a i podnesle su mučeničku smrt. Evo što o tom bilježi ozaljski činovnik Ivan K. Roni 23. novembra 1694. »Ja zdola potpisani dajem na znanje vsim i vsakomu, komu se dostoji a navlastito mojoj zemaljskoj gospode sadašnje i unapridak buduće, kako se je pripetilo da se je našla copernica Dora Lagenka, koju jesmo činili zgoriti i s drugom copernicom. Zato vzeli smo jedan falat tersja vu gore Rupe i jedan his, od kojega hisa nji je hodilo lepo samo treta del, i jedan falat loze u gore Šćale više, a to vse za rajnčki 15. Tako je bilo proštimano. Koji penezi jesu rabili za platiti henkara i druge špendije, koje su se učinile«.[84]

[82] Acta Zriniano — Frang. Dep. u drž. arhivu u Zagrebu.
[83] Arhiv grada Ozlja (B. H. Z.).
[84] Arhiv grada Ozlja u drž. arh. u Zagrebu. fasc. 58. No 28.

Po svoj prilici je ova vještica spaljena na ozaljskom stratištu, koje je stajalo na mjestu, koje danas zaprema zemlja zvana »Pod galgami«.

God. 1699. upravljaše Ozljem Juraj Dolovac, a 1701. riječki kapetan barun Oktavije Terzi. Ovaj oslobodi Krašićane od podavanja Gornice od vinograda zasadjenim na ozaljskim kmetskim zemljištima.[85]

Pogled na staro svetište grad. kapelice.

Slijedeće godine 1702. proda komora grad Ozalj i Ribnik grofovima Juliju i Benvenutu Petazzu, primivši od njih na mjesto novca (62.000 for.) njihova imanja i gradove Novigrad (Castelnuovo) i sv. Servlo u Istri.[86] Dok su Petazzi primili Ribnik, ostao je Ozalj i nadalje u rukama komore. Medjutim

[85] U arhivu Jugoslav. akad.
[86] Ovjer. prijep. u drž. arh. u Zagrebu: Acta Ribnik.

je kralj Karlo III. uzeo pregovarati sa svojim španjolskim tajnikom Rajmundom de Villana Perlas, markezom od Rialpa, da mu preda za Rakocijeve sinove svoja imanja u Italiji, t. j. feude Romanutio u pokrajini Abruzzi u kraljevstvu sicilskom i Giunchi u istom kraljevstvu. Tako je došlo, da je o tom god. 1725. potpisan ugovor. Za ova imanja imao je Perlas dobiti Ozalj, Grobnik i Brod na Kupi. Istom 10. januara g. 1727. izdao je kralj o tom darovnicu za Perlasa i njegovo muško potomstvo.[87]

Kad je grof Rajmundo Perlas primio grad Ozalj bio je ovaj vrlo zapušten, jer gradačka je komora slabo marila za njegovo uzdržavanje. Čini se, da ni Perlas nije osobito se za nj zanimao. Još je k tomu pridošlo, da je grad pogorjeo. I tako je stajala gotova ruševina, kad je to naslijedio sin njegov grof Franjo Perlas. Ovaj je bio predsjednik vlade za Banat sa sjedištem u Temešvaru. On je veliku brigu posvetio gradu Ozlju, te ga je gotovo razvaljena s temelja obnovio i nadogradio. Ovo obnavljanje i gradjenje grada Ozlja pada u god. 1743.—1753.

Tom zgodom mnogo se je promijenio grad Ozalj, dobivši skroz drugi moderniji oblik i drugo lice. Neki su stari dijelovi izgubili se zazidani u novu gradjevinu, tako shod do današnje kapelice, arkade u prizemlju sjevernoga krila (u dvorištu); mnogo je toga za cijelo i porušeno do temelja, kako nam to pokazuju tragovi starih zidova u dvorištu i oko masiva gradskoga. Na obnovu i gradnju grada izdao je Perlas (1743.—1753.) ukupno 19.145 for. 17½ kr. Tako je ozaljski grad, koji nije bio podoban, da služi stanom »običnoga boljega plemića« obraćen u gradjevinu, kojoj nije bilo »premca u cijelom hrvatskom kraljevstvu«.

Obnovljena je i »žitnica« — t. j. stari Zrinski grad nad Kupom — dakle najstariji sačuvani dio grada Ozlja. Obnovljena je i sagradjena družinska kuća (familiae aulicae domus),[88] staklenik (conservatorium hortense Gloshaus appellatum), kuća za kovača jahaće škole (faber scholae equestris) zgrada za mlin s tankim sitom (Paillmill) u Erjavcu; štagalj, majur i druge gospodarske zgrade na Kurilovcu (danas je tamo Kovačićev Hotel gradu Ozlju), spremište za drvo i daske i t. d. Dašto da su tu besplatno radili ozaljski kmetovi, koji su dovažali pijesak, vapno, kamen i obavljali druge radnje.

[87] Liber reg. V. 15. u drž. arh. u Zagrebu.

[88] Za cijelo je ova družinska kuća bila izvan grada. — Grof Perlas je dogradio i II. sprat ulazne kule. Sagradio je i »bačvarnicu« u dvorištu.

Iz Beča dopremljena je oprema za 25 staklenih prozora, što je kupljeno za 80 for. Nabavljeno je 12 engleskih ključanica za 144 for., 10 ključanica ovima sličnih, koje su izradjene na Rijeci uz cijenu od 80 for., za okrugla prozorna stakla, (orbiculi fenestrarum) plaćeno je 250 for.; za staklene ploče 248 for. Iz Beča je dopremljeno 11 peći, koje su stajale 1000 for. Oltar kapele stajao je 135 for. Za gradnju grada i ostalih zgrada kupljene su razne grede, rožnice, letve i daske za 4367 for., a za ciglu je plaćeno 536 for. 5 kr.

Nadalje je zasadjen voćnjak plemenitih voćaka, što je vrijedilo najmanje 1000 for. Novi je ribnjak (valjda niže današnjega kolodvora) vrijedio 100 for., veći, koji još g. 1754. nije bio gotov, vrijedio je 300 for. Sve te melioracije iskazivale su vrijednost od 27.663. for. 50½ kr.

To su sve na molbu grofa Perlasa ustanovili 20. januara 1754., na osnovi računa i iskaza gradskih činovnika, suci županije zagrebačke Petar Gojmerac i Nikola Josip Vulaković.[89] Istodobno su provadjani popravci i investicije i u Brodu i Grobniku. Sve je to rukovodio kapetan Verneda.

O samoj gradnji grada Ozlja govore mnoga sačuvana pisma i izvještaji Vernedovi, iz kojih razabiremo, da se je u Ozlju gradilo po nekom izvjesnom planu. Tako znamo, da su se mjeseca oktobra 1747. gradile neke stube (scala angolare che viesce a mezzo ovale per essere a 24 scalini), i da je neka željezna ograda za Ozalj stigla iz Italije na Sušak. Radilo se je i na kapelici.

O gradnji sačuvao se talijanski izvještaj u pismu Verneda grofu Perlasu, u kojem medju ostalim čitamo:

»Gradnja u Ozlju od 28. jula 1747. nalazila se u onom stanju, kako pokazuje nacrt od ovog istog datuma.

Na gornjem podu A. B. C. na fronti Karlovca; D. E. prema Kupi, i L. M. na strani sv. Antuna, kao i velike stube F. sa svojim vratima na G. H. i njima odgovarajući hodnici i željezna ograda, sve je to dovršeno, samo na gornjem dijelu stuba nijesu postavljena željeza, koja su dijelom gotova. Tamo

[89] Arhiv grada Ozlja fasc. III. p. 27., u drž. arhivu u Zagrebu.

sam dao položiti rezane kamene, da služe kao temelj i da ih učvršćuju. Dao sam začepiti rupe na trima prozorima iznad stuba, dvije na hodniku H. i tri na hodniku ispred L. M.

Iznad kapele G. dva su staklena prozora, kao i iznad malog kora H. druga dva. Inače se kod spomenute gradnje diže stari strop duge sobe, popravljaju se donji prozori i gotova je polovica zida na ovoj strani gornjeg stana.

Ostalo, kao kuhinja i ulaz, ima se još izraditi i to čim prije. Zidari su se upotrijebili dva dana da poprave temelje i zid sadanjih vratiju, ispred kapele, prije nego što će se podignuti stan.

Stube N. su gotove do prvog poda, a fali okret prema kuhinji i sve ostalo do tavana.

Kuhinja O. ima staklene prozore i obijeljena je, ali je puna kamenja, koje se skida sa nepravilnog svoda tornja P., da se izgladi svod u prizemlju i peć za pečenje kruha i za upotrebu kuhinje, pod na drugom spratu i drugi svod na tavanu. Ovaj toranj u prizemlju ima dva prozorčića na strani. U prvom će se stanu otvoriti samo jedan prozor nasuprot vratima, na drugom će se podu urediti tri prozora, koji su već tu, jer je zid tanji. Bit će divna sjenica (Lusthaus) i radi položaja i izgleda.

Nad kuhinjom O. dolazi strop i ovdje će biti stolarija, da se strop završi kod L. i da se izgradi hodnik.

Na M. s njegovim hodnikom fali samo pod od dasaka unutra i tarac vani.

Na gornjem O. fali doksat u dužini 8 stopa, a da se izgradi strop.

A. B. C. na prvom podu, prema Kurilovcu, fali pod od daska, »talari e perziane« na prozorima A. B. i isto tako na svim vratima.

D. E. prema Kupi sasvijem su gotovi.

H. zatvara prolaz od 8 stopa širine, tribunu, ulaz i vrata na kor kapele s njezinim velikim prozorom.

Predvorje pred kapelom i stube su gotove.

A sad o vanjštini. Od tornja do kapele je bijelo, a tako isto i na nutarnjoj strani do kovačnice, koja se diže, osim dvorišta cisterne, to jest do visine samostana i ograde prvog poda. To nije gotovo, a ni stari podrum. Drugo je sve za-

premljeno kamenjem i klakom i dok se ne podigne sadanji prvi pod, da se upotrebi dobar dio ovoga materijala, neće biti zgodno da se započne gladjenjem i uredjivanjem okoline dvorca. Za boravka u Ozlju upotrijebio se rad kažnjenika za žetvu i za pečenje opeka, a koji posao dovršiše 24. pa dodje žetva, tako da nijesam mogao započeti s čišćenjem bilo kojeg mjesta.«[90] Šteta, da nam se nijesu sačuvali spominjani nacrti.

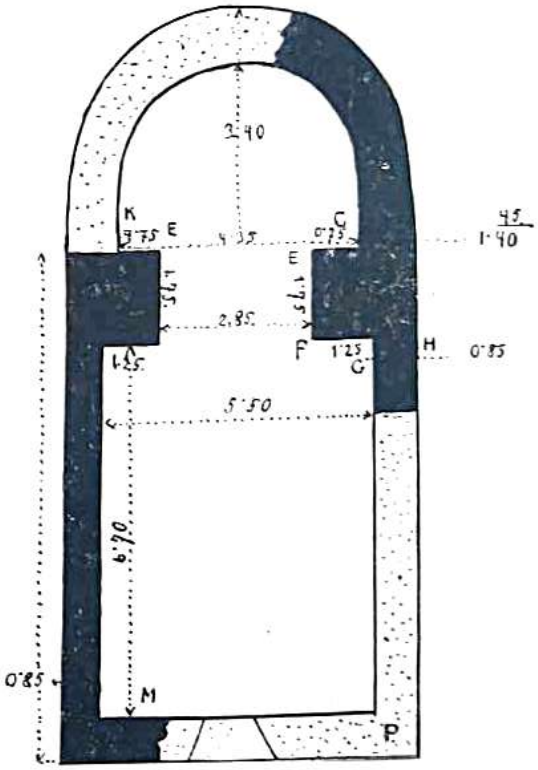

Tlocrt porušene kapelice sv. Antuna u Ozlju.

Tako je nastalo južno i istočno krilo grada pak i sjeverno sa svojim podrumima (do kapelice) i gornji sprat kapelice sa svodom.

Perlas je proširio ozaljsku gospoštiju otkupivši njezine stare dvorove u Slapnu i Stativama sa svim zemljišnim posjedima. Ovako povećanu gospoštiju proda 1. januara g. 1766.

[90] Arh. grada Ozlja fasc. III. 26. — Dep. u drž. arh. u Zagrebu.

grof Perlas s bratom i sinovima svojima grofu Teodoru Batthyany-u zajedno s Brodom i Grobnikom za 188.000 for., te imanje Slapno posebno za 5000 for. Taj kup odobri kraljica Marija Terezija već 19. februara.[91]

Grof Teodor Batthyany u 7. koljenu potomak Nikole Zrinskoga, sigetskoga junaka (potomak Nikoline kćeri Dore i Baltazara Batthyany-a) posvetio je veliku brigu ovim svojim hrvatskim imanjima, a gdje nijesu dotjecali dohoci ovih, pridolazili su »magjarski forinti« njegovih unosnih prekodravskih imanja. On uredi gospodski sam grad, nadozida drugi sprat gradskoga sjevernoga krila od kapelice do četverouglate kule (iza g. 1770.), i postavi u obnovljenu kapelicu novi žrtvenik i sliku. Sagradi i novu zgradu, koju prisloni na ovo sjeverno krilo i protegnuvši je iznad unutrašnjih gradskih vrata prema južnom gradskom zidu, pa naslonio na ulaznu kulu.

Batthyany podiže u Ozlju i tvornicu platna, koja je već g. 1720. bila u radu. Potrebnu predju dobivao je u Ozlju, a dopremala se je i iz Grobnika, Broda i drugih njegovih imanja. Prelo se je u selima, dok se je tkalo u Ozlju. Za to su tu bili dobri majstori, dok je tvornicu rukovodio »faktor«. Izvadjalo se je dvije vrsti platna, cvilih i stolna tkanina. Produkcija je bila razmjerno dosta velika. Radilo se tu na desetke tisuća rifa. Ova je tvornica — u koliko imamo podatke — radila još g. 1784.[92]

Grof Batthyany uredio je u Ozlju i oranžeriju, koja je osobito bila na glasu god. 1776.[93] Dolje kod luga uredio je ciglanu, koje su cigle nosile slova T. B. Ovima su gradjeni svodovi spomenute dvorišne zgrade.

Spomenut ćemo još opis gospoštije i grada Ozlja iz g. 1836., koji je tad posjedovao Gustav Kazimir grof Batthyany. Ovaj je opis vrlo zanimljiv, jer nam prikazuje ne samo stanje grada, već nam pripovijeda i neka data o gradnji i obnovi grada. Opis je njemački i glasi hrvatski:

»Grad Ozalj stoji na pećinastom brijegu iznad Kupe, te je opasan platnom, do kuda vodi drveni most.

[91] Liber reg. V. 221. u drž. arh. u Zagrebu.
[92] Laszowski: Tvornica platna u Ozlju u XVIII. stolj. — Obzor 1926. 4. VIII.
[93] Laszowski: Oranžerija u Ozlju g. 1776. — Novosti 30. X. 1927.

Unutar platna se nalazi:

a) Grad, sagradjen novo na 2 kata od gosp. groša Perlasa na tri krila; prema sjeveru, istoku i jugu, pokriven tvrdom šindrom, koji je zbog nedogotovljene ponutrice i ožbukanja poslije od groša Batthyany-a uredjen kako danas stoji. Sastoji: Prizemno od 2 sobe, 1 gospoštijske kuhinje, 1 smočnice, spremnice za željezo, arhiva, i svodjene gradske kapelice; velikoga podruma ispod cijeloga grada s 4 ulaza, u kojem se može 4000 vjedara vina spremiti, i dviju malih pivnica za povrće (Einsatzkeller).

Grof i ban Nikola Zrinski, sigetski junak † 1566.

Prvi sprat, u koji vode dvoje stube, jedne kamenite, druge drvene sadržaje: kancelariju, sobu blagajne, 3 kuhinje, smočnicu, 9 soba, 1 jedaču dvoranu, zatim zidane prolazne hodnike, i to je stan činovnika.

Drugi sprat jest grofovski stan, koji je g. 1820. izmaljan, te sastoji od 7 soba, 2 ključarske spremnice; i ovaj dio ima zidane prolazne hodnike.

b) Stari Zrinski grad, koji sada služi za žitnicu, je zidan i tvrdom šindrom pokriven. U toj se zgradi nalaze prizemno

2 sobe i mala napuštena kuhinja uz mali nesvodjeni podrum, a u gornjem spratu soba i predsoba.

c) Stražarski toranj, koji se ujedno rabi za pecaru rakije, zidan je i tvrdom šindrom pokriven.

d) Stražarnica iznad ulaznih vrata je zidana. Nad ovom stražarnicom je kasnije nadozidan još jedan sprat sa sobom i kuhinjom za bačvarske pomoćnike, i to onom zgodom, kad je g. grof Perlas u gradskom dvorištu sagradio bačvarnicu, učinivši to zbog jednoličnosti. Ta je zgrada pokrivena tvrdom šindrom.

e) Zidan i tvrdom šindrom pokriven stan bačvara (sada stan ključarice) sagradjen je na gradskom dvorištu od grofa Perlasa,[94] u kojem se nalazi radiona bačvara, 2 sobe, kuhinja, smočnica (svodjena) i praona. Pod ovim je stanom presvodjena pivnica za od prilike 150 vjedara.

f) Gradski most, sav od hrastovine gradjen, dug je $15^2/_6$ hvati, a širok $2^1/_6$ hvati; počiva na pet zidanih i jednom drvenom jarmu. Sagradio ga grof Batthyany.

2. Pred gradskim mostom stoji prešnica i spremište za lagve, koju je sagradio g. grof Teodor Batthyany. Na ovoj se zgradi nalazi žitnica. Pokrivena je tvrdom šindrom.

3. Isto pred gradskim mostom nalazi se od g. grofa Perlasa sagradjena podkivačnica, u kojoj se nalazi soba i kuhinja za stan kovača.

4. Isto nasuprot gospoštijskoj kovačnici prema gradu nalazi se štala gradjena od hrastovih greda i porkivena tvrdom šindrom. Ova služi za marvu činovnika. Ima 4 odijeljenja, u koja može 8 kom. marve stati. Sagradio ju g. grof Batthyany.

5. Do ove stoji novi drveni svinjac na zidanim temeljima, pokriven tvrdom šindrom. Sagradio ga g. grof Batthyany.

6. Lijevo do ulaza u gradski opkop stoji od dasaka zbiti i tvrdom šindrom nadkriti svinjac sa 4 odijelenja za g. činovnike. Sagradio ga grof. Batthyany.

7. Zidana i tvrdom šindrom natkrita gostiona, u kojoj se nalaze 2 velike gostinjske sobe, mala soba sa stropom, kuhinja, smočnica, a u donjem dijelu mala presvodjena pivnica.

[94] Očito pogrešan navod, jer ova je zgrada sagradjena iza god. 1770. Vidi sliku od g. 1770.

Ovoj je prizidana gostionička štala sa stropom za 10 konja. Sagradio je to grof Perlas.

8. Prizidana rečenoj gostioni odnosno štali stoji g. 1822. sagradjena zidana gospoštijska spremnica za kola, sa vratima i stropom. Natkrita se tvrdom šindrom.

9. Rečenoj spremnici prizidana po grofu Perlasu sagradjena, i tvrdom šindrom natkrita gospoštijska štala za 14 konjskih mjesta, sa stropom.

Grof Gjuro Zrinski, graditelj ulazne kule † 1603.

10. Toj štali prizidan je stan za gospoštijskoga kočijaša, koji sastoji od sobe, smočnice i kuhinje.

K 7.—10. God. 1832. sačinjeno je na ovim zgradama, koje stoje u istom smjeru i pod jednim krovom, novo krovište pokriveno tvrdom šindrom i providjeno novim stropom.

11. T. zv. »staklenik« (Gloshaus), sagradjen još pod grofom Perlasom, koji se sad rabi za drvarnicu, je zidan, ima gore spremnicu za žito. Natkrit je tvrdom šindrom. Nekoć je ova zgrada bila natkrita slamom, ima samo tri zidane stijene, četvrta je daskama zabijena.

12. T. zv. vrtljarska kuća — sada stan špana — sagradjena je od grofa Perlasa, je zidana i natkrita tvrdom šindrom,

sadržaje prizemno podrum sa spremnicom za povrće, a gore kuhinju, 4 sobe sa štakaturom.

13. Mesnica u Ozlju, sagradjena od grofa Bathyany-a, natkrita mehkom šindrom, ima zidanu spremnicu za meso.

14. T. zv. »Podgrajski dvor« u Ozlju, zajedno sa zemljištem kod sv. Florijana kupi grof Batthyany poslije smrti vlasnika dra Gormayera. Zgrada je zidana na kat, i tvrdom šindrom natkrita. Prizemno se nalaze 4 sobe, sa stropom, 3 kuhinje, pivnica i smočnica. Gore predvorje, 4 sobe, kuhinja i smočnica. U ovoj zgradi stanuje sada gospoštijski nadzornik šuma.

15. Kod ove zgrade nalaze se dvije štale za 6 kom. marve, natkrite šindrom. Ovo je gradio grof Batthyany«.[95]

Grof Teodor Batthyany umro je god. 1813., a naslijedi ga sin Antun. Ali i taj umrije već g. 1828. Po smrti ovoga držao je Ozalj grof Gustav Batthyany, a ovoga naslijedi sin Eduard Gustav.

Vrijedno je zablježiti jednu burnu epizodu koja se desila u Ozlju 19. maja 1861. Prvo hrvatsko pjevačko društvo »Zora« u Karlovcu često je dolazilo na izlet u Ozalj, a tako je isto upriličio i majalis na gore rečeni dan. S ovim izletom imao je posla i tadanji ban barun Josip Šokčević, koji je o tom 24. maja i. g. izvijestio dvorski dikasterij, kojemu je bilo dojavljeno, da je u Ozlju buknula buna.

Evo što o tom piše ban: »U Karlovcu obstoji domoljubno pjevačko društvo, koje katkad i u bližnju okolicu izlazi, da sebi i drugima zabavu učini — tako i sada htjede isto u Ozlju, mjestu radi svog romantičnog položaja poznatom, tako zvane majales obdržavati, te zato isto sastojeće iz kakovih 12—15 lica nakiti se crvenkapama, i narodnim barjaci, providi se živežom, te uputi se u Ozalj pred tamošnju krčmu, putem dakako pjevajući narodne pjesme.

Stignuvši u Ozalj, sastane se pod gradom s jednim od gospoštinskih mjernika u tamošnjoj okolici poslom zabavljenih, te on ih pozove u grad, da tamo takodjer pjevaju. Dočim društvo u gradu ostane, skupi se svijet pod gradom, i čim se pjevači iz grada vraćaše, stanu im seljaci predbacivati, da zašto da imadu ovakove barjake a ne magjarske, da

[95] U arhivu ozaljskom B. H. Z.

su ih opet došli varati, kao što 1848. godine, kada su im priskrbili kranjske pravice, da su oni Magjari i da ne će ništa znati od Ilircev; uz to stali su im barjake trgati, kola prevraćati i kamenjem po njima hitati, tako da su se Karlovčani u bijeg pušćali, kojom prigodom dvojica njih teško bude izranjeno.

Seljaka moglo je biti u početku do 50, no broj njih narasao je do 200.

Grof i ban Gjuro Zrinski † 1626.

Na izvješće kotarskoga suca Hržića, iz kojega su sva ta data crpljena, bude odmah županijskog stola vijećnik Čepulić izaslat, i kotarski sudac dobi nalog, da bez odvlake sve odredi, da se poremećeni mir povrati i krivci izvide«.

Kako se iz daljnjega izvještaja vidi, toj je uzbuni bio najviše kriv vlastelin Gustav pl. Špišić u Tomašnici, koji je kao gorljivi Magjaron harangirao seljake protiv Iliraca i hrvatskih težnja. On je bio god. 1851. posrednik izmedju magjarskih emigranata i domaćih magjarona. Špišić je pače radio i o tom, da se narodni zastupnik za ozaljski kotar Josip Vranicani opozove, a njemu uruči mandat.

Ova »buna« je svršila time, da je 15 optuženika bilo doista neko vrijeme u istražnom zatvoru, ali 8. VIII. bili su pušteni na slobodu.[96]

Gustav grof Bathyany proda god. 1872. sva svoja hrvatska imanja Ozalj, Brod i Grobnik kneginji Viktoriji Thurn i Taxis, a po smrti ove naslijedi ova imanja sin joj knez Albert Thurn i Taxis. Za vrijeme Thurn i Taxisa porušena su unutarnja gradska vrata i cijela zgrada nad ovima sve do gradskoga zida i ulazne kule. Gradjom dobivenom od toga sagradjena je kuća (Leitner) i župni dvor. Istodobno je gradjena u Karlovcu kuća za »dohodarstveni ured« kneževih dobara. Preostalo je nešto pokućtva iz vremena Zrinskih, Perlasa i Batthyany-a odpremljeno je u Regensburg, glavno sjedište knezova Thurn i Taxisa.

God. 1875. ustupio je knez u gradu pet prostorija za novoosnovanu pučku školu i stan učitelja. Isto je god. 1893. u gradu smješteno općinsko poglavarstvo u I. spratu sjevernoga krila (6 prostorija uključivo ona u prizemlju i I. spratu četverouglaste kule), za to plaća općina najamninu godišnjih 75 dinara (po ugovoru 150 for. u zlatu). Dotad je općina bila u nekoj drvenjari u ozaljskom selu. Oboje se još danas nalazi u gradu.

Od god. 1918. (prevrata) mnogo je zapušten ozaljski grad, pak su u nj naseljeni i neki ruski bjegunci — knezovi i baruni, koje je morala gospoštija, koja je spala pod državni sekvestar uzdržavati. Porušio se je i krov ulazne kule u zimi 1917-18., na što je skoro slijedilo, da se je pod izmedju prvoga i drugoga sprata porušio. Tako je ova kula stajala bez krova sve do god. 1923. kad je krov obnovljen i nadkrit ciglom. Postavljen je niži krov nego li je bio prije. U isto je vrijeme skinuta šindra s krova južnoga krila i zamijenjena ciglom. Tako je i krov okrugle kule mnogo snižen. Sve je to izvedeno nakon velikih borba s državnim sekvestrom, koji se je protivio odobriti te popravke, dok je knez bio voljan to provesti. Sve je to stojalo 74.000 dinara.

God. 1924. na 30. aprila otpočeo je u Ozlju zanosni kult Zrinsko-Frankopanski, što ga godimice podržavaju »Braća hrvat. Zmaja«. Naročito je to svečano obavljeno 3. maja 1926.

[96] Spisi Dvor. kancelarije 1861. br. 1054 i 1988 u drž. arhivu u Zagrebu.

kad su Braća hrv. Zmaja« na Ozalj-gradu postavila spomenploču Zrinskomu i Frankopanu te o. Klementu Jančetiću,[97] rodom iz Ozlja ili nekadašnje Zrinsko-ozaljske državine. Vršnjak slavnomu o. Rafaelu Levakoviću i biskupu Lucidu Mancineliju, posvetio je sigetskomu junaku Nikoli Zrinskomu pjesmu pod naslovom »Nadpisanje presvitlomu g. Miklošu Zrinskomu o. F. Klementa Jancseticha od Ozlja reda S. F. Pripovidca«. Ova je pjesma štampana ispred djela Brne

Grof i ban Nikola Zrinski † 1664.

Karnarutića Zadranina »Vozetje Szigeta grada«, štampanoga u Mlecima god. 1639. Uz ovu se pjesmu nalaze i posvete Levakovića i Mancinelija.

Počamši od god. 1909. počela je družba »Braća hrvat. Zmaja« raditi, kako bi grad Ozalj stekla kao historički hrvatski narodni spomenik. Općina ozaljska mogla je grad kupiti za ciglih 10.000 kruna, ali nije na to pristalo opć. vijeće. Industrijalac karlovački g. Frölich nudio je prije rata 60.000 kr. za

[97] Ime Jančetića susrećemo u XVII. stoljeću na više mjesta u ozaljskom vladanju, pa i danas ima tamo seljaka Jančetića, koji se ponose O. Klementom, kao odvjetkom njihove loze.

grad, a poslije prevrata dr. Linau 120.000 kr. Konačno je ipak vlasnik knez Albert Thurn i Taxis, uvaživši predstavku »Braće hrv. Zmaja«, taj grad sa okolišnim zemljištem 6. jula 1928. darovnicom izdanom u Regensburgu darovao rečenoj družbi. Ovu prihvatiše »Braća hrv. Zmaja« u Zagrebu 16. jula. Kao važan historički dokumenat neka se ovo ovdje objelodani:

Darovnica.

I.

Ja ALBERT MARIA LAMORAL knez od THURN I TAXISA, vojvoda od WOERTH i DONAUSTAUF, knez od BUCHAU, knez od KROTOSZYN i t. d. i t. d., odlučio sam da darujem i darivam ovim neopozivno moj grad OZALJ u Hrvatskoj, ležeći u političkoj općini Ozalj sreza Karlovac sa niže označenim česticama, koje su unešene u gruntovnom ulošku broj 6. plemićkog dobra Ozalj u katastralnoj (poreznoj) općini Ozalj i to:

		Jutra	kvad. hv.
116/1	vrt	—	76
118	oranica	—	386
119/1	pustošina	—	1006
119/2	„	—	132
119/3	„	—	95
120	„	—	33
121	„	—	65
122	„	—	212
123	grad kućni br. 1 sa dvorištem i stajom u Ozalj-Selu	—	1270
124	voćnjak	—	1305
125	pašnjak	—	193
126	prešnica	—	78
127	pustošina	—	45
	Ukupno	3	96

to naime sve besteretno i bez ikakvog jamstva za označene površine nekretnina družbi »BRAĆA HRVATSKOG ZMAJA« u Zagrebu, nu sve to uz slijedeće naročite uvjete:

1) Da Družba »Braća Hrvatskog Zmaja« preuzme predmet darovanja sačinjavajući grad Ozalj sa prije označenim nekretninama u onom stanju, u kojemu ih stanju darovatelj sada posjeduje i ovlašten je posjedovati.

2) Da predmet sačinjavajući grad Ozalj sa prednavedenim nekretninama ima da se smatra za sva vremena kao narodno vlasništvo hrvatskoga naroda, te da se nigda i po nikomu ne smije dijeliti, opteretiti ili otuditi.

3) Da Družba »Braća Hrvatskog Zmaja« doduše smije darovani mu grad sa pripadajućim zemljištem po svom najboljem mišljenju preudesiti, nu bez da bi se time ugrozila cjelokupnost predmeta darovanja, te vazda s obzirom na to, da grad sa pripadajućim zemljištem imade uvijek i za sva vremena služiti hrvatskim narodnim, kulturnim i humanitarnim svrhama.

Družba »Braća Hrvatskog Zmaja« stvoriti će u smislu svojih pravila prikladne zaključke vrhu toga, kako da se navedena svrha pobliže raščini i uprava darovanih objekata vodi i to imajući vazda pred očima interese i potrebe hrvatskoga naroda. — U tu svrhu može družba naročito da izradi posebna pravila.

4) Da u gradu nalazeća se sv. Antunu posvećena kapela za sva vremena ima da ostane rimo-katolička crkva, te da kao takova ima služiti rimo-katoličkim vjerskim svrhama rimo--katoličkog obreda.

Moja je živa želja, da daroprimac u toj kapeli svake godine na 30. travnja (aprila) dade služiti svetu misu za vječni pokoj u Gospodu preminulih negdašnjih slavnih gospodara grada i dobra Ozalj.

5) Da za slučaj, da družba »Braća Hrvatskog Zmaja« na temelju svojih pravila zaključi prestanak družbe ili da ju oblast razvrgne, ili da iz kojih god razloga prestane postojati, — prelazi cijeli objekt darovanja, to jest grad Ozalj i ostale tom Darovnicom darovane nekretnine u neograničeno vlasništvo slobodnog i kraljevskog glavnog grada Zagreba, kako to u ostalom također predviđaju i propisuju i pravila družbe »Braća Hrvatskog Zmaja«.

Ovaj mogući prelaz vlasništva ostavlja u ostalom netaknutima sve ine odredbe ove darovnice, koje u punoj mjeri obvezuju i novoga vlasnika.

Bude li medutim družba »Braća Hrvatskog Zmaja« opet uspostavljena ili namjesto nje utemeljeno ili pak sasvim neodvisno osnovano kakvo novo hrvatsko kulturno društvo, koje ima iste ciljeve kao družba »Braća Hrvatskog Zmaja« — pod predpostavkom, da ovo potonje društvo više ne postoji — to se prepušta volji tog novog društva, da preuzme od gradske općine slobodnog i kraljevskog glavnog grada Zagreba i to pod uvjetima ove Darovnice sve nekretnine, koje sačinjavaju predmet ovoga darovanja, i to u spo-

razumu zakonopravnog vodstva ovog novog društva sa načelnikom i gradskim zastupstvom slobodnog i kraljevskog grada Zagreba.

6) Da družba »Braća Hrvatskog Zmaja« preuzme u gradu Ozlju sada stanujuće općinsko poglavarstvo i pučku školu na temelju sada postojećih najamnih ugovora odn. reversâ od 15. siječnja (januara) 1875. i od 31. kolovoza (augusta) 1893., koji su zaključeni izmedu mene odnosno uprave moga vlastelinstva, te općinskog zastupstva u Ozlju.

Raspravljanje sa stanarima, koji bez formalnog ugovora stanuju u gradu, jest posve stvar samoga daroprimca.

7) Da se družba »Braća Hrvatskog Zmaja« obveže, da će za sva vremena, doklegod bi Ja to zahtijevao, našem šumarskom činovniku ustupiti u gradu prikladni stan sa nuzprostorijama za stanovanje i jedan dio vrta kao i jednu prostoriju za arhiv i to besplatno i po vlastitom izboru.

Čim predstojeća po Meni pravilno potpisana Darovnica bude u znak pristanka na predstojeće uvjete sa strane pravnih zastupnika družbe »Braća Hrvatskog Zmaja« potpisana i odobrena po nadležnim vlastima, naročito također po Ministru za Agrarnu Reformu glede dozvole gruntovnog prenosa, — stupa daroprimac u posjed i vlasništvo nekretnina neopozivno njemu darovanih tom Darovnicom, te je po tom družba »Braća Hrvatskog Zmaja« bez daljnjega ovlaštena, da bez daljnjeg pitanja i bez daljnje Moje privole prenese u gruntovnici na svoje ime, u svoju korist i na svoj trošak ove nekretnine t. j. u gruntovnom ulošku broj 6 plemićkog dobra Ozalj porezne općine Ozalj upisane čestice broj 116/1, 118, 119/1, 119/2, 119/3, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126 i 127.

Za ispravnost toga Moj vlastoručni potpis.

II.

Mi, družba »Braća Hrvatskog Zmaja«, zastupana po našim opunomoćenim i zakonskim predstavnicima i to: po **velikom meštru Emilu pl. Laszowskom i protonotaru Leonu Kauriću,** u prisuću svjedoka ovoga pravnoga čina, to jest preuzimanja darovanja i potpisa od strane daroprimca, — primamo gornje darovanje sa zahvalnošću, te se svečano obvezujemo za nas i za naše nasljednike, da ćemo točno i savjesno ispuniti sve obveze i uvjete ovoga darovanja, te izjavljujemo ovim, da s najvećom zahvalnošću preuzimamo u posjed i vlasništvo nama darovani grad Ozalj sa predspomenutim zemljištem, kako je to gore u toj Darovnici spomenuto, te kako su darovane nekretnine u gruntovnici upisane.

U svrhu pak, da za to plemenito darovanje bude u hrvatskom narodu sačuvana trajna uspomena, — postaviti će družba »Braća Hrvatskog Zmaja« na prikladnom mjestu u gradu Ozlju spomenploču u hrvatskom i latinskom jeziku.

Dano u REGENSBURGU, 6. julija godine Gospodnje 1928.

Darovatelj:

ALBERT FÜRST VON THURN UND TAXIS v. r. (M. P.)

Dano u ZAGREBU, 16. srpnja godine Gospodnje 1928.

Daroprimac:

EMILIJ LASZOWSKI v. r. (M. P.) LEON KAURIĆ v. r.

Svjedoci:

DR. GJURO KUMIČIĆ v. r. DR. VELIMIR DEŽELIĆ st. v. r.

Grof i ban Petar Zrinski † 1671.

Od Ozlja do Metlike.

Sa gradom Ozljem zapravo počinje ljepota i romantičnost željezničke pruge Karlovac—Ljubljana. Čim prodjemo kratki »Zrinski predor« (tunel) ispod grada Ozlja, počinje se pruga vijugati uz Kupu, praćena visokim pećinama s lijeve strane. Skoro prolazimo tunel ispod Zaluke, gdje je nekoć

stajao dvorac i alodij ozaljske gospoštije. Prošavši tunel prolazimo uz mlin Cuzel i brzice Kupe i skoro smo na postaji Kamanje. Tu je nekoć bio majur brloške gospoštije, a prijevoz na Kupi podržaje promet s Vivodinom.

Tu se prelazi skelom preko Kupe, a dalje vodi dobra cesta do Vivodine. Ima oko 1¼ sata hoda. Kad se popnemo do župne crkve, pruža se prekrasan pogled prema jugu i zapadu, kojim krajem teče Kupa. Župna crkva je gradjevina XVIII. stoljeća te je posvećena sv. Lovri. Nekoć je župnom crkvom bila današnja kapelica sv. Jurja, na brdu iznad Vivodine. Župna kronika veli, da je župa vivodinska zasnovana god. 1330. od Henrika vojvode Koruškoga. Župa se dokumentarno spominje g. 1334. u arcidjakonatu goričkom zagrebačke biskupije. U to je vrijeme trajala borba izmedju zagrebačke biskupije i njemačkoga reda, koji se je ugnijezdio u Donjoj Kranjskoj. Od toga doba odijelila se župa vivodinska od zagrebačke biskupije, te je spadala pod biskupa goričkoga, a patron joj bio opat samostana u Kostanjevici (Landstrass). Tek iza ukinuća samostana u Kostanjevici (1784.) opet dodje vivodinska župa u vezu sa zagrebačkom biskupijom.

I na Vivodini — ili kako se ona u XVI. stoljeću nazivlje »Vojvodina« — »Herzogtum«, imali su knezovi Frankopani svoj dvorac, koji je bio dio ozaljske gospoštije. Dvorac taj stoji ispod župnoga dvora, te se danas zove »Krasinec«, te je dosta zapušten. Po Stjepanu Frankopanu Ozaljskom (1562.) prijedje Vivodina u vlast knezova Zrinskih. Poslije katastrofe Zrinskih proda komora vivodinsko imanje za 4000 for. opatu kostanjevičkom, a ovaj ga opet 1687. proda Stjepanu barunu Vojnoviću. Poslije su ga držali Jelačići i drugi.

Vivodina je na glasu sa svojih izvrsnih vina, jer ovo je ujedno i glavni prihod tamošnjega naroda.

Tko posjeti Vivodinu neka ne propusti poći i na Lović, gdje je bio takodjer nekoć dvor Zrinskih, konačno porodice Derkos. Sa Lovića se pruža još ljepši i širi pogled nego li s Vivodine. Vele: tko nije bio na Loviću nije vidio lijepa pogleda!

Lijepa cesta vodi od postaje Kamanje, u istoimeno selo, uz koju se penje i željeznička pruga. Na kraju se sela cesta odvaja prema gradu Brlogu i dalje prema Brodu i Metlici. U Kamanju stoji župna crkva B. D. M. a oko nje župni dvor, škola i nekoliko zidanih kuća. Crkva je gradjena g. 1887. Prije toga je kao župna crkva služila crkva sv. Filipa i Jakoba na brdu iznad sela Reštova do velike šume Burnik. Tako je isto i župni dvor bio do god. 1887. na Reštovu. Od kapelice sv. Filipa pruža se prekrasni pogled na Donju Kranjsku, Semičko i Uskočko (Žumberak) gorje. S ove točke može se nabrojiti do 40 crkava i kapelica.

Od župne crkve do grada Brloga ima nešto od 1½ kilometra.

Ostaci grada Brloga (1896).

Danas stoji od toga grada samo istočno krilo, gradjeno polovinom XVIII. stoljeća. U tom dijelu grada u prvom spratu u sobi do arkada rodio se je pisac ove knjige (1868. 1. IV.). Grad je imao nekoć lijepu kapelicu posvećenu B. D. M. od čisla, a u njoj je grobnica porodice Šufflaya. Prvi put se dvor Brlog spominje g. 1544., a tad je bio svojina kneza Stjepana Frankopana i dodje u vlast kneza Nikole Zrinskoga. Ovaj ga 1560. zapiše Ivanu Dorotiću. Oko god. 1640. iskupiše Petar i Nikola Zrinski Brlog od porodice Dorotića. G. 1653. založi ga Petar Zrinski Andriji Gušiću, ali ga skoro iskupi. Zapljenom Zrinskih imanja g. 1670. spade i Brlog pod upravu komore, dok ga 1682. kralj Leopold ne darova Ivanu Šubiću Peranskom, koji je prije bio pukovnikom Hrvata u gardi Ivana

Jurja kneza izbornika saksonskoga u Draždjanima. Po smrti Peranskoga držala je Brlog kći njegova Barbara Sidonija udata za grofa Franju Krsta Delišimunovića. Po smrti njezinoj 1713. zaokupi Brlog karlovački general Josip Rabatta u ime nekih tražbina, a poslije dobije na nj i kraljevsku darovnicu. God. 1723. proda Rabatta Brlog grofu Lovri Paradeiseru; a Ernesto Paradeiser proda ga opet 1740. grofu Benvenutu Sigismundu Petazzu. Ovaj znatno proširi brloški dvor, tako, da ga savremenici nazivahu »elegantnim kaštelom«. Sin ovoga Adelmo ostavi Brlog svojoj kćeri Ani Mariji grofinji Keglević, a poslije ga držahu njezina djeca, od kojih kupi g. 1836. brloško imanje Filip pl. Šufflay. Po smrti ovoga 1882. držala je Brlog kći njegova Sidonija Laszowska. Zbog nesloge baštinika prodano je imanje na dražbi god. 1893., a kupio ga dr. E. Burger, odvjetnik u Kočevju. Ovaj rasparcelira imanje, dok grad sam sa okolišnjim zemljištem kupi seljak Stjepan Petrina, koji poruši tri dijela grada. Još i danas je grad u njegovim rukama.[98]

Na desnoj obali Kupe, ispod željezničke pruge kojih 500 koraka od sela Kamanja prema gradu Brlogu nalazi se špilja »V r l o v k a«. Do nje se može doći kopnenim putem, što ga g. 1928. konačno uredilo hrvatsko planinarsko društvo »Runolist«, i providilo željeznim vratima, koja čuva seljak Lončar u Kamanju. Prije je bio pristup s ove strane veoma mučan i pogibeljan, jer se moralo verati strmom klisurom. Do ulaza sa strane rijeke može se lako doći čamcem. Ovaj ulaz s kopnene strane je manji, i bio je nekoć zazidan, kako se to opaža na komadiću zida, koji se još drži gore na vrhu. Ulaz od Kupe je golemi široki svod, pod kojim se diže na litici sagradjeni debeli zid, na kojem se još raspoznavaju puškarnice.

Ova je špilja u davno vrijeme služila narodu na obranu od neprijatelja. To potvrdjuju i predmeti, koji su tamo nadjeni. Pokojni brloški vlastelin Filip pl. Šufflay našao je tu u pijesku jednu lumbardu, kakove su se rabile pod konac XV. i početkom XVI. stoljeća. Danas je ova lumbarda u zagrebačkom arheološkom muzeju. Pisac ovih redaka našao je poslije raznog predhistoričkog i rimskoga orudja i ulomaka posuda (hrbine, terracotta) pak i rimske novce cara Claudijana II. (g. 268.—270.). Nadjeno je i ljudskih kostiju.[99]

[98] Pobliže: Vidi: Lopašić-Laszowski: Oko Kupe i Korane.

Narodno je pričanje, da su se nekoć ljudi sklonuli u tu špilju pred Turcima, ali ih izdala djevojka Dora. Turci jurišahu špilju tri dana, te ju napokon zauzeše i ljude vatrom pogubiše.

Dok nam ovu tursku nevolju priča narodna priča, a utvrdjuju ju i zid pred špiljom pak i tamo nadjena lumbarda i drugi predmeti, nedvojbeno nam ju bilježi i jedno pismo od 5. septembra 1511. U tom njemačkom pismu piše gospodar ozaljski knez Bernardin Frankopan Jurju markgrofu Brandenburškom ovo: ... »što se tiče Turaka znanja radi Vaše mi-

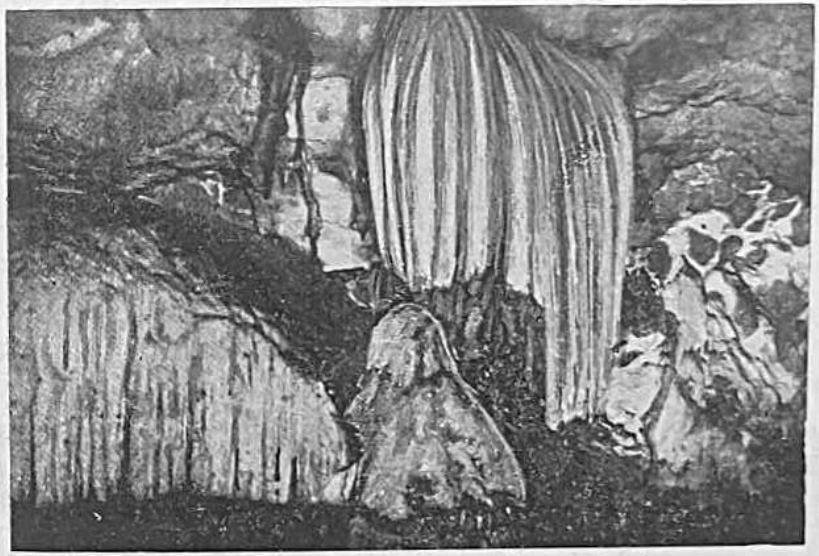

Sige u špilji Vrlovki.

losti, da su ovi došli na naše zemlje 22. dan augusta oko 2000 njih i nešto više, te su iste noći slegli na Modruškom polju. Drugi dan su došli pod naš grad Ribnik, te tamo veliku štetu nanijeli vatrom, popalili su crkve, sela, kuće i sijeno. Onda su prešli Kupu i udarili na carsko, na Metliku; i čak preko gore na Mihovo. Istu su noć slegli pod Metliku kod Križara.[100]

[99] Čuva se sve to dijelom u arheol. muzeju u Zagrebu i u Zrinsko-Frankop. muzeju »Braće hrvat. Zmaja«, te kod društva »Runolista«.

[100] Njemački red, koji drži komendu i župu metličku.

Potom su krenuli pod Ozalj, u moju gospoštiju, tu je jedan plemić, naš službenik imao neku škulju u brijegu, kamo su se ljudi vazda sklanjali, i tu su na njih Turci od jutra do večera, do zahoda sunčanoga jurišali i zauzeli (škulju), te iz nje plemića, ženu i dijete njegovo i sve njegovo zarobili, i iz iste škulje još 300 ljudi...«[101]

Tako evo vidimo, da narodno pričanje ima doista temelj svoj na historičkoj činjenici.

Špilja je dugačka 330 m. te je na kraju zarušena. Vele, da se ista proteže do ponora »Bazgovica« u ozaljskom Bukovlju iznad sela Brloga, za koje se priča, da stoji nad jezerom. I tu je nešto na stvari, jer je nekoć lovački pas, koji je pao u ponor Bazgovicu, izvukao se na polje na otvoru Vrlovke.

U špilji ima tri jezerca, koja se prije moralo pregaziti, dok danas preko ovih vodi od kamena gradjeni puteljak. Špilja obiluje krasnim sigama. Mnoge od ovih uništene su od surovih nekoć posjetnika. Mjestimice ima cijelih hrpa izmetina od šišmiša, koje su nekoć izvažane u brloški gradski vrt. Temperatura je vazda u špilji oko 10° C.

Šufflay ulovio je nekoć u jednom jezercu špilje čovječju ribicu (Protheus anguinens), a našlo se i bezočnih kukaca.[102]

Vrijedno je još posjetiti partiju do Kupe »Humol« zvanu i nad ovom pećinu »Djevin skok«, koja se diže iznad Kupe i vrela Stankovca. Visoka je kojih 20 m iznad razine Kupe. O njoj se priča, da se s nje nekoć bacila u Kupu neka brloška mlada grofinja, koja je zdvojila s nesretne ljubavi. Blizu ove nalazi se mala špilja pustinjaka Stanka ili, kako ju zovu »Stankova špilja«. Zanimljiva je svojim lijepim sigama i mnogim potpisima posjetioca. Ovih ima do 90 godina starih.

Takovih malih, nu dosta lijepih špilja ima i kod vrela »Za gajem« na Kupi, pak isto na obali Kupe ispod sela Orljakova (Borkovići), a poviše vrela Mlinarevca.

[101] Thalloczy: Cod. dipl. part. regno Hung. adnexarum I. p. 24.

[102] Pobliže o toj špilji vidi: Laszowski: Špilja Vrlovka kod Brloga na Kupi (»Prosvjeta« 1898.) i Špilja Vrlovka u Kamanju (Izdanje planinar. druš. »Runolist« 1928.).

Kad se je željeznički vlak uspeo nad Kupu, juri pokraj brloškoga grada, i tu ćemo s desne strane zagledati na pećini iznad Kupe kranjsko selo Božakovo sa crkvicom sv. Marije Magdalene. Kao naša Božjakovina, tako je i ovo Božakovo nekoć dobilo svoje ime od reda Božjaka (Templara), koje su poslije u Kranjskoj zamijenili vitezovi njemačkoga reda. Ovaj red ima još i danas u svojim rukama župe: Metlika, Černomalj, Podzemelj, Semić i Stari Trg.

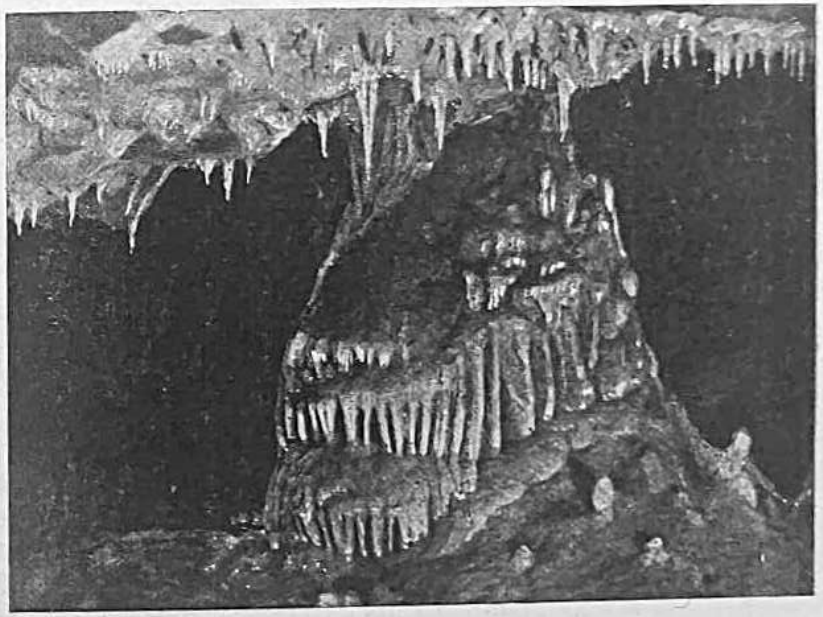

Sige u špilji Vrlovki.

Onkraj Kupe naproti brloškom gradu, usput prema Božakovu nalazi se špilja, kroz koju teče potok, kao nastavak potoka, koji kod Božakova ponire kod t. zv. Bajukova mlina.

Za kratko vrijeme stizava vlak u postaju Bubnjarci, nekoć pograničnu postaju iz Hrvatske u Kranjsku. Ova je postaja bila dobro uredjena, s ložionama i drugim namještajem, što je sve danas zapušteno.

Do prije kojih 10 godina stajao je u Bubnjarcima plemićki dvor, pod koji je spadao lijepi posjed. Danas se tomu dvorcu ne raspoznavaju više ni temelji. Koncem XV. i početkom XVI. stoljeća bio je to posjed obitelji Gregurovačkih, od

kojih ga kupi knez Bernardin Frankopan. 1507. dodje u posjed porodice Herendić. Franjo Herendić bio je protestant, te je god. 1597., kad je pravio oporuku, bio prisutan i protestantski propovjednik Petar Lukić rodom iz Ozlja. Poslije dodju Bubnjarci u ruke porodice Mogorića, Križanića, Radojčića, Komornika, Bužanića, Zlatinčića, Špišića i Sandrića. 1676. posjeduju ovo Ivanovići, slavna porodica, koja je izvodila lozu od okićkoga gospodara Ivana Okićkoga. Poslije su Bubnjarce držali Rosaueri i Vojkovići. Početkom XIX. stoljeća dodje u ruke žumberačke obitelji Badovinac, od koje predje na Smičiklase i napokon Šufflaye i Nemičiće. Onda je rasparcelirano imanje, dvor je napušten iza raznih gospodara.

Željeznim mostom preko Kupe prelazi vlak u Kranjsku — Dolensko, i prva je tu postaja Rosalnice. Tu je drevno prošteniště »Tri Fare«, kamo hodočasti mnogo hrvatskoga naroda, ne samo s medje već i iz unutrašnjosti zemlje. Tu se je našlo i rimskih stvari. Priča se, da je tamo prvobitno stajala samo jedna crkvica, dok su druge dvije donesli andjeli iz Bosne, odakle moradoše bježati pred Turcima. Tako priča, dok historija bilježi, da te crkve sagradiše Božjaci. Za nekoliko časaka slijedi postaja Metlika, glavna varošica Donje Kranjske. Spomenute župe njemačkoga reda (i Metlika) spadale su nekoć pod zagrebačku biskupiju, dok su Donjokranjci ili Belokranjci starinom Hrvati. I sam Valvasor, kranjski historičar veli, da su tamo Hrvati, koji govore isti jezik i imadu iste običaje kao i Hrvati preko Kupe. — Sve do početka XIX. stoljeća držao je zagrebački kaptol tamošnji grad, koji su nekoć držali i naši slavni Alapići i Frankopani. Metlika je nekoć u XVI. stoljeću zapremala važnu ulogu u historiji protestantizma.

Još nam je spomenuti, da se iz Bubnjaraca ili Metlike isplate izleti u Ribnik, gdje stoji stari sredovječni Frankopanski poslije i Zrinski grad, jedini sačuvani tip t. zv. »vodenoga grada« (Wasserburg) u Hrvatskoj. Spominje se već u XIV. stoljeću kao kraljevski grad, onda bana Mikca Prodavića i njegovih sinova, knezova Frankopana (1398.—1544.), zatim Zrinskih (do 1691.), grofova Petazza, bar. Vukasovića, napokon pl. Galla i ruskoga liječnika dra Hahna. Ovaj rasparcelira posjed, grad pako kupi općina i drži u njem općinski ured i školu.

Tu izmedju Metlike i Ribnika stoji nekoliko nekoć plemićkih dvorova, danas više manje napuštenih i sa rasparceliranim zemljama.

Najbliži dvorac Jurovo bio je nekoć upravo prekrasan, zaokružen krasnim perivojem. I to je bio nekoć Zrinski dvorac, poslije Benića te bar. Vranyczana. Lijevo na oplazu brijegu osovio se je dvorac Šimunec (u XVII. stoljeću Šimunvrh), što ga 1651. Petar Zrinski darova Gašparu Colariću. Poslije je spadao gradu Ribniku, dok ga grof

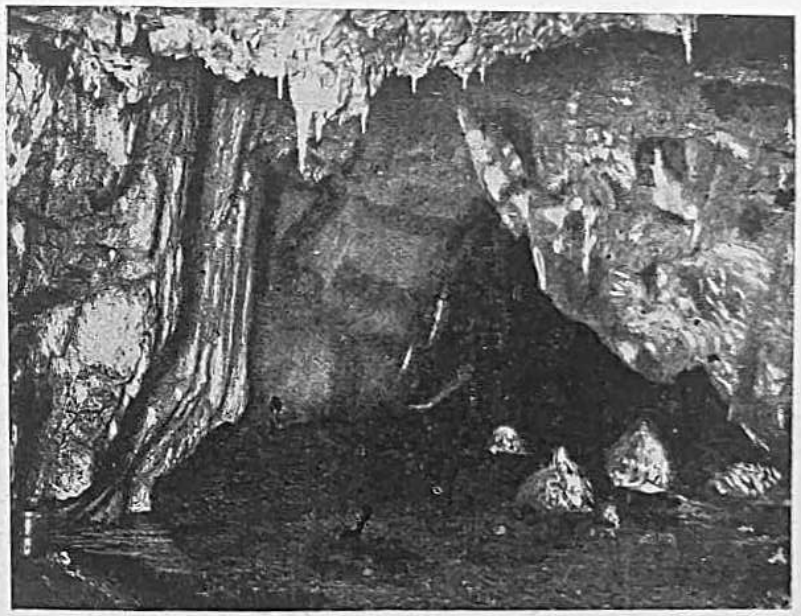

Sige u špilji Vrlovki.

Adelmo Petazzi ne darova svomu fiškalu Danielu pl. Baboku, koji g. 1818. sagradi sasvim novu kuriju. Poslije predje na porodicu Šufflay, Knivald, konačno Vuk.

Podalje Šimuncu je župno selo Žakanje, i tu je nekoć bio Zrinski dvorac, što ga držahu poslije Komornici, Balijardići, Rossaueri, Benići i Tomašići. Danas dvorca više nema.

Spominjem još nekadašnje dvorove u Zaluki, Kohanjcu, Jankovrhu i Obrhu, gdje se rodio slavni Juraj Križanić.

U okolini Metlike vrijedno je pogledati grad Gradec s grobnicom bar. Gušića, pak Semić, Suhor i grad Krupu kod Gradeca. Tko je tamo neka se proveze željeznicom preko Gorjanca i neka si pogleda romantično Novo Mjesto s grobnicom našega slavnoga Lenkovića u franjevačkom samostanu.

Pregled gospodara grada Ozlja.

Stjepan Babonić
—1244.

Hrvatsko-ugarski kraljevi
1244.—(1278.).

Knezovi Babonići
(1278.)—1325.

Hrvatsko-ugarski kraljevi
1325.—1398.

Knezovi Krčki-Frankopani
1398.

Knez Stjepan Frankopan-Ozaljski i knez Nikola Zrinski
1544.—1577. 1544.—1566.

Knezovi Zrinski
1566.—1670.

Kr. Ugar. komora i Knez Adam Zrinski
1670.—1692. 1671.—1691.

Austrijska komora
1692.—1725.

Grofovi Perlasi
1725.—1766.

Grofovi Batthyany
1706.—1872.

Knezovi Thurn i Taxis
1872.—1928.

Braća hrvatskoga Zmaja
1928.—

Grb Frankopana.

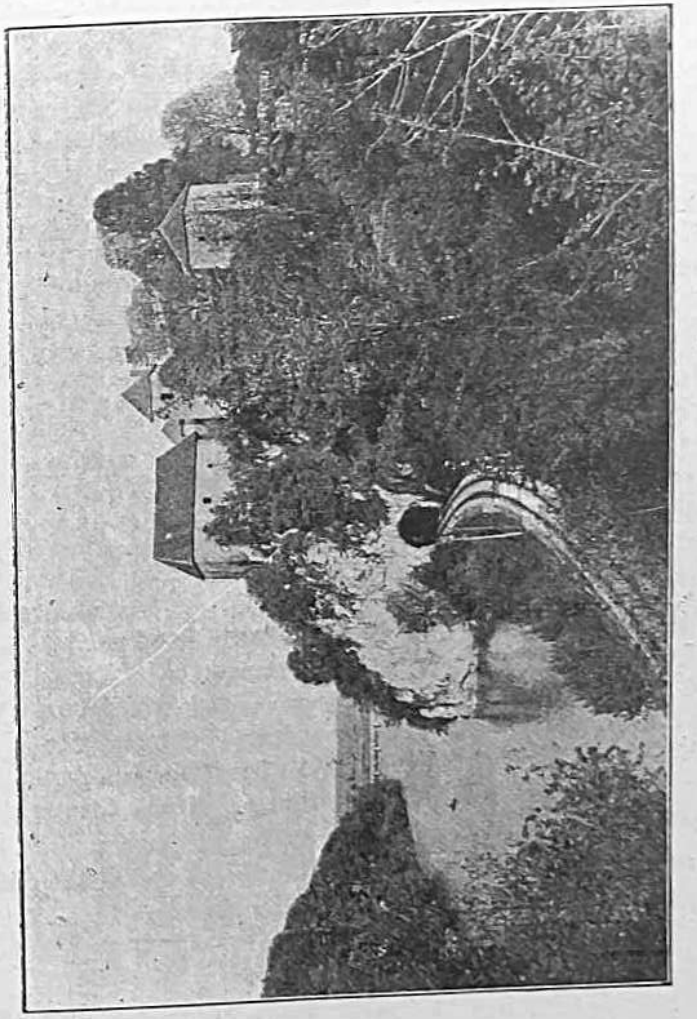

Grad Ozalj s tunelom ispod njega (1929.)

Grb Zrinskih.

SADRŽAJ:

Strana

Predgovor 3

Od Karlovca do Ozlja (Dubovac. Hrnetići. Kaštel. Pokupje. Mahično. Pokupje (Teletinov brod). Sv. Križ-Završje. Grdun. Hrašće. Jaškovo. Svetice. Zorkovac. Trešćerovac. Smićelj. Zorkovac Polje. Trg. Trška župa) . . 5

Ozalj (Elektr. centrala. Slapno. Soldatići. Curak. Most i Kula ispod njega. Šenoa: Na Ozlju gradu. Ulazna kula. Glavna kula. Stara unutraš. vrata. Zrinski grad. Gradska kapelica. Kapelica sv. Antuna Padovanskoga. Ozaljsko mjesto. Župna crkva) 26

Povijest Ozlja 52

Od Ozlja do Metlike (Zaluka. Cuzel. Kamanje. Vivodina. Lović. Grad Brlog. Špilja Vrlovka. »Bazgovica«. Djevin skok. Humol. Stankovac. Za Gajem. Orljakovo. Mlinarevac. Božakovo. Bubnjarci. Rosalnice. »Tri fare«. Metlika. Ribnik. Jurovo. Šimunec. Žakanje. Kohanjac. Jankovrh. Obrh. Gradec. Semić. Suhor. Krupa. Novo Mjesto). 90

Pregled gospodara grada Ozlja 100

ISKAZ SLIKA

Strana

Knez Albert Maria Lamoral Thurn i Taxis (naslovna)
Nekadašnji pavlinski samostan Svetica 9
Klupe u svetičkoj crkvi 13
Željeznička stanica u Ozlju 17
Električna centrala u Ozlju 23
Tlocrt grada Ozlja 31
Grad Ozalj s istočne strane 39
„ „ sa sjeverne strane 45
„ „ sa jugozapadne strane 51
Gradski most i stara kula ispod njega 57
Napis na ulaznoj kuli 59
Ulazna kula s dvorišta 61
Grad Ozalj g. 1770. 63
„ „ „ 1830. 65
Frankopanski grb s nutar. grad. vratiju 69
Ulaz u stari »Zrinski grad« 71
Kasnogotska galerija u Ozlju 73
Pogled na staro svetište grad. kapele 75
Tlocrt porušene kapele sv. Antuna Padov. 79
Grof i ban Nikola Zrinski, sigetski junak † 1566. . . . 81
„ Gjuro Zrinski, graditelj ulazne kule † 1603. . . 83
„ i ban Gjuro Zrinski † 1626. 85
„ „ „ Nikola Zrinski † 1664. 87
„ „ „ Petar Zrinski † 1671. 91
Ostaci grada Brloga (1896.) 93
Sige u špilji Vrlovki 95
„ „ „ „ 97
„ „ „ „ 99
Grad Ozalj s tunelom ispod njega 101
Grb Zrinskih i Frankopana 101